

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔτος 69ον - Τεύχος 6ον

«...τὸ φῶς τὸ τῆς Γνώσεως...»

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2020

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της Έπικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Επίσκοπος Ώρεών κ. Φιλθέος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Αλέξανδρος Ι. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2020-2021 ΜΕ ΔΙΕΘΝΗ ΘΗΤΕΙΑ (αλφαβητικά): πρωτ. Ακίνδυνος Δαρδανός (Ι.Μ. Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης), π. Κωνσταντίνος Καλλιανός (Ι.Μ. Χαλκίδος), πρωτ. Γρηγόριος Καλογεράκης (Ι.Μ. Γουμένισσης, Άξιουπόλεως και Πολυκάστρου), π. Ήλιος-Συμεών Λαουλάκος (Ι.Μ. Κηφισίας, Αμαρουσίου και Ώρωποῦ), πρωτ. Νικόλαος Μεντζελίδης (Ι.Μ. Καλαβρύτων και Αιγιαλείας), Αθανάσιος Β. Γλάρος, (Αναπλ. Καθ. ΕΚΠΑ) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Αλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Άγριμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος – Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Αττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δεν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Αθηνάς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα εξωφύλλου: Από τό Άπολυτίκιο τών Χριστουγέννων
Φωτογραφία εξωφύλλου: Πανοραμική άποψη της Αθήνας, λιθογραφία του 1850-1860 (Μονή Πετράκη)

Οί φωτογραφίες του τεύχους και του εξωφύλλου προέρχονται από τόν συλλογικό τόμο
Μονή Πετράκη. Τερά Μονή Αγίων Ασωμάτων - Πετράκη (έπιμ. Γ. Μυλωνάς, Αθήνα 2020)
και αναδεικνύουν τήν κοινωνική προσφορά της Μονής Πετράκη και ευρύτερα της Εκκλησίας
στό νεοσυσταθέν κράτος

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τών συνεργατών νά μήν υπερβαίνουν τίς 750 λέξεις. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό περιοδικό *Έφημεριος* δέν εϋθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα τών άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού *Έφημεριος* καθ' οιονδήποτε τρόπο. Επιτρέπεται μόνον ή παράθεση άποσπασμάτων αποκλειστικώς για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ αναφορά της πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 69ον

Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2020

Τεύχος 6ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ

Εισοδικόν 3

ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ

Ό εὐλογημένος Συμεών 6

π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ

Ένστάσεις ἐναντία στη (χριστιανική) θρησκεία.....8

ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

25 Δεκεμβρίου: Ἡ κατὰ σάρκα Γέννησις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 10

ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ἀμοιβαιότητα στίς σχέσεις καί ὑποχρεώσεις τῶν συζύγων..... 13

Πρωτ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις. Ὁ νεοπλατωνισμός (I)..... 16

ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ Θεανθρωπότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (α)..... 19

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ

Τά Εἰρηνικά ἢ Μεγάλη Συναπτή στή θεία Λειτουργία 22

Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ

Κυριακή Ζ' Λουκᾶ 26

Πρωτ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΧΥΓΙΑΝΝΑΚΗ - ΕΜΜ. ΑΘ. ΛΟΥΚΑΚΗ

Ἄρτοκλασία: Ἐπιαναφορά στήν ἀρχική θέση - Ἐπίμετρο..... 28

Ἀρχιμ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑ

Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οἰκονομία (IB') 30

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ

"Testet David cum Sibylla" 33

Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ

Ό Χριστιανισμός στά Βρετανικά νησιά, VI 35

Ἀρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΤΡΟΧΑΛΑΚΗ

Γιά μιὰ ἀντιμετώπιση τῆς δυσλεξίας 37

Πρωτ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ

Ό Παῦλος στήν πόλη τῶν Φιλίππων..... 39

Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

Πίνακας ΟΥΙJA 41

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ

Ἀποστολικοί κανόνες (κθ) 43

ΜΑΡΙΟΥ-ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ ΜΩΡΟΥ

Κυριάκος Χαραλαμπίδης..... 45

Βιβλιοπαρουσίαση

..... 47

Ἐφημεριακά

..... 48

Μοναχός Νικόδημος, Χρῶμα τῶν αἰῶνων (ἀπόσπασμα)

Ξάφνου κυριαρχεῖ στά μυαλά τῶν ἀνθρώπων
νέα μέθη

Κι εὐαγγέλιο καινούριο κηρύσσεται,
ὅτι ἀνίκητη εἶναι ἡ Χαρά
βαμμένη στό αἷμα της.

Καί τό κράτος τοῦ πένθους,
τοῦ ὁποίου ὑπῆρξα ἐπίτροπος,
βυθίζεται στήν ἀνυπαρξία

Εἶδα τό σῶμα μου
μπροστά σέ χιλιάδες μάτια
ντυμένο χιτῶνες σκότους,
τραύματα πονεμένων ψυχῶν,
πληγές μαρτυριῶν
κι ἀλυσίδες καταθλιμμένων λαῶν.

Γύρισαν οἱ τροχοί που κυβερνοῦσαν
ἀνύπαρκτα πλήθη
κι ἔλιωσε ὁ νόμος τοῦ κακοῦ
στήν ὑψικάμινο τῆς ἀγάπης.

Καί ἀπέμεινα μόνος.
Ἄφανίστηκε πᾶσα τροφή φαντασμάτων
καί δέν βρέθηκε τόπος στόν πονηρό.

Εἶχα ὡς τροφή
ἀθέριστους πόνους
πού ἄοκνα φύτευα
στῶν αἰσθήσεων τό περιβόλι.

Ἐφθασε τότε καί πείνα καί δίψα
νά συντρίψει ἐν θλίψει πολλῇ
τούς ἄλλοτε κραταιούς καί περήφανους...

Προσέτι τό φῶς Ἐκείνου,
ὄλο μεγάλωνε
καί κατέτρωγε
κάθε μαύρη κηλίδα στό Σύμπαν.

Μοναχός Νικόδημος, Χρῶμα τῶν αἰῶνων (τριλογία), Ἀθήνα: Ἐπικαιρότητα 1988

Ἡ Γέννησίς Σου ἀνέτειλε
τὸ φῶς τὸ τῆς Γνώσεως

Ἡ γνώση κυριαρχεῖ στή ζωή τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά στά θεολογικά κείμενα ἀποκτᾶ ἄλλη προοπτική καί κατανοεῖται σέ ἄλλη συνάφεια. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης σημειώνει: «Γνώσεσθε τήν ἀλήθειαν καί ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰω. 8:31). Ἀλλά ποιά εἶναι ἡ ἀλήθεια, «τί ἐστίν ἀλήθεια;» (Ἰω. 18:38) Τήν ἀπάντηση τή βρίσκουμε σέ ἕνα ἄλλο εὐαγγελικό χωρίο: «ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰω. 14:6). Ἡ ἀλήθεια ταυτίζεται μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἕνα πρόσωπο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι Κάποιος. Ἡ ἀλήθεια δέν εἶναι μιά ἰδέα, δέν εἶναι μιά ἀξία, οὔτε μιά ἔννοια.

Μέ βάση τόν παραπάνω στίχο, ἡ γνώση, ἡ ἀλήθεια καί ἡ ἐλευθερία φαίνεται νά συνδέονται καί νά ταυτίζονται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλά, ἡ παρότρυνση τοῦ Χριστοῦ νά γνωρίσουμε τήν ἀλήθεια, σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τή δυνατότητα νά γνωρίσει τήν ἀλήθεια. Μέ ποιό τρόπο ὁμως γίνεται αὐτό; Πῶς ὁ ἄνθρωπος ἐρχεται σ' ἐπαφή μέ τήν ἀλήθεια, πῶς τή γνωρίζει; Αὐτό εἶναι τό μεγάλο ἐρώτημα!

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Ἐπιστολή του πρὸς τήν Ἐκκλησία τῆς Γαλατίας, μιᾶς περιοχῆς τῆς κεντρικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, μᾶς δίδει μιά πληροφορία ὄντολογικοῦ ἐπιπέδου, πολύ χρήσιμη γιά τό θέμα πού συζητοῦμε, ὅταν πραγματεύεται τήν ἐλευθερία πού πλέον ἔχουν οἱ Χριστιανοί ὡς πρὸς τόν Μωσαϊκό νόμο. Εἰδικότερα στό κεφ. Γαλ 4, στ. 8-9, στή ροή τοῦ λόγου του, γράφει τή φράση «νῦν δὲ γνόντες Θεόν» καί ἀμέσως μετά, αὐτοδιορθούμενος, συμπληρώνει: «μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ». Τό χωρίο, σέ μετάφραση, ἔχει ὡς ἐξῆς: «... τώρα ὁμως πού γνωρίσατε τόν Θεό, μᾶλλον γνωριστήκατε ἀπό τόν Θεό, πῶς ἐπιστρέφετε πάλι στά ἀσθενῆ καί φτωχά στοιχεῖα στά ὁποῖα πάλι ἀπ' τήν ἀρχή θέλετε νά ὑπηρετεῖτε ὡς δοῦλοι;»

Μ' αὐτή του τή διάκριση ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μᾶς λέει ὅτι ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας δέν εἶναι κατόρθωμα τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι ἀνθρώπινη ἀνακάλυψη, ἀλλά, ἀπειναντίας, ἕνα δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἂν δεχτοῦμε ὅτι Θεός καί ἀλήθεια ταυτίζονται, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός «τὸ φῶς τῆς Γνώσεως».

Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, δέν φέρει τήν ἀλήθεια, δέν ἔχει τήν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι ἔξω ἀπό αὐτόν καί παραμένει ἀμετακίνητη καί ἀναλλοίωτη, ἐφ' ὅσον ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ Θεός. Θά μπορούσαμε μάλιστα νά ποῦμε, μέ βάση τό παύλειο χωρίο, ὅτι δέν εἴμαστε ἐμεῖς αὐτοί πού συστήνουμε στόν ἑαυτό μας τό Θεό, ἀλλά

ὁ ἴδιος ὁ Θεός εἶναι αὐτός πού μᾶς συν-στήνει, δηλαδή πού μᾶς δίδει ὑπόσταση, ταυτότητα, ὑπαρξή, πού μᾶς λέγει ποιοί εἵμαστε, πού μᾶς προσδιορίζει.

«Γνώσεσθε τήν ἀλήθειαν καί ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς». Διευκρινίσαμε ἤδη ὅτι ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας δέν εἶναι ἀνθρώπινο ἐπίτευγμα ἀλλά ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ. Ὁ στίχος ὅμως, ὅπως ἀναφέραμε, δέν συνδέει μόνο τή γνώση μέ τήν ἀλήθεια, ἀλλά τή γνώση καί τήν ἀλήθεια μέ τήν ἐλευθερία. Γιά τήν Ὁρθόδοξη θεολογία, ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀποδέχεται τήν ἀλήθεια πού ὁ Θεός μᾶς ἔχει ἀποκαλύψει.

Ἐπομένως, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται στό νά ἀποδεχθεῖ μιά πραγματικότητα ἔξω ἀπό τόν ἴδιο, τήν ὁποία δέν ἀνακαλύπτει ὁ ἴδιος, ἀλλά τοῦ ἀποκαλύπτεται ἀπό τόν Θεό, καί συνίσταται στήν πρόσκληση, ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, νά ἀποδεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος τήν προσφερόμενη κοινωνία. Δέν πρόκειται λοιπόν γιά ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας. Δέν πρόκειται γιά μιά ἔρευνα καί ἀνακάλυψη τῆς ἀλήθειας οὔτε μέσα μας οὔτε ἔξω ἀπό ἐμᾶς, ἀλλά γιά τή δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀποδεχθεῖ ἐκουσίως, ἐλευθέρως, τήν προσφερόμενη ἀπό τόν ἄκτιστο Θεό ἀλήθεια, δηλαδή τήν ἔνωσή του μαζί Του, χωρίς τήν ὁποία εἶναι μιά «ὑπαρξή ἀνύπαρκτη».

Ποιά ἦταν, ὅμως, ἡ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι σ' αὐτήν τήν προσφερόμενη, τήν ἀποκαλυφθεῖσα ἀλήθεια; Στά μεγαλειώδη ἐκεῖνα πρῶτα κεφάλαια τῆς Γενέσεως, μᾶς περιγράφεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἔχοντας ἐγγενῶς τή δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας, ἀποφάσισε νά μή δεχθεῖ τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τοῦ ἀποκαλύφθηκε μέσα ἀπό μιά «ἀπαγόρευση», μέσα ἀπό τόν νόμο, δηλαδή τό δεδομένο τῆς κτιστότητας. Φαντάστηκε ὅτι ἡ ἐλευθερία του ὡς πρὸς τήν ἀποδοχή ἢ μή τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, τόν καθιστοῦσε ἰκανό νά ἀναζητήσει ἀπό μόνος του τήν ἀλήθεια καί δὴ μιά ἀλήθεια πέρα ἀπό ἐκείνη πού διά τοῦ νόμου Του - παρουσίας Του ἀποκάλυψε ὁ Θεός. Ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή, σέ ὄντολογικό ἐπίπεδο, ἀρνούμενος τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ὀδηγήθηκε σέ συσκότιση, ἐξαιτίας τῆς ὁποίας βλέπει παραμορφωμένα καί παραμορφωτικά τόν Θεό, τά ὄντα, τόν ἑαυτό του, τόν συνάνθρωπο καί τό περιβάλλον. Αὐτό τό γεγονός στήν ἐκκλησιαστική γλώσσα ὀνομάστηκε προπατορικό ἀμάρτημα.

Ἡ ἄρνηση αὐτή τῆς μίας καί μόνης ἀλήθειας εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ἀλήθεια νά μή συμπίπτει πλέον μέ τήν κοινωνία μέ τόν Θεό καί τήν κτίση, ἀλλά μέ τή διάσπαση, τήν ἀλλοτρίωση, τήν ἐκμετάλλευση. Μέ αὐτόν τόν τρόπο, κτιστές καταστάσεις αὐτονομοῦνται καί ἀπολυτοποιοῦνται καί ἀντί γιά τή μιά ἀλήθεια, ἐμφανίστηκαν πολλές «ἀλήθειες», καθεμία μέ τούς δικούς της ὁπαδούς. Αὐτό τό φαινόμενο ἐκδηλώθηκε μέ τόν Πύργο τῆς Βαβέλ, στό ὁποῖο, μέσῳ τῆς γλωσσικῆς διάσπασης, συμβολίζεται ἡ ὑπαρξιακή καί ὄντολογική διαίρεση, πού ἐκφράζεται μέσα ἀπό τήν πολλαπλότητα ἰδεολογιῶν, θρησκειῶν κ.λπ.

Εἶναι προφανές ὅτι ὅταν ὁ ἄνθρωπος πάρει τά μάτια του ἀπό τήν πρωταρχική Ἀλήθεια, τότε προκύπτουν πολλές «ἀλήθειες», τίς ὁποῖες συχνά ὑπερασπίζεται μέ πάθος, κάποτε μέχρι αἵματος. Ἐξάλλου, στό ὄνομα τῆς «ἀλήθειας», τήν ὁποία ὑποτίθεται ὅτι κατεῖχε ἀπολύτως καί ἀποκλειστικῶς, ἡ Ἱερά Ἐξέταση καταδίωξε τόν

Γαλιλαίο, πού τόλμησε νά πεί ότι ή Γη κινείται. Στο όνομα αὐτῆς τῆς «ἀλήθειας», ὁμως, ἔχουν συμβεῖ καί συμβαίνουν τά πιό ἀπάνθρωπα πράγματα.

Τό παράδειγμα δείχνει ὅτι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποπροσανατολιστεῖ ἀπό τήν πρωταρχική ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ἡ θεόσδοτη ἔφεση προσπαθεῖ νά ἱκανοποιηθεῖ μέ τήν προσκόλληση σέ δευτερεύουσες, μέ ἀποτέλεσμα νά χάνει τό οὐσιῶδες, πού εἶναι ἡ κοινωνία μέ τόν Θεό καί τόν συνάνθρωπο. Στίς μέρες μας, λ.χ., μέ ἀφορμή τόν κορονοϊό, ἀναφέρονται περιπτώσεις πού δύο ἄνθρωποι μάχονται μέ πάθος μεταξύ τους, διαπληκτίζονται μέχρις ἄκρων, γιά νά πείσει ὁ μέν τόν δέ ἐάν αὐτή ἡ πανδημία εἶναι μιά παγκόσμια συνομωσία ἢ μιά πραγματικότητα, παραβλέποντας τό οὐσιῶδες, πού εἶναι ὁ σεβασμός τοῦ ἐνός πρός τόν ἄλλον, ἡ διάσωση τῆς μεταξύ των ἐπικοινωνίας.

Ὅμως ἡ ἐνασχόληση μέ τό δευτερεῦον, μέ τό ἐφήμερο, τό ὅποιο μπορεῖ νά ἀνατραπεῖ ἀπό στιγμή σέ στιγμή, καί μάλιστα δραματικά, εἶναι ἕνας τρόπος νά ξεγελαστεῖ τό ἀνικανοποίητο, τό ὅποιο εἶναι ἀδύνατο νά ἱκανοποιηθεῖ μέ κάτι λιγότερο σημαντικό ἀπό ἐκεῖνο πού ὁ Θεός ἔθεσε ὡς προορισμό μας.

Ἐν τέλει, ὁ ἄνθρωπος εἶναι μπροστά σέ μιά πραγματικότητα ἔξω ἀπό τόν ἑαυτό του, σέ μιά ἀλήθεια ἔξω ἀπό τόν ἑαυτό του, τόν Θεό, πού τόν προσκαλεῖ ἐκ τοῦ μῆ ὄντος στό εἶναι καί ἐκ τοῦ εἶναι στό ἀεὶ εἶναι. Τήν ἀλήθεια αὐτή δέν μπορεῖ νά τήν ἀναιρέσει, ἀλλά μόνο νά τήν παραβλέψει. Ὅταν τήν παραβλέψει, τότε εἶναι πού γεννᾶ ὑποτιθέμενες ἀλήθειες, τίς δικές του «ἀλήθειες» καί προσκολλᾶται σ' αὐτές μέ φανατισμό καί πείσμα. Ἔτσι ὁμως δέν ἀναλαμβάνει τή βασιική του εὐθύνη γιά τήν ἐλευθερία του ἀπέναντι στόν Θεό, δέν ἀπαντᾷ στό βασικό ἐρώτημα πού ἔχει νά κάνει μέ τό μέγιστο Ναί ἢ Ὁχι ἀπέναντι στόν Θεό, καί μεταφέρει τό πρόβλημα στό ἐπίπεδο τῆς ἱστορίας ἀντί νά τό κρατήσει στο ἐπίπεδο τῆς ὄντολογίας.

Ὅλα αὐτά εἶναι φαινόμενα μέσα στήν ἱστορία καί μᾶλλον, θεολογικά μιλώντας, δέν εἶναι δυνατό νά πάψουν μέχρι τό τέλος τῆς ἱστορίας. Εἶναι, ὡστόσο, πολύ σημαντικό νά σκεφτοῦμε ὅτι ὁ τρόπος πού χειριζόμαστε αὐτά πού συμβαίνουν μέσα στήν ἱστορία ἀντικατοπτρίζει τή βαθύτερη σχέση πού ἔχουμε μέ τήν ἐλευθερία, τή γνώση, τήν ἀλήθεια ὡς Χριστό. Ἀπό θεολογικῆς ἀπόψεως, ἡ ἐλευθερία, δέν ἔγκειται στή δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἐφευρίσκει ἀλήθειες, ἀπόψεις, ιδέες, ἢ νά πιστεύει ὅτι μπορεῖ νά γνωρίζει ὁ ἴδιος τόν ἑαυτό του, τά ἐσώψυχά του, ἢ τόν Θεό, ἀλλά στή δυνατότητά του νά ἀποδεχθεῖ τή μίαν καί μοναδική ἀλήθεια, τήν ὅποια δέν παράγει οὔτε εἶναι ὁ ἴδιος, ἀλλά εἶναι Κάποιος Ἄλλος ἔξω ἀπό τόν ἑαυτό του, καί δῆ, γιά μᾶς τοὺς Ὁρθόδοξους, ὁ ἴδιος ὁ Θεάνθρωπος, πού μόνον Αὐτός μπορεῖ νά τή σημαίνει. Αὐτός εἶναι ἡ γνώση ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα, τό φῶς τῆς Γνώσεως «τὸ ἀρρήτως γεννήσασα» ἡ Θεοτόκος. Μέ αὐτή τή γνώση, τήν ἀλήθεια καί τήν ἐλευθερία ἐρχόμαστε σέ ἐπαφή μόνο ἐν Χριστῷ διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος!

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας

«Ὁ εὐλογημένος Συμεών»*

Τό 1922 ἤρθε ἀπό τήν Μικρασία μέ τούς πρόσφυγες ἕνα ὀρφανό Ἑλληνόπουλο, ὀνόματι Συμεών. Ἐγκαταστάθηκε στό Πειραιά σέ μία παραγκούλα καί ἐκεῖ μόνο του. Εἶχε ἕνα καρτσάκι καί ἔκανε τόν ἀχθοφόρο, μεταφέροντας πράγματα στό λιμάνι.

Γράμματα δέν ἤξερε οὔτε πολλά πράγματα ἀπό τήν πίστη μας. Εἶχε τήν μακάρια ἀπλότητα καί πίστη ἀπλή καί ἀπερίεργη. Ὅταν ἤλθε σέ ἡλικία γάμου νυμφεύθηκε, ἔκανε δυό παιδιά καί μετακόμισε μέ τήν οἰκογένειά του στή Νίκαια.

Κάθε πρωί πήγαινε στό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ γιά νά βγάλει τό ψωμάκι του. Περνοῦσε ὁμως κάθε μέρα, τό πρωί, ἀπό τό ναό τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ἔμπαινε μέσα, στεκόταν μπροστά στό τέμπλο, ἔβγαζε τό καπελάκι του καί ἔλεγε: «Καλημέρα, Χριστέ μου, ὁ Συμεών εἶμαι. Βοήθησε με νά βγάλω τό ψωμάκι μου».

Τό βράδυ πού τελείωνε τή δουλειά του ξαναπερνοῦσε ἀπό τήν Ἐκκλησία, πήγαινε πάλι μπροστά στό τέμπλο καί ἔλεγε:

«Καλησπέρα, Χριστέ μου, ὁ Συμεών εἶμαι. Σ' εὐχαριστῶ πού μέ βοήθησες καί σήμερα». Καί ἔτσι περνοῦσαν τά χρόνια τοῦ εὐλογημένου Συμεών. Περίπου τό ἔτος 1950 ὅλα τά μέλη τῆς οἰκογενείας του ἀρρώστησαν ἀπό φυματίωση καί κοιμήθηκαν ἐν Κυρίῳ.

Ἐμεινε ὀλομόναχος ὁ Συμεών καί συνέχισε ἀγόγγυστα τή δουλειά του, ἀλλά

καί δέν παρέλειπε νά περναῖ ἀπό τόν Ἅγιο Σπυρίδωνα νά καλημερίζει καί νά καλησπερίζει τόν Χριστό, ζητώντας τή βοήθειά Του καί εὐχαριστώντας Τον.

Ὅταν γέρασε ὁ Συμεών, ἀρρώστησε. Μπήκε στό Νοσοκομεῖο καί νοσηλεύτηκε περίπου γιά ἕνα μήνα. Μιά προϊσταμένη ἀπό τήν Πάτρα τόν ρώτησε κάποτε:

– Παππού, τόσες μέρες ἐδῶ μέσα δέν ἤρθε κανείς νά σέ δεῖ. Δέν ἔχεις κανένα δικό σου στόν κόσμο;

– Ἐρχεται, παιδί μου, κάθε πρωί καί ἀπόγευμα ὁ Χριστός καί μέ παρηγορεῖ.

– Καί τί σου λέει, παππού;

– «Καλησπέρα Συμεών, ὁ Χριστός εἶμαι, κάνε ὑπομονή».

Ἡ Προϊσταμένη παραξενεύτηκε καί κάλεσε τόν πνευματικό της, π. Χριστόδουλο Φάσο, νά ἔρθει νά δεῖ τόν Συμεών μήπως πλανήθηκε.

Ὁ π. Χριστόδουλος τόν ἐπισκέφθηκε, τοῦ ἔπιασε κουβέντα, τοῦ ἔκανε τήν ἐρώτηση τῆς Προϊσταμένης καί ὁ Συμεών τοῦ ἔδωσε τήν ἴδια ἀπάντηση. Τίς ἴδιες ὥρες πρωί καί βράδυ, πού ὁ Συμεών πήγαινε στόν ναό καί χαιρετοῦσε τόν Χριστό, τώρα καί ὁ Χριστός χαιρετοῦσε τόν Συμεών.

Τόν ρώτησε ὁ Πνευματικός:

– Μήπως εἶναι φαντασία σου;

– Ὅχι, πάτερ, δέν εἶμαι φαντασμένος, ὁ Χριστός εἶναι.

– Ἦρθε καί σήμερα;

-Ἦρθε.

-Καί τί σου εἶπε;

-Καλημέρα Συμεών, ὁ Χριστός εἶμαι.

Κάνε ὑπομονή, σέ τρεῖς ἡμέρες θά σέ πάρω κοντά μου πρωί-πρωί.

Ὁ Πνευματικός κάθε μέρα πήγαινε στό Νοσοκομεῖο, μιλοῦσε μαζί του καί ἔμαθε γιά τή ζωή του. Κατάλαβε ὅτι πρόκειται

περί εὐλογημένου ἀνθρώπου. Τήν τρίτη ἡμέρα πρωί-πρωί πάλι πήγε νά δεῖ τόν Συμεών καί νά διαπιστώσει ἄν θά πραγματοποιηθεῖ ἡ πρόρρηση ὅτι θά πεθάνει.

Πράγματι ἐκεῖ πού κούβεντιαζαν, ὁ Συμεών φώναξε ξαφνικά: «Ἦρθε ὁ Χριστός», καί ἐκοιμήθη τόν ὕπνο τοῦ δικαίου...

* Ἀπό τό βιβλίο *Ἀσκητές μέσα στόν κόσμο*, τ. Α΄, ἔκδ. Ἱερόν Ἡσυχαστήριον Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, Μεταμόρφωσις Χαλκιδικῆς 2008, σ. 350-351

Ἡ νότια πλευρά τῆς πλατείας Δεξαμενῆς στούς πρόποδες τοῦ Λυκαβηττοῦ, ὅπου πιθανότατα ἔφθναν τα ὄρια τῆς ἰδιοκτησίας τῆς Μονῆς Πετράκη

Ἐνστάσεις ἐνάντια στή (χριστιανική) θρησκεία

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀναλήψεως Ντραφι - Ἐπισκ. Καθηγητοῦ Παν. Emory

Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ θά σχολιάσουμε μέ συντομία πέντε συνήθειες ἐνστάσεις κατά τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Σύμφωνα μέ τήν πρώτη, καμία θρησκεία δέν εἶναι ἀξιόπιστη, διότι δέν ὑπάρχουν ἐπιστημονικές ἀποδείξεις γιά τήν ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἔνσταση ἔχει δύο βασικές ἀδυναμίες. Πρῶτον, πολλά πράγματα τά πιστεύουμε χωρίς νά ἔχουμε ἢ νά ἐπιζητοῦμε γι' αὐτά ἐπιστημονικές ἀποδείξεις. Ἡ γνώση ὅτι οἱ γονεῖς μας μάς ἀγαποῦν, ἢ ὅτι ἔχουμε ζήσει μία συγκεκριμένη ἐμπειρία στό παρελθόν, ἢ ὅτι ἓνα ἄθροισμα λέξεων συνιστᾷ ποιητικό ἀριστούργημα δέν ἀποδεικνύονται ἐπιστημονικά – χωρίς ὅμως αὐτό νά σημαίνει ὅτι δέν ἰσχύουν. Δεύτερον, ὁ Θεός δέν εἶναι ἀντικείμενο τοῦ κόσμου, τόν ὁποῖο ἐρευνᾷ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλά ὁ δημιουργός του. Ὁ χριστιανισμός δέν λατρεύει “θεούς” ὅπως ἐκεῖνοι τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ παγανισμοῦ, τήν ἀνυπαρξία τῶν ὁποίων θά μπορούσε κανεῖς νά διαπιστώσει μέ μία ἐπίσκεψη στόν Ὀλυμπο. Ἡ ἐπιστήμη δέν μπορεί νά ἀποδείξει οὔτε τήν ὕπαρξη οὔτε τήν ἀνυπαρξία τοῦ Θεοῦ.

Μία δεύτερη ἔνσταση ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι περιττή, ἂν ὄχι ἄχρηστη. Ἡ ἔνσταση αὐτή συνδέεται μέ τήν διαδικασία τῆς ἐκκοσμίκευσης. Τόν δέκατο ἔβδομο αἰώνα, μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς

ἐπιστήμης, ἐκκοσμικεύτηκε ἡ γνώση. Τόν δέκατο ὄγδοο αἰώνα, μέ τή Γαλλική καί τήν Ἀμερικανική Ἐπανάσταση, πού διαχώρισαν τήν Ἐκκλησία ἀπό τό Κράτος, εἴτε μέ τρόπο ἐχθρικό (Γαλλία), εἴτε μέ τρόπο φιλικό (Ἀμερική), ἐκκοσμικεύτηκε ἡ πολιτική. Τόν δέκατο ἔνατο αἰώνα ἐκκοσμικεύτηκε ὁ πολιτισμός. Τέλος, τόν εἰκοστό αἰώνα, ἰδίως ἀπό τό 1960 καί μετέπειτα, ἐκκοσμικεύτηκε ἡ ἠθική. Ἐπομένως, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος μπορεί νά μορφωθεῖ, νά διασκεδάσει, νά πολιτευτεῖ, καί νά ζήσει χωρίς ἰδιαίτερη ἀναφορά στή θρησκεία. Ἡ ἔνσταση αὐτή, ὡστόσο, δέν λαμβάνει ὑπ' ὄψη τῆς τά θεμελιώδη ὑπαρξιακά καί μεταφυσικά μας ἐρωτήματα. Γιατί ὑπάρχει κάτι καί ὄχι τίποτα; Γιατί βρισκομαι ἐδῶ; Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ὑπαρξίς μου; Τί θά συμβεῖ, ἄραγε, ὅταν πεθάνω; Χωρίς ἀπάντηση σ' αὐτά τά ἐρωτήματα ἡ ἴδια ἡ ζωή δέν ἔχει νόημα. Στά ἐρωτήματα αὐτά δέν μπορεί νά δώσει ἀπάντηση οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε ἡ πολιτική, οὔτε μία ἐκκοσμικευμένη ἠθική. Ἡ θρησκεία καταπιάνεται μ' αὐτά, καί γι' αὐτό τόν λόγο, μεταξύ ἄλλων, σέ ὅλες τίς ἐποχές ἔχει κεντρική θέση στή ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Σύμφωνα μέ μία τρίτη ἔνσταση, «ἡ θρησκεία εἶναι τό ὄπιο τοῦ λαοῦ». Τόν ἰσχυρισμό διατύπωσε ὁ Κάρλ Μάρξ καί

επανέλαβαν μέ διαφορετική μορφή ὁ Φρόνυτ καί τόσοι ἄλλοι, γιά νά δηλώσουν ὅτι ἡ θρησκεία δέν εἶναι παρά μία ἀνθρώπινη ἐπινόηση ὅσων ἀναζητοῦν παρηγοριά γιά τά προβλήματα καί τά ἀδιέξοδα τῆς ζωῆς. Ἡ ἔνσταση αὐτή πάσχει ἀπό δύο προφανεῖς ἀδυναμίες. Πρῶτον, τό γεγονός ὅτι ἐπιθυμοῦμε ἤ φανταζόμαστε κάτι δέν σημαίνει ὅτι αὐτό δέν ὑπάρχει. Ἐνας ὁδηγός πού ἔχει ἐλάχιστη βενζίνη ἐπιθυμεῖ καί ἐλπίζει ὅτι σέ λίγο θά ἀντικρύσει κάποιον βενζινάδικο. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι τό βενζινάδικο δέν ὑπάρχει. Οἱ ἐπιθυμίες μας καί ἡ πραγματικότητα ἀποτελοῦν ζητήματα διαφορετικῆς τάξης. Δεύτερον, ἡ ἴδια ἔνσταση μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ καί ὑπέρ τῆς θρησκείας, διότι ἐξίσου καλά μπορεῖ κανεῖς νά ἰσχυριστεῖ ὅτι ἡ ἀθεΐα ἀποτελεῖ βολική ἐπινόηση ὅσων θέλουν νά εἶναι ἀπόλυτοι κύριοι τῆς ζωῆς τους, νά καθορίζουν οἱ ἴδιοι τό καλό καί τό κακό, καί νά μὴν εἶναι ὑπόλογοι σέ κανέναν γιά τίς ἐπιλογές καί τίς πράξεις τους.

Ἡ τέταρτη ἔνσταση ἐπικαλεῖται τήν κακότητα τῶν χριστιανῶν. Ἐστω ὅμως κι ἂν δεχόμασταν ὅτι αὐτό ἰσχύει (παραβλέποντας, βέβαια, ὅτι ὁ χριστιανισμός ἔχει ἀσκήσει μακράν τήν εὐεργετικότερη ἐπίδραση στήν ἀνθρώπινη ἱστορία), θά ἀποτελοῦσε, ἄραγε, κάτι τέτοιο ἐπιχείρημα κατά τοῦ χριστιανισμοῦ; Γιά νά ἀπαντήσουμε στό ἐρώτημα, ἄς χρησιμοποιήσουμε τό παράδειγμα δύο μεγάλων Δημοκρατιῶν τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, τῆς Βρετανικῆς καί τῆς Ἀμερικανικῆς. Οἱ πολῖτες τους βαρύνονται μέ μεγάλα ἀμαρ-

τήματα: δουλεμπόριο, ἀποικιοκρατία, ρίψεις ἀτομικῆς βόμβας στή Χιροσίμα καί τό Ναγκασάκι, καταστροφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καί τόσα ἄλλα. Ἀποτελοῦν ὅμως αὐτά ἐπιχείρημα κατά τῆς Δημοκρατίας; Μποροῦν νά ἀναιρέσουν τά ὅποια ἐπιτεύγματα αὐτῶν τῶν Δημοκρατιῶν; Σημαίνουν, ἄραγε, ὅτι τά ιδεώδη τῆς ἰσότητος καί τῆς ἐλευθερίας εἶναι διάτρητα; Μᾶλλον παραπέμπουν στήν ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων νά ἀρθοῦν στό ὕψος τῶν ἰδανικῶν τους καί ὄχι κατ' ἀνάγκη στήν ἀπαξία αὐτῶν τῶν ἰδανικῶν. Κάτι ἀντίστοιχο συμβαίνει ὀρισμένες φορές καί μέ τούς χριστιανούς.

Πέμπτη καί τελευταία ἔνσταση: οἱ θρησκείες εὐθύνονται γιά τούς πολέμους. Ἐδῶ ἔχουμε νά κάνουμε μέ τεράστιο πραγματολογικό σφάλμα. Οἱ θρησκείες εὐθύνονται γιά λιγότερο ἀπό τό 10% τῶν πολέμων στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ πόλεμος, μάλιστα, εἶναι ἀντίθετος στή φύση ἰδίως τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος λατρεύει τόν ἐσταυρωμένο βασιλέα τῆς εἰρήνης. Ἀντιθέτως, ἂν φέρομε στή μνήμη μας τίς κοσμικές, ὀλοκληρωτικές, ἀντιχριστιανικές ἰδεολογίες τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, θά συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἐκεῖνες εὐθύνονται γιά τό θάνατο ἀσυγκρίτως περισσότερων θυμάτων ἀπό ὅσα καταλογίζουν στόν Χριστιανισμό κατά τούς εἰκοσι αἰῶνες τῆς ἱστορίας του.

Μέ δύο λόγια, ἐνῶ οἱ παραπάνω ἐνστάσεις ἐπαναλαμβάνονται συνεχῶς ὡς δῆθεν πειστικές καί εὐλογες, ἡ ἀποδεικτική τους ἰσχὺς εἶναι, στήν πραγματικότητα, ἀνύπαρκτη.

25 Δεκεμβρίου: Ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

Ἡ ἀξιοπιστία τῶν θείων ἐπαγγελιῶν
Σχόλιο στό Α' Ἀνάγνωσμα τῆς Ἀκολουθίας τῆς πρώτης ὥρας:
Μιχ ε' 1-3

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου
Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Τίς παραμονές τῶν Χριστουγέννων καί τῶν Θεοφανίων, ὅπως καί τῆ Μεγάλη Παρασκευή, οἱ ἀκολουθίες τῶν Ὁρῶν εἶναι μεγαλύτερες σέ ἔκταση ἀπό τίς συνήθεις ἀκολουθίες τῶν ὑπόλοιπων ἡμερῶν τοῦ ἔτους, καθὼς προστίθενται, μεταξύ ἄλλων, στό τελετουργικό τους καί τρία βιβλικά ἀναγνώσματα, ἓνα ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη καί δύο ἀπό τήν Καινή (Ἀπόστολος καί Εὐαγγέλιο). Γιὰ τόν λόγο αὐτό οἱ συγκεκριμένες ἀκολουθίες ὀνομάζονται «Μεγάλες καί Βασιλικές Ὁρες». Τό πρῶτο ἀνάγνωσμα τῆς Ἀκολουθίας τῆς Πρώτης Ὁρας τῆς γιορτῆς τῶν Χριστουγέννων προέρχεται ἀπό τό βιβλίον τοῦ προφήτη *Μιχαία* καί εἶναι μία προφητεία γιά τόν τόπο τῆς γέννησης τοῦ Χριστοῦ (*Μιχ ε' 1-3*).

Ὁ προφήτης *Μιχαίας* ἔδρασε σέ μία ιδιαίτερα ταραγμένη περίοδο τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἱστορίας. Κατά τήν ἐποχή τῆς δράσης του ἡ πολιτική κρίση, ἐξαιτίας τῶν ἀλλεπάλληλων ἐπιδρομῶν τῶν Ἀσσυρίων στήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Χαναάν, βαίνει παράλληλα μέ τήν πνευμα-

τική κατάπτωση τῶν Ἰουδαίων, καθὼς ἡ διαφθορά καί ἡ ὑποκρισία γίνονται ἀνεξέλεγκτες. Στά ἑπτὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου ἐναλλάσσονται οἱ ἀπειλητικές προρρήσεις μέ τίς προφητείες ἀποκατάστασης τοῦ λαοῦ. Τό ἔργο ἀρχίζει μέ προφητείες κατά τοῦ Ἰσραήλ καί τοῦ Ἰούδα. Μέ ιδιαίτερη δριμύτητα στρέφεται στή συνέχεια ὁ προφήτης κατά τῶν πολιτικῶν καί κυρίως τῶν πνευματικῶν ἡγετῶν τοῦ λαοῦ, τούς ἱερεῖς καί προπάντων τούς ψευδοπροφήτες (α' 1-γ' 12). Ἡ εἰδωλολατρία καί ἡ ἠθική κατάπτωση θά ὀδηγήσουν ἀναπότρεπτα στήν καταστροφή, ἀπό τήν ὁποία μόνον ἓνα εὐσεβές ὑπόλοιπο θά διασωθεῖ, γιά νά ἀκολουθήσει ἡ ἐποχή τῆς ἀποκατάστασης μέ ἡγήτη τόν εἰρηνικό ποιμένα Μεσσία, κατά τήν ὁποία ἡ Ἱερουσαλήμ θά ἀναδειχθεῖ σέ κέντρο τῆς παγκόσμιας εἰρήνης καί τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ πρός ὅλους τους λαούς τῆς γῆς (δ' 1-ε' 14). Μετά τά παρηγορητικά μηνύματα, ὁ προφήτης ἐπανέρχεται στή σκληρή κριτική του καί στίς ἀπειλητικές προρρήσεις

(ζ' 1-ζ' 7), για να κλείσει με μία νέα προφητεία αποκατάστασης (ζ' 8-20).

Τό πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου κλείνει την ένότητα των παρηγορητικών λόγων του προφήτη. Αφού έχει προειδοποιήσει τον λαό για την επερχόμενη καταστροφή, ο Μιχαίας οραματίζεται την επικράτηση μιας παγκόσμιας ειρήνης και την επιστροφή των εξόριστων Ιουδαίων στην Ίερουσαλήμ. Η αποκατάσταση του λαού θα ολοκληρωθεί με τη γέννηση του μελλοντικού λυτρωτή. Ο προφήτης διαβεβαιώνει τους ακροατές του ότι η Διαθήκη του Θεού με τον λαό του δεν ακυρώνεται, παρά την άθετησή της από την πλευρά του λαού. Απόδειξη της πιστότητας του Θεού στη Διαθήκη είναι ότι θα αναδείξει έναν νέο ηγέτη για τον λαό του, τηρώντας την υπόσχεσή του στον βασιλιά Δαβίδ (Β' Βα ζ' 16). Έτσι, τό καινούργιο πού θα αρχίσει με τη γέννηση του νέου ηγέτη αποτελεί συνέχιση του παλιού και καθορίζεται από τη συνεχή παρουσία του Κυρίου στην ιστορία του λαού του. Η παρουσία αυτή πιστοποιείται σαφέστερα στα επεισόδια εκείνα, στα όποια φαίνεται να απειλείται τό σχέδιο του Θεού με ματαιώση. Η βαβυλωνιακή κατάκτηση πού θα ακολουθήσει τίς επιδρομές των Άσσυρίων θα θέσει ένα τέλος στη δαβιδική δυναστεία, αυτό όμως δεν θα σημαίνει και τό τέλος του σχεδίου του Θεού.

Με την άποτυχία της δαβιδικής δυναστείας διαμορφώνεται μία νέα άρνητική κατάσταση για τον Ίσραήλ, ή άδυναμία έξόδου από την όποία γεννά στον λαό αισθήματα άπελπισίας. Όμως και σ' αυτή τή δύσκολη στιγμή ή θεία παρέμβαση έρχεται να ανοίξει πάλι νέους όρι-

ζοντες. Γι' αυτό ο προφήτης δεν περιορίζεται μόνο στην έξαγγελία της καταστροφής, αλλά σπεύδει να παρηγορήσει ταυτόχρονα τον λαό διαβεβαιώνοντάς τον ότι ο Θεός θα στείλει έναν νέο ηγέτη πού θα έχει τά χαρακτηριστικά του Δαβίδ, αλλά ή πολιτική του δεν θα επαναλάβει τά λάθη της δαβιδικής δυναστείας. Η καταγωγή του νέου ηγέτη θα είναι από τή γενιά του Δαβίδ, «έξ ήμερών αιώνος» (ε' 1δ). Η γενέτειρά του θα είναι επίσης ή ίδια με εκείνη του Δαβίδ, τό μικρό χωριό της Βηθλεέμ (ε' 1α,γ). Όμως όλα τά άλλα θα είναι διαφορετικά. Ο ίδιος ο Κύριος θα αναλάβει πλέον τή διακυβέρνηση του λαού του, όχι με τά όπλα, όπως οί Άσσύριοι, αλλά θα φροντίζει τον λαό του ειρηνικά όπως ένας βοσκός φροντίζει τό κοπάδι του. Έτσι, ο λαός με επικεφαλής του έναν τόσο ένδοξο βασιλιά θα δοξαστεί ως τά πέρατα της γής (ε' 3).

Ο βασιλιάς Δαβίδ αποτελεί άναμφίβολα μία από τίς σημαντικότερες προσωπικότητες του βιβλικού Ίσραήλ. Η μορφή του κατέχει κεντρική θέση όχι μόνο στα ιστορικά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, αλλά σε όλόκληρη τή βιβλική γραμματεία. Δεν πρόκειται άπλώς για έναν πετυχημένο βασιλιά, ή δυναστεία του όποίου βασίλεψε για περισσότερα από τετρακόσια χρόνια στην Ίερουσαλήμ. Πρόκειται κυρίως για τον έκλεκτό του Θεού, με τον όποιο ο Κύριος συνήψε αιώνια διαθήκη, μία διαθήκη πού γέννησε και έθρεψε τίς μεσσιανικές έλπίδες μέχρι τήν πραγμάτωσή τους στό πρόσωπο του Ίησού Χριστού.

Η εμφάνιση του Δαβίδ στη σκηνή της ιστορίας περιγράφεται στην περικοπή

Α΄Βα ις΄ 1-13, σύμφωνα με τήν ὁποία ὁ Θεός, μετά τήν ἀποτυχία τοῦ βασιλιᾶ Σαούλ νά κυβερνήσει ἀκολουθώντας τό θέλημά του, στέλνει τόν κριτή Σαμουήλ στή Βηθλεέμ, προκειμένου νά ἐπιλέξει ἀπό τούς γιούς τοῦ Ἰεσσαί ἕναν νέο βασιλιά. Γεμάτος περηφάνεια ὁ Ἰεσσαί παρουσιάζει στόν Σαμουήλ τούς παρόντες στή λατρευτική σύναξη τῆς οἰκογένειας γιούς του, ἀλλά ὁ Θεός ἐπιλέγει τελικά τόν ἀπόντα «μικρό πού ἔβροσκε τό κοπάδι» (Α΄Βα ις΄ 11). Αὐτός, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ἀπό τούς ἴδιους τούς συγγενεῖς του τόσο ἀσήμαντος, ὥστε νά μὴν κρίνεται ἀπαραίτητη ἡ παρουσία του στή λατρευτική σύναξη τῆς πατριᾶς του, ἀναγνωρίζεται ἀπό τόν Θεό ὡς ὁ ἐκλεκτός καί ὁ ἀγαπημένος του. Ὁ καθοδηγητικός ρόλος τοῦ Θεοῦ στήν παγκόσμια ἱστορία προβάλλει ἀκόμη ἐντυπωσιακότερα, ὅταν τά ἄτομα πού ἐκλέγει γιά τήν ἐπιτεῦξη τῶν στόχων του θεωροῦνται ἀπό τούς ἀνθρώπους ἐντελῶς ἀκατάλληλα. Οὔτε ὁ Σαμουήλ οὔτε τό στενό περιβάλλον τοῦ Δαβίδ μποροῦσε νά φανταστεῖ ὅτι ὁ νεαρός βοσκός ἀπό τή Βηθλεέμ θά ἀναδεικνυόταν στόν μεγαλύτερο βασιλιά τοῦ Ἰσραήλ. Ἀλλά αὐτός ἀκριβῶς ὁ ἀσήμαντος βοσκός θά πετύχει ἐκεῖ ὅπου ὁ σκληρός πολεμιστής Σαούλ ἀπέτυχε. Ἡ ἐκλογή τοῦ μικροῦ καί ἀδυνάτου γιά τήν πραγμάτωση μεγάλων στόχων ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη βασικό θέμα τῆς βιβλικῆς θεολογίας. Ἡ πίστη τῶν ἀνθρώπων, ἡ σταθερή προσήλωσή τους στόν Θεό καί στίς ἐπαγγελίες του, ἐπιτρέπει τήν πλήρη ἐκδίπλωση τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ στόν

κόσμο καί καθιστᾶ τούς πιστούς ἰσχυρότερους ἀπό τούς λεγόμενους μεγάλους τοῦ κόσμου τούτου.

Μέ τήν ἐκλογή τοῦ νεαροῦ Δαβίδ καθιστᾶ ὁ Θεός σαφές ὅτι ἡ χάρις του καί ἡ δύναμη τοῦ Πνεύματός του ἀποτελοῦν τόν ἀποφασιστικό παράγοντα πού κινεῖ τήν ἱστορία. Ἡ προαναγγελία τῆς ἀνάδειξης ἑνός νέου ἡγέτη ἀπό τή γενιά τοῦ Δαβίδ σέ μιά ἐποχή πού ὅλα φαίνονται χαμένα στοχεύει στήν πιστοποίηση τῆς ἀλήθειας αὐτῆς. Ἡ προφητεία τοῦ Μιχαῖα ἐκπληρώθηκε (Ματ β΄ 6), τό μήνυμά του ὅμως, παρά τούς αἰῶνες πού πέρασαν διατηρεῖ, ὡς λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀκέραιη τήν ἐπικαιρότητά του. Ἄν καί πάρα πολλά ἔχουν ἀλλάξει ἀπό τόν ἡ π.Χ. αἰῶνα ὡς σήμερα, ἡ βία, ἡ οικονομική ἀνασφάλεια καί ἡ κοινωνική ἀνισότητα καί ἀδικία δέν εἶναι ἄγνωστα φαινόμενα γιά τόν σύγχρονο κόσμο. Ἡ ἀβεβαιότητα σέ ἐθνικό καί διεθνές ἐπίπεδο προκαλεῖ σέ πλῆθος ἀνθρώπων τρόμο καί καθιστᾶ τή λαχτάρα γιά ἀσφάλεια καί εἰρήνη ἐλπίδα ἀνεκπλήρωτη. Ἡ διαβεβαίωση τοῦ Μιχαῖα ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀξιόπιστος στίς ὑποσχέσεις του καλεῖ ὅλους τούς χριστιανούς νά ἀναζητήσουν τήν παρουσία του ἐκεῖ πού λογικά δέν θά ὑπῆρχε ἐλπίδα νά τή βροῦν, τούς καλεῖ νά συντονιστοῦν μέ τίς φωνές τῶν μικρῶν, τῶν ἀνίσχυρων καί τῶν εὐάλωτων, ξαναδίνοντας νόημα στίς εὐχές πού μέ τόση ἀπλοχεριά ἀνταλλάσσονται τά Χριστούγεννα γιά εἰρήνη καί εὐημερία, γιατί γνωρίζουν ὅτι ὁ Θεός ἔχει τή δύναμη νά τίς ἐκπληρώσει.

Ἡ ἀμοιβαιότητα στίς σχέσεις καί ὑποχρεώσεις τῶν συζύγων

«Οἱ καθ' ἓνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς ἑαυτόν,
ἢ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα»
(Εφεσ. 5,33)

Ἰωάννη Καραβιδόπουλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Ὁ στίχος πού θά ἀποτελέσει τό περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου προέρχεται ἀπό τὴν ἐνότητα 5,22-33 τῆς πρὸς Ἐφεσίου ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου πού διαβάζεται στό μυστήριο τοῦ γάμου καί πού ἔδωσε ἀφορμὴ σέ παρεξηγήσεις καί σέ κάποιες λαϊκὲς πρακτικὲς τὴν ὥρα πού ἀκούγεται αὐτός ὁ στίχος. Ἄν διαβάσουμε προσεκτικὰ τὰ συμφραζόμενα στὴν ἐπιστολή, θά διαπιστώσουμε ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν περικοπή ὑπάρχει ἡ μετοχή, «ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ» (5,21). Τὰ ὅσα λέγονται στὴ συνέχεια γιὰ ὑποταγὴ τῆς γυναίκας στὸν ἄνδρα, καί γιὰ ἀγάπη τοῦ ἄνδρα πρὸς τὴ γυναῖκα μέχρι θυσίας ἀποτελοῦν ἐπιμέρους προτροπὲς πού συγκεκριμενοποιοῦν τὴ γενικὴ ἀρχή: «ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ» καί πρέπει νὰ κατανοηθοῦν στό πνεῦμα αὐτῆς τῆς γενικῆς ἀρχῆς.

Γιὰ νὰ ἐννοήσουμε σωστά τὴν προτροπή τοῦ Παύλου, πρέπει νὰ μεταφερθοῦμε ἀπὸ τὴ σημερινὴ κοινωνία στὴν κοινωνία τῆς τότε ἐποχῆς, στὴν ὁποία ἡ ὑποταγὴ τῶν γυναικῶν στοὺς ἄντρες ἀποτελοῦσε καθιερωμένη ἀρχή, πού ἀνάγεται

ἤδη στοὺς κλασικοὺς χρόνους. Ὑπῆρχε σαφὴς ἡ τάση στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα, οἱ γυναῖκες «ὅσο γίνεται λιγότερα νὰ βλέπουν, λιγότερα νὰ ἀκοῦν καί λιγότερα νὰ ἐρωτοῦν», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ξενοφῶν (Οἰκονομικός 7,5) ἐξ ἀφορμῆς κάποιας γυναίκας πού τὴν ἐπαινεῖ γιὰ τὰ παραπάνω. Ἀλλὰ καί στὸν ἰουδαϊκό κόσμο ἡ θέση τῆς γυναίκας τόσο θεωρητικὰ ὅσο καί πρακτικὰ (στὴν κοινωνικὴ ζωὴ) ἦταν σαφῶς ὑποδεέστερη σέ σχέση πρὸς αὐτὴν τοῦ ἄνδρα. Γιὰ νὰ διαμορφώσει κανεῖς μίαν εἰκόνα γιὰ τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἄνδρα ἀρκεῖ νὰ θυμηθεῖ μίαν ἀπό τίς πρωινὲς προσευχὲς τοῦ Ἰουδαίου πού εὐχαριστεῖ τὸν Θεό, γιατί δέν τὸν ἔπλασε ἐθνικὸ, δοῦλο ἢ γυναῖκα!

Ὁ Ἀπ. Παῦλος δέν πρέπει νὰ ἐρμηνευτεῖ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του. Τοποθετεῖ ὅμως τό θέμα τῆς σχέσεως τῆς γυναίκας πρὸς τὸν ἄνδρα σέ νέα βάση. Ἡ ἰσοτιμία πού διακηρύσσει στό σωτηριολογικὸ ἐπίπεδο («οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», Γαλ. 3, 28) ἀποτελεῖ μίαν ἄκρως ἐπαναστατικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἀρχή, πού μέ καθυστέρηση πολλῶν αἰῶνων

θά πάρει καί κοινωνική υπόσταση μέ τή διεκδίκηση τῶν κοινωνικῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν. Κατόπιν, ὑπερβαίνει σαφῶς τίς κοινωνικές συνθήκες τῆς ἐποχῆς του, ὅταν σέ ἀντιστοιχία πρός τήν ὑποταγή τῆς γυναίκα ἐπιτάσσει τήν ἀγάπη τοῦ ἀνδρα πρός αὐτήν, ἀγάπη μάλιστα πού πρέπει νά φθάνει μέχρι τῆ θυσία, κατά τό ὑπόδειγμα τοῦ Χριστοῦ πού θυσιάστηκε γιά τήν Ἐκκλησία. Τό θέμα τῆς περικοπῆς δέν εἶναι ἡ ὑποταγή τῆς γυναίκα ἀλλ' ἡ ἀμοιβαιότητα στίς σχέσεις ἀνδρα καί γυναίκα, ἀμοιβαιότητα πού ὑπάρχει στίς σχέσεις τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Χριστοῦ πού ἀπό ἀγάπη θυσιάζεται καί τῆς Ἐκκλησίας πού ὑποτάσσεται στήν «κεφαλή», τόν Χριστό.

Ὁ Ἀπ. Παῦλος στήν ὑποχρέωση τῶν γυναικῶν γιά ὑποταγή ἀντιπαραθέτει τήν προτροπή γιά ἀγάπη τῶν ἀνδρῶν πρός τίς γυναίκες τους. Ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνδρα γιά τή σύζυγό του ἔχει σάν πρότυπο τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τήν Ἐκκλησία. Μπορεῖ ὅμως κανεῖς νά ἀναρωτηθεῖ: Μήπως αὐτό ἀποτελεῖ ὑπερβολική ἀπαιτήση γιά τά ἀνθρώπινα μέτρα τῶν αἰσθημάτων καί πράξεων; Ὁ παραλληλισμός τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνδρα πρός τή γυναίκα του μέ τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ πού παρέδωσε τόν ἑαυτό του στόν θάνατο ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει τήν ἰδανική μορφή ἀγάπης.

Τό συμπέρασμα μέ τό ὁποῖο τελειώνει ἡ περικοπή εἶναι ἡ προτροπή ἀπό τή μία μεριά στόν ἀνδρα ν' ἀγαπᾷ τή γυναίκα του καί ἀπό τήν ἄλλη στήν γυναίκα «ἵνα φοβῆται τόν ἀνδρα». Ἐδῶ ἐγγίζομε τό μεγάλο «σχόλοπα τῆ σαρκί», τό μεγάλο ποιμαντικό ἀγκάθι στή σάρκα τοῦ μυ-

στηρίου τοῦ γάμου. Ὅτι μέ τό ρῆμα «φοβεῖσθαι» δέν δηλώνεται ὁ δουλοπρεπῆς φόβος ἀλλά ὁ σεβασμός μέ τήν ἔννοια τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀνδρα ὡς ὑπευθύνου τῆς οἰκογένειας, τονίζεται ἰδιαίτερα ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: «Τό "φοβεῖσθαι" δέν πρέπει νά τό ἐννοήσεις δουλοπρεπῶς», τονίζει χαρακτηριστικά ὁ Οἰκουμένιος (PG 118, 1245). Καί ὁ Θεοφύλακτος: «Φόβο ἐδῶ ... λέγει τόν ἀρμόζοντα σέ ἐλευθέρους καί ὄχι τόν δουλικό. Ἀπό αὐτόν τόν φόβο καί ἡ ἀγάπη συγκροτηθήσεται, καί αὐτή πάλιν αὐτόν συγκροτήσεται» (PG 124, 1120). Ἄλλωστε στό «ἵνα φοβῆται» (ὑποτακτική μέ σημασία προστακτικῆς) ὑποκρύπτεται ὁ «φόβος Χριστοῦ» τῆς μετοχῆς «ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ», μέ τήν ὁποία ἄρχισε ἡ περικοπή.

Ἄξιο προσοχῆς τέλος εἶναι καί τό ἐξῆς: Τό ὅτι στήν προτροπή τοῦ τελευταίου στίχου, πού ἀνακεφαλαιώνει ὁλόκληρη τήν ἐνότητα, προτάσσεται ἡ ἀγάπη τῶν ἀνδρῶν ἀποδεικνύει ὅτι τό «ἵνα φοβῆται» δέν ἀποτελεῖ προϋπόθεση ἀλλά ἀνταπόκριση τῆς γυναίκα στήν ἀγάπη πού τῆς ὀφείλει ὁ ἀνδρας. Δέν ξεκινᾷ ὁ Παῦλος ἀπό τήν ὑποταγή τῆς γυναίκα - ὅπως τό ἀπαιτεῖ ἡ ἐποχή του - ἀλλά ἀπό τήν ὀφειλόμενη πρός αὐτήν ἀγάπη τοῦ ἀνδρα κατά τό πρότυπο τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ γιά τήν Ἐκκλησία. Ὅπως ἄλλωστε καί ἡ ὑποταγή τῆς Ἐκκλησίας στόν Χριστό δέν εἶναι προϋπόθεση τῆς ἀγάπης του, ἀλλ' ἀνταπόκριση σ' αὐτήν καί συνέπειά της.

Σέ κανένα ἄλλο κείμενο τῆς Καινῆς Διαθήκης δέν βρίσκουμε τόσο ἀναπτυγμένα καί βαθιά θεολογική θεμελίωση τῶν

ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν συζύγων ὅσο
στήν περικοπή πού ἐρμηνεύσαμε.

* * *

Πῶς μπορεῖ κανεῖς σήμερα, μέσα στίς
σημερινές κοινωνικές καί πολιτιστικές
συνθήκες, νά ὀμιλεῖ γιά ὑποταγή τῆς γυ-
ναίκας στόν ἄνδρα ὡς προτροπή τοῦ Ἄπ.
Παύλου; Μία σωστή ἐρμηνεία μπορεῖ νά
ἐμπεριέχει τά ἀκόλουθα στοιχεῖα:

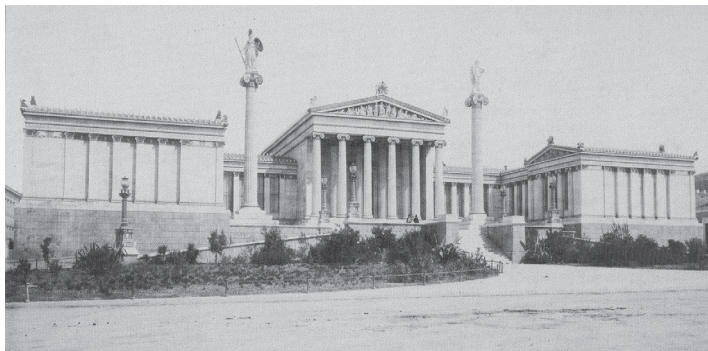
1. Ἡ ὑποταγή δέν μπορεῖ νά εἶναι μο-
νόπλευρη, ἀλλά ἀμοιβαία. Αὐτό μπορεῖ
νά στηριχθεῖ στήν ἐναρκτήρια φράση τῆς
περικοπῆς «ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν
φόβῳ Χριστοῦ».

2. Ἡ ὑποταγή -καί ἀπό τίς δύο πλευ-
ρές- βλαστάνει στό ἔδαφος τῆς ἀγάπης
καί ἀποτελεῖ ἐκδήλωσή της. Διότι ἡ
ἀγάπη δέν εἶναι ἀφηρημένη καί γενι-
κόλογη ἀλλά συγκεκριμένη μέ προορισμό
ὀρισμένο πρόσωπο καί φθάνει μέχρι τήν
ἐν ταπεινώσει παραδοχή τοῦ (ἢ τῆς) συ-

ζύγου, τήν ὑποταγή σ' αὐτόν (ἢ σ' αὐτήν)
σέ συγκεκριμένα θέματα. Σέ κάποια ση-
μεῖα θά χρειαστεῖ ἡ ὑποταγή τοῦ ἑνός,
σέ κάποια ἄλλα ἡ ὑποταγή τοῦ ἄλλου.
Πρέπει νά ποῦμε φωναχτά αὐτό πού ὅλοι
τό ξέρουμε πολύ καλά: ὅτι τά κοινωνικά
δεδομένα τῆς ἐποχῆς τοῦ Παύλου ἄλλα-
ξαν ριζικά σήμερα.

3. Τό κείμενό μας μιλάει γιά ἀγάπη
μόνο τοῦ ἄνδρα πρὸς τή γυναίκα. Αὐτό
ὀφείλεται στόν παραλληλισμό μέ τή σχέση
Χριστοῦ-Ἐκκλησίας, ὅπου ὁ Χριστός θυ-
σιάζεται γιά τήν Ἐκκλησία. Ὡς προτρο-
πή τοῦ Παύλου ἀποτελεῖ ριζοσπαστική
ὑπέρβαση τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας τοῦ
ἄνδρα στή γυναίκα καί στήν οἰκογένειά
του. Δέν μιλάει τό κείμενο τοῦ Παύλου
γιά ἀγάπη τῆς γυναίκα πρὸς τόν ἄνδρα,
ἴσως γιατί τή θεωρεῖ αὐτονόητη. Σήμερα
στό πλαίσιο τῆς ἀμοιβαιότητας πρέπει νά
τονιστεῖ καί ἡ ἀγάπη τῆς γυναίκα γιά
τόν ἄνδρα, ἡ διατήρηση τῆς ὁποίας στόν
γάμο δέν εἶναι πάντοτε αὐτονόητη.

*Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (περ. 1890). Ἀνοικοδομήθηκε σέ
οικόπεδο πού δώρισε ἡ Μονή Πετράκη τό 1859*

Ἀνθρωπολογικές ἀνιχνεύσεις Ὁ Νεοπλατωνισμός (I)

Πρωτ. Ν. Ι. Λουδοβίκου
Καθηγ. Ἀνωτάτης Ἐκκλ. Ἀκαδημίας Θεσσαλονίκης

Ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Σωκράτη μέχρι τά ἄχρονα τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, ὑπῆρξαν διάφοροι σημαντικοί σταθμοί στή διαμόρφωση τῆς ἀρχαιοελληνικῆς ἀνθρωπολογίας, μερικοί ἀπό τούς ὁποίους ἴσως δέν ἔχουν ἐρευνηθεῖ ὅσο θά ἔπρεπε. Διατυπώθηκε, λ.χ., ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ἐπίκουρος ἀποτελεῖ ἕναν τέτοιο σταθμό. Ὁ Ἐπίκουρος ἐπιδιώκει νά ἐπιστρέψει στή βιωμένη ἀρχαϊκή ἀσφάλεια τοῦ ἀρχαίου ἀνθρώπου, στήν ἀσφάλεια ἑνός ἑαυτοῦ πού ἰσορροπεῖ μέσα στίς ἡδονές καί τίς ὀδυνηρές τῆς ζωῆς, δίνοντας καί στίς δύο ἕναν ὀρισμό καθαρά πνευματικό. Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο βιώνει τή ζωή ταυτίζεται μέ μία ἰσορροπία χωρίς ἀκρότητες, πού χαρακτηρίζει τήν εἰρήνη ἐκείνου πού ἔχει ἀποδεχθεῖ μέ βαθύ καταφατικό τρόπο τό γεγονός τῆς ζωῆς αὐτῆς καί προσπαθεῖ νά βρεῖ τήν αὐτάρκειά του ἐντός τῆς. Ἔτσι, ὁ ὀρισμός τῆς ἡδονῆς δέν ὀδηγεῖ σέ μίαν ἐπίφαση ἀπόλαυσης, ἀλλά προσεγγίζει τήν ἀπόκτηση εἰρήνης καί ἰσορροπίας πνευματικῆς, πού οὐσιαστικά τοποθετεῖ τόν ἄνθρωπο στό κέντρο τοῦ κόσμου καί τόν ἀπαλλάσσει ἀπό περιττές ἀνησυχίες.

Μέσα σ' αὐτές τίς περιττές ἀνησυχίες εἶναι καί ὁ βαθύς ὀρφικός καημός τῆς μεταθανάτιας ζωῆς. Δέν ἰσοδυναμεῖ μέ ἄρνηση τῆς μεταθανάτιας ζωῆς, ἀλλά μάλλον

μέ ἕνα εἶδος ἡσυχίας ἐνώπιόν τῆς, ὥστε νά ἀποκλεισθεῖ ἀπ' τήν ἀγωνία τοῦ στοχασμοῦ μας. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ ἐνασχολήσεις εἶναι προσφιλεῖς ἐπί σειρά αἰώνων καί θά διαδράμουν τήν περίοδο τοῦ λεγόμενου Μέσου Πλατωνισμοῦ, κατά τήν ὁποία ὑπάρχει ἔντονο ἐνδιαφέρον γιά τήν τύχη τοῦ σώματος καί τῆς ψυχῆς, καθῶς καί γιά τήν πρόνοια, πού κοσμικά ἐπιδιώκει νά διευθετησεῖ τά πράγματα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰδιαίτερη μνεία πρέπει νά γίνει στόν στωικισμό, οἱ ἀναζητήσεις τοῦ ὁποίου συνδέονται μέ τόν μεγάλο κορμό τῆς προσωκρατικῆς σκέψης λόγω τοῦ ἐνδιαφέροντος εἰδικά γιά τόν λόγο. Ὁ λόγος εἶναι ἕνα ὄν, σχεδόν ὑλικό, πού διαπερνᾷ τά φαινόμενα καί τούς δίνει τελικό σκοπό καί νόημα. Καθῶς καί ἡ ἀνθρώπινη ζωή διαπερνᾶται μέ τόν ἴδιο τρόπο ἀπό τόν λόγο, μποροῦμε ν' ἀντικρύσουμε τόν ἄνθρωπο σέ μία προοπτική "λογοποίησής" του μέσα στά ὅρια τοῦ κόσμου, ὅπου ὁ κόσμος εἶναι ἕνας μακράνθρωπος καί ὁ ἄνθρωπος ἕνας μικρόκοσμος.

Ὁ νεοπλατωνισμός ἀποτελεῖ τήν κορύφωση τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ στοχασμοῦ πάνω στά ἀνθρωπολογικά θέματα· ἀπό κεῖ καί πέρα οὐσιαστικά δέν ἔχουμε νέες ἀνθρωπολογικές προτάσεις. Ταυτόχρο-

να όμως αυτή ή τελευταία μεγάλη ανθρωπολογική πρόταση, όπως θα δούμε σέ επόμενα κείμενα, έχει εισηγηθεί και στή χριστιανική προβληματική, τόσο στή Ανατολή όσο και στή Δύση, μέ διαφορετικούς κάθε φορά χριστιανούς στοχαστές.

Από τίς σημαντικότερες μορφές του νεοπλατωνισμού, αλλά και του αρχαιοελληνικού πνεύματος έν γενεί, ό Πλωτίνος αντιπροσωπεύει τό κρίσιμο σημείο όπου κορυφώνονται συγχρόνως ό διανοητικός μυστικισμός και ό έλληνικός ανθρωπολογικός και όντολογικός στοχασμός. Η βασική του θέση υπέρ τής παντοδυναμίας του νοῦ τόν συνδέει μέ τόν Άριστοτέλη και μέ τήν αρχαία παράδοση. Η οὐσία του ανθρώπου είναι ή ψυχή του και ή οὐσία τής ψυχής είναι ό νοῦς. Ό νοῦς είναι οὐσιαστικά θεοειδής, είναι ένα μέρος του Θεοῦ. Και ακριβώς όπως λέει ό Πορφύριος, μιλώντας για τόν δάσκαλό του, ή προσπάθεια του Πλωτίνου είναι τό «πειρᾶσθαι τόν έν ὑμῖν θεόν ανάγειν πρὸς τῷ έν τῷ παντὶ θεῖῳ» (Πορφύριος, *Περὶ Πλωτίνου βίου*, 2), νά ένώσουμε τόν θεοειδῆ μας νοῦ μέ τόν νοῦ ό οποίος βρίσκεται παντοῦ.

Ό νοῦς αυτός δέν είναι τίποτα άλλο παρά ή αντανάκλαση του Ένός, κατά τόν Πλωτίνου. Τά επίπεδα τής πραγματικότητας είναι τέσσερα. Υπάρχουν τρεῖς αρχικές υποστάσεις και στό τέταρτο επίπεδο υπάρχει ή ὕλη. Στήν κορυφή όλων τών ὄντων βρίσκεται τό υπέρτατο Έν, πού είναι αυτοδημιούργητο, ακατάληπτο και ανέκφραστο. Τό Έν αυτό παρουσιάζει κάποια συγγένεια μέ τό Έν του Πλάτωνος, ωστόσο δέν είναι μόνον αρχαιοελληνικής προέλευσης, αλλά έμπεριέχει και βιβλική

έπίδραση μέσω του Φίλωνος του Ίουδαίου, ό οποίος έπιχείρησε νά έρμηνεύσει τήν Παλαιά Διαθήκη μέ πλατωνικούς ὅρους. Έτσι, μέσα από αυτή τή σύνθεση και τόν συγκερασμό, ή απόλυτη υπερβατικότητα του αρχαιοελληνικού Ένός γίνεται ακόμη πιο υπερβατική, μέ άποτέλεσμα νά είναι παντελώς άδύνατη ή κατανόησή του. Θα μπορούσαμε νά τό φανταστοῦμε σάν έναν τεράστιο κρατήρα, από τόν όποιο ξεχειλίζει ή πρωτογενής ζωή· μπορούμε επίσης νά φανταστοῦμε τόν νοῦ σάν ένα δεύτερο κρατήρα, πού συλλέγει ό,τι περισσεύει από τόν πρώτο. Ό νοῦς, λοιπόν, προσέρχεται μέσα από τή θεωρία του Ένός και είναι επίσης ανεξάντλητος, επειδή τό Έν είναι ανεξάντλητο. Από τή δεύτερη αυτή υπόσταση, ξεχειλίζει τό Εἶναι, τό νόημα, ή αλήθεια. Άς φανταστοῦμε ένα τρίτο κρατήρα κάτω από τόν δεύτερο (τόν νοῦ), όπου συγκεντρώνεται ένα μέρος από αυτό πού ξεχειλίζει· αυτός ό τρίτος κρατήρας, τό τρίτο επίπεδο πρὸς τά κάτω είναι ή ψυχή. Η ψυχή έπομένως είναι ό υποδοχέυς του νοῦ και στή συνέχεια ό νοῦς είναι αυτός πού υποδέχεται τό Έν. Η ψυχή, ως ψυχή του κόσμου στήν όποία περιέχεται και ή ανθρώπινη ψυχή, έχει ως δίοδό της πρὸς τό Έν, τόν νοῦ.

Υπ' αυτή τήν έννοια, λοιπόν, ό άνθρωπος ορίζεται ως ψυχή νοερά, ψυχή ή όποια διά του νοός θεωρεῖ. Έξ οὔ, ή περίφημη φράση του Πλωτίνου ότι ό άνθρωπος είναι ό «έν τῷ θεωρεῖν τὸ Εἶναι ἔχων», δηλαδή αυτός πού αποκτᾶ τό "Εἶναι" του όταν βρίσκεται σέ κατάσταση θεωρίας, αυτός πού δραπετεύει συνεχῶς πρὸς τό Έν, μ' έναν τρόπο πού ό Πλωτίνος δέν διστάζει νά ονομάσει ἔκσταση.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΛΓ΄ Ἡ Θεανθρωπότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (α)

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Στὴν ὑπόστασι ἢ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησή του, συντρέχουν δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρώπινη. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζεται Θε-άνθρωπος. Ἡ σχέση μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο φύσεων ἀποτελέσσε πεδίο ἔντονων συζητήσεων ἀνάμεσα σέ ομάδες ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τίς ὁποῖες προέκυψαν αἰρέσεις καὶ σχίσματα. Καὶ ναί μὲν ἔχει παγιωθεῖ ἡ πίστις στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεανθρώπου, τουλάχιστον στίς μεγάλες χριστιανικές παραδόσεις (Ὁρθόδοξη, Ρωμαιοκαθολική, Λουθηρανική, Ἀγγλικανική), δέν ἔλειψε ὅμως μέχρι σήμερα νά ἔρπει αὐτή ἡ διαμάχη, κυρίως ὡς πίστις διάφορων προτεσταντικῶν ὁμάδων (ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς σέκτας), ἢ μεταξύ ἀκαδημαϊκῶν θεολόγων, καὶ πάλι κυρίως στόν προτεσταντικό χῶρο.

Σημειώνω ὅτι ἡ ὀλοκληρωμένη διατύπωση γιά τὴ θεανδρικότητα τοῦ Χριστοῦ περιέχεται στόν ὄρο τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), ὅπου μεταξύ ἄλλων ἀναφέρεται ὅτι: «... ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν Ἰῶν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκωμεν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον

ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰῶνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστόν, υἱόν, κύριον, μονογενῆ, ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σφζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ, Θεὸν Λόγον, Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐξεπαίδευσε καὶ τὸ τῶν Πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε Σύμβολον». Ἰδιαιτέρα ὑπογραμμίζω τὴν ἐπισήμανση: «οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν, σφζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον ἢ διαιρούμενον» [= καμμία διαφορὰ τῶν φύσεων δέν καταργήθηκε ἐξαιτίας τῆς ἐνώσεως,

ἀλλά μάλλον διασώθηκε ἡ ιδιότητα καθεμιάς φύσεως, καί καθεμιά ἀπό αὐτές συναντᾶ τὴν ἄλλη σέ ἓνα πρόσωπο καί μία ὑπόσταση, χωρίς νά χωρίζονται σέ δύο πρόσωπα ἢ νά διαιροῦνται].

Εἶναι λοιπόν κοινός τόπος ἡ πίστη μας στή θεανδρικότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ: τέλειος Θεός καί τέλειος ἄνθρωπος, Υἱός τοῦ Θεοῦ καί Υἱός τοῦ ἀνθρώπου. Συνειδητοποιοῦμε ὅμως τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς συνθήκης, ἢ τὴν ἀποδεχόμεστε χωρίς νά ἀντιλαμβανόμεστε τή σημασία της, κυρίως γιά τὴν ἀνθρωπολογία πού θεμελιώνει, δηλαδή γιά τὴ δυνατότητα ἢ κτιστή ἀνθρώπινη φύση μας νά σχετιστεῖ, σέ ὑπαρξιακό ἐπίπεδο, μέ τὴν ἄκτιστη φύση τῆς θεότητας;

Γνωρίζουμε ὅτι ἡ θεολογία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀπέφυγε νά ἀσχοληθεῖ μέ τὴ φύση τῆς θεότητας, ὅπως περιττῶς καί ἐσφαλμένως ἔκανε ἡ σχολαστική δυτική παράδοση ἀπό τό 9^ο αἰ. καί μετά, ἐπηρεάζοντας δυστυχῶς καί τὴν ὀρθόδοξη θεολογία τουλάχιστον μέχρι τὰ μέσα τοῦ 20^{οῦ} αἰ. Γιά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἴσχυε ἡ ἀρχή τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὅτι «[Θεόν] φράσαι μὲν ἀδύνατον, νοῆσαι δὲ ἀδυνατώτερον» (Λόγος Θεολογικός Β', 4,5), ἢ ἡ ἀρχή τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ὅτι «Ἄπειρον τὸ θεῖον καί ἀκατάληπτον, καί τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν, ἢ ἀπειρία καί ἡ ἀκαταληψία» (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 4,2). Ἦδη στήν ἀποκάλυψη τῆς ἰουδαϊκῆς παράδοσης εἶχε ἐπισημανθεῖ ὅτι τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ φύση του, δέν ἀποκαλύπτεται στόν ἄνθρωπο, παρά μόνον ὁ βηματισμός του ἐντός τῆς Δημιουργίας,

δηλαδή οἱ ἐνέργειές του – καί ἀναφέρομαι στό περιστατικό τῆς θεοφάνειας πρὸς τόν Μωυσῆ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ (βλ. Ἔξοδ. 33,18-23: «Καί λέγει [Μωυσῆς]: ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν, καί εἶπεν [ὁ Θεός]: ἐγὼ παρελεύσομαι πρότερός σου τῇ δόξῃ μου καί καλέσω τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐναντίον σου· καί ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καί οἰκτιρήσω ὃν ἂν οἰκτιρῶ. καί εἶπεν· οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καί ζήσεται. Καί εἶπε Κύριος· ἰδοὺ τόπος παρ' ἐμοί, στήση ἐπὶ τῆς πέτρας· ἡνίκα δ' ἂν παρέλθῃ ἡ δόξα μου, καί θήσω σε εἰς ὀπήν τῆς πέτρας καί σκεπάσω τῇ χειρί μου ἐπὶ σέ, ἕως ἂν παρέλθῃ· καί ἀφελῶ τὴν χεῖρα, καί τότε ὄψει τὰ ὀπίσω μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεται σοι»).

Αὐτὴ ἡ στάση τῶν Ἑλλήνων Πατέρων μᾶς ἐπιτρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ σκέψη τους καί ἡ διδασκαλία τους ἦταν πάντοτε ἐπικεντρωμένη στόν ἄνθρωπο καί ὄχι στόν Θεό, ὅσο κι ἂν αὐτός ὁ λόγος μοιάζει παράξενος. Οἱ ἁγῶνες τους καί ἡ διδασκαλία τους, κυρίως ἐναντίον τῶν αἱρέσεων, ἀπέβλεπε στή διαφύλαξη τῆς ὁδοῦ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε, οἱ ἐνέργειες τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, ὅπως τίς γνωρίζουμε ἀπό τίς βιβλικές ἀποκαλύψεις, εἶναι ἐπικεντρωμένες στή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή στήν ὀλοκλήρωση τοῦ δημιουργικοῦ του ἔργου διὰ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ τέλειου ἀνθρώπου, ὅπως τελικά συνέβη στό πρόσωπο τοῦ Νέου Ἀδάμ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται γιά τό «προεπινοούμενο τέλος» τῆς θείας βουλῆς, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ («Τοῦτό ἐστιν

ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεῖος σκοπός, ὃν ὀρίζοντες εἶναι φαμεν, προεπινοούμενον τέλος, οὐ ἕνεκα μὲν πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα», *Πρὸς Θαλάσσιον*, ξ').

Γνωρίζουμε ὅτι τέσσερα εἶναι τὰ κορυφαία γεγονότα μέσω τῶν ὁποίων ὀλοκληρώθηκε τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου: ἡ Γέννηση, τὸ Πάθος, ἡ Ἀνάσταση καὶ ἡ Ἀνάληψη. Τὸ τελευταῖο περιέχει ἐν συμπεράσματι ὅλο τὸ ἔργο τῆς σωτηρίας, δεδομένου ὅτι εἰς τὰ δεξιά τοῦ Πατρὸς βρέθηκε πλέον ὁ Χριστός ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα μὲ ἔμφαση στὴ δικαίωση τῆς ἀνθρωπότητάς του, δεδομένου ὅτι ὡς Υἱός τοῦ Θεοῦ οὐδέποτε ἀπέστη τῆς σχέσης του μὲ τὸν οὐράνιο Πατέρα. Ἐπομένως αὐτὸ πού ἀποκαλύφθηκε μὲ τὴν Ἀνάληψη εἶναι ὅτι ἀνοιξε ὁ δρόμος γιὰ νὰ ἀνέλθει ἕκαστος ἀνθρωπος στὸν τόπο τῆς θεότητας, ἐφ' ὅσον συνδεθεῖ μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστό, νὰ πραγματοποιηθεῖ δηλαδὴ τὸ μυστήριον τῆς θείας υἰοθεσίας, ὥστε ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ νὰ εἶναι καὶ Πατέρας ἐκάστου χριστοποιημένου πιστοῦ.

Ἐπάρχει καὶ ἓνα πέμπτον γεγονός πού συνέβαλε στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου τῆς σωτηρίας, ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, τὸ ὁποῖο παραμένει ἐντὸς τῆς ἱστορίας καὶ ὀδηγεῖ τοὺς πιστοὺς σὲ κοινωνία μὲ τὸν Χριστό, ἢ, γιὰ χρησιμοποίησιν λειτουργικῆς ὀρολογίας, «ὄλον συγκροτεῖ τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας» (βλ. Στιχηρὸν Ἑσπερινοῦ Πεντηκοστῆς). Ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κάνει τὸ ἔργο τῆς θείας Οἰκονομίας, πού ἐπιτελέσθηκε μὲ τὴ

δράση τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἐπηρεάζει τελεσίδικα τὸ ὑπαρξιακὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, συνδέοντας τὴν κτιστότητά του μὲ τίς ἐνέργειες τῆς ἀκτιστῆς θεότητας. Αὐτὴ ἡ σύνδεση κτιστοῦ καὶ ἀκτιστοῦ, πού ὀφείλεται στὴν θεανδρικότητα τοῦ Χριστοῦ, εἰσάγει τὴν προοπτικὴ τῆς αἰωνιότητος ὡς κατάργησης τοῦ θανάτου, τῆς δυνατότητος νὰ γίνῃ ὁ ἀνθρωπος κοινωνός τῆς θείας φύσεως, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἀποστόλου Πέτρου: «δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐπιθυμίας φθορᾶς» (*Β' Πέτρ.* 1,4).

Στὸ χῶρον τῆς θεολογίας, κυρίως τῆς ἀκαδημαϊκῆς, παρελαύνουν ὀρολογίες, ὅπως τριαδολογία, χριστολογία, πνευματολογία κ.ἄ., πού κατ' ἀρχὴν δηλώνουν ἐνασχόληση μὲ τὰ πρόσωπα τῆς θεότητας, ἐπιμερίζοντας μάλιστα τὴ σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας σὲ οἰονεὶ αὐτονομημένες προσεγγίσεις. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ μεθοδολογικὴς πρακτικῆς, χρήσιμες ἀσφαλῶς στὴ σπουδὴ τῆς θεολογικῆς σκέψης. Θὰ πρέπει ὁμως νὰ ἔχουμε κατὰ νοῦ ὅτι ἡ θεολογία τῶν Πατέρων, συνέχεια τῆς θεολογίας τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸν ἀνθρωπο, γιὰ νὰ προβάλλῃ τὴ δυνατότητα σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, μιά δυνατότητα πού ἐπιτεύχθηκε τελικὰ χάρις στὴ βούληση τοῦ Πατρὸς, τὴ δράση τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴ συνέργια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτὸ καὶ μποροῦμε νὰ τὴν χαρακτηρίσουμε ἀνθρωπολογικὴ θεολογία. Κέντρο τῆς σκέψης καὶ τῆς σπουδῆς τῶν Πατέρων εἶναι ὁ κατ' εἰκόνα καὶ ὀμοίωση Θεοῦ ἀνθρωπος.

Τά Ειρηνικά ἢ Μεγάλη Συναπτή στή θεία Λειτουργία

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Στήν ἀρχή τῆς θείας Λειτουργίας λέγονται τά Εἰρηνικά ἢ Μεγάλη Συναπτή. Τί γνωρίζουμε γιά τή διαμόρφωση, τήν ἐξέλιξη καί τό περιεχόμενο αὐτῶν τῶν αἰτημάτων;

π.Σ.Α.

Τά εἰρηνικά ἢ μεγάλη συναπτή εἶναι ἀπό τά δυναμικότερα καί ὠραιότερα στοιχεῖα τῆς θείας Λειτουργίας. Εἶναι μία σειρά αἰτημάτων, πού ὁ διάκονος λέγει πρό τῶν ἁγίων θυρῶν, καί πού ἀναπτύσσονται κατά τρεῖς τριάδες, μία ὑπέρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, ὑπέρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος καί ὑπέρ τοῦ ἁγίου οἴκου· ἡ ἄλλη ὑπέρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου καί τοῦ κλήρου, ὑπέρ τοῦ βασιλέως καί τοῦ στρατοῦ καί ὑπέρ τῆς πόλεως καί τῶν κατοίκων της καί ἡ τρίτη μέ εἰδικά αἰτήματα «ὑπέρ εὐκρασίας ἀέρων..., ὑπέρ πλεόντων... καί ὑπέρ τοῦ ῥυθθῆναι ἡμᾶς»².

Στό ἀρχικό αὐτό σχῆμα δέν φαίνεται νά ὑπῆρχε τό αἶτημα «ὑπέρ τοῦ συμπολεμῆσαι καί ὑποτάξαι τοὺς πόδας αὐτῶν...» ἢ θά λεγόταν συνηνωμένο μέ τό «ὑπέρ τῶν εὐσεβεστάτων καί θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν»³. Δέν ὑπῆρχε ἐπίσης τό αἶτημα ὑπέρ τοῦ λαοῦ, «τῶν εὐσεβῶν καί ὀρθοδόξων χριστιανῶν», τό ὁποῖο κατά τήν ἐποχή τῆς Τουρκοκρατίας ἀντικατέστησε τή δέηση ὑπέρ τῶν βασιλέων.⁴ Στήν οὐσία ὁμως, σημειώνει ὁ καθηγητής Ἰ. Φουντούλης, τό νεώτερο

αἶτημα «ὑπέρ τῶν εὐσεβῶν καί ὀρθοδόξων χριστιανῶν» ἀποτελεῖ ἐπανάληψη τοῦ παλαιότερου αἰτήματος ὑπέρ «τῶν πίστει οἰκούντων» στόν κόσμο,⁵ τό ὁποῖο ὑπάρχει στή δεύτερη τριάδα τῶν αἰτημάτων. Ἀντίστοιχο αἶτημα ὑπάρχει καί στήν «καθολική συναπτή» τῆς θείας Λειτουργίας Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου.⁶ Σήμερα βεβαίως στή θέση τοῦ «ὑπέρ τῶν εὐσεβεστάτων καί θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν...», πού διατηρεῖται στό Ἅγιον Ὅρος, λέγεται τό «ὑπέρ τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν ἔθνους, πάσης ἀρχῆς καί ἐξουσίας».⁷

Ἡ ἀρχική θέση τῆς μεγάλης συναπτῆς ἦταν πρό τοῦ τρισαγίου ὕμνου, ὅπου εἰσήχθη τόν Στ' αἰῶνα μαζί μέ τήν εὐχή τοῦ τρισαγίου καί τήν ἐκφώνησή της. Στό σημεῖο αὐτό ἔχει διατηρηθεῖ στή θεία Λειτουργία τοῦ Ἰακώβου κατά βυζαντινή προφανῶς ἐπίδραση.⁸ Στίς βυζαντινές Λειτουργίες ὑπάρχει πρῖν ἀπό τό τρισάγιο ὡς κατάλοιπο τῆς ἀρχαίας πράξης μόνο ἡ διακονική παρακέλευση: «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», καθώς ἐπίσης καί ἡ κατάληξη τῆς ἐκφωνήσεως τῆς

εὐχῆς «καὶ εἰς τούς αἰώνας τῶν αἰώνων». Αὐτὴν τὴ λέγει ὁ διάκονος στραμμένος πρὸς τὸν λαό, δίνοντας μὲ τὸ ὄραριο τὸ σημεῖο ἑναρξῆς τοῦ τρισαγίου.⁹ Ἡ μετὰθεση τῆς μεγάλης συναπτῆς πρὸ τοῦ πρώτου ἀντιφώνου ἔγινε ἀπὸ τὸν ΙΑ΄ ἕως τὸν ΙΙ΄ αἰ.¹⁰

Ἡ κατανόηση βεβαίως τοῦ ζητήματος αὐτοῦ μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνο ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψη οἱ συνεχεῖς ἀλλαγές καὶ προσαρμογές τοῦ τμήματος τῆς θείας Λειτουργίας μέχρι τὰ ἀναγνώσματα, ἀπὸ τὸν Δ΄ μέχρι τὸν ΙΑ΄-ΙΙ΄ αἰ. Στὶς Ἀποστολικές Διαταγές ἡ ἑναρξὴ τῆς θείας Λειτουργίας γίνεταί μὲ τὴν εἴσοδο τοῦ λαοῦ στὸν ναό. Ἀκολουθεῖ ὁ χαιρετισμὸς τοῦ προσετώτα μὲ τὴν εὐλογία «εἰρήνη πᾶσι»¹¹ καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ ἀναγνώσματα. Κατὰ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες στὴν Ἀντιοχειανῆς προέλευσης Λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου¹² ἀλλὰ καὶ στὴν Καππαδοκικῆς προέλευσης Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου¹³, βλέπουμε νὰ προστίθεται τὸ τρισάγιο ὡς εισοδικὸς λιτανευτικὸς ὕμνος ἀπὸ τὸν Ε΄-Στ΄ αἰ., τὰ τρία ἀντίφωνα νὰ ἀναφέρονται τὸν Η΄ αἰ. καὶ ἡ Προσκομιδὴ ἀπὸ τὸν ΙΑ΄ αἰ. νὰ μετατίθεται πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τῆς Λειτουργίας.¹⁴

Εἶναι βεβαίως αὐτονόητο ὅτι τὰ αἰτήματα αὐτὰ δὲν ἀφοροῦν μόνο τὸν διάκονο, ἀλλὰ ὅλη τὴ σύναξη. Ὁ διάκονος εἶναι αὐτὸς πού κατὰ τὸν Καβάσιλα «τῶν αἰτήσεων ἐξηγεῖται», διευθύνει δηλαδὴ τὸ τμήμα αὐτό, «προσφωνεῖ» κατὰ τὴν

ἔκφραση τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν¹⁵, «καὶ ὁ ἱερός λαὸς εὐχεται»¹⁶. Εὐχεται μὲ τὸ «Κύριε, ἐλέησον», τὸ ὅποιο ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ ὑπῆρξε ἡ ἀπλούστερη μορφή τῆς λιτανείας ἢ «τῆς ὁμαδικῆς καὶ ἐν ἐνὶ στόματι ὑπὸ πλήθους ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνηγμένων λαοῦ ἐπικλήσεως τοῦ Θεοῦ»¹⁷.

Οἱ ἐρμηνευτὲς τῆς θείας Λειτουργίας θεωροῦν τὴν εἰρήνη, γιὰ τὴν ὁποία κάνουν λόγο οἱ αἰτήσεις αὐτές, ὡς ἀμοιβὴ τοῦ Θεοῦ, μέσῳ τῶν ἀγγέλων, σ' αὐτούς πού ἀγωνίσθησαν γιὰ νὰ καθαρισθοῦν ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὶς ἀρετές· «ἵνα τοῦ πολεμῆν ἀφέμενοι, πρὸς γεωργίαν πνευματικὴν, εἴτουν ἀρετῶν ἐργασίαν, τὰς τῆς ψυχῆς μετασκευάσωσι δυνάμεις»¹⁸. Εἶναι ἡ ὥρα τῆς «κοινῆς καὶ συμφώνου προσευχῆς», προσευχῆς τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος μᾶς δίδαξε «τί δεῖ πρῶτον αἰτεῖσθαι, τὴν ἄνωθεν εἰρήνην καὶ τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν»¹⁹. Καὶ γιὰ τὸν Καβάσιλα ἡ εἰρήνη «ἐστὶν ἀπάσῶν ἀρετῶν ὁμοῦ καὶ φιλοσοφίας ἀπάσης καρπός»²⁰. Προσευχόμεσθε, λοιπόν, ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Χριστῷ, ὥστε νὰ μᾶς δοθεῖ ἡ δικὴ Του εἰρήνη καὶ νὰ διαδοθεῖ σέ ὅλο τὸν κόσμον τὸ δικό Του εἰρηναῖο μῆνυμα. «Στὴν Ἐκκλησία ἔχει δοθεῖ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ δύναμη νὰ ἀναπέμψῃ αὐτὴν τὴν οἰκουμενικὴν προσευχή, νὰ παρακαλεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ γιὰ ὅλη τὴ δημιουργία Του»²¹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Λέγονται ἔτσι γιατί, τουλάχιστον στὰ πρῶτα αἰτήματα, κυριαρχεῖ τὸ στοιχεῖο τῆς εἰρήνης. Συνάπτονται ἐπίσης ὅλα μαζί, καὶ κατὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἁγίου Συμεῶν Θεσσαλονίκης ἢ Ἐκκλησία «πάντας συνάπτει καὶ ὑπὲρ ἀπάντων εὐχεται», PG 155, 601D. Βλ. καὶ Ἱ.Β. Κογκούλης-Χ.Κ. Οἰκονόμου-Π.Ι. Σκαλτσῆς, *Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου* [Θεία Λατρεία καὶ Παιδεία, 1], Θεσσαλονίκη: ἔκδ. Ο.Χ.Α. «Λυδία» 41995, σ. 131. 2. Ἱ.Μ.Φουντούλης,

Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας, τ. Β', Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 1989, σ. 262. 3. Ὁ.π., σ. 263. Παρεμβολή αἰτημάτων ἄλλων, ὅπως καί μνημόνευση ἄλλων προσώπων, δέν ἐπιτρέπεται· βλ. Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις..., τ. Α', Ἀθήνα 1991, σσ. 139-144. 4. Ἰ.Μ. Φουντούλης, *Βυζαντιναί θεῖαι Λειτουργίαι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καί Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου* [Κείμενα Λειτουργικῆς, 12], Θεσσαλονίκη 1978, σ. 7. 5. Ἰ. Μ. Φουντούλης, Ἀπαντήσεις..., τ. Β', σ. 263. 6. Λέγεται πρὶν ἀπὸ τὴν εὐχὴ τῆς Προσκομιδῆς καὶ τὴν Ἀναφορά, «ὕπερ τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλεως καὶ τῆς βασιλευούσης, πάσης πόλεως καὶ χώρας καὶ τῶν ὀρθοδόξω πίστει καὶ εὐλαβεία Θεοῦ οἰκούντων ἐν αὐταῖς». Βλ. καὶ G. Cuming, "The litanies in the liturgy of st. James", στό *Ecclesia Orans*, Anno III - 1986, σ. 175-180. 7. *Τερατικόν*, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία, 1977, σ. 106. 8. Ἰ.Μ. Φουντούλης, *Θεῖα Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου*, σ. 14. 9. Ἰ.Μ. Φουντούλης, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας, τ. Δ', Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 1994, σ. 235. 10. Ὁ.π., σ. 234. 11. Ἰ.Μ. Φουντούλης, *Θεῖα Λειτουργία τῶν «Ἀποστολικῶν Διαταγῶν»* [Κείμενα Λειτουργικῆς, 13], Θεσσαλονίκη 1978, σ. 19. Γιά τὴν εὐλογία αὐτὴ μιλά ἰδιαιτέρως ὁ ἱερός Χρυσόστομος, βλ. *Κατὰ Ἰουδαίων* 3, 6, PG 48, 870· «Εἰσιὼν ὁ πατήρ οὐ πρότερον ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβαίνει τοῦτον ἕως ἂν ἅπασιν ὑμῖν εἰρήνην ἐπεύξηται». Ὁμιλία 32 εἰς τὸν Ματθαῖον (33), 6, PG 57, 384. 12. R. Taft, «Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ἡ ἀναφορά πού φέρει τὸ ὄνομά του», *Κληρονομία* 21 (1998) 285-308. 13. Ν. Μωραΐτης, *Ἡ ἀρχαιότερα γνωστὴ μορφή τῶν Λειτουργιῶν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ Χρυσόστομου*, ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (τ. Β'), Θεσσαλονίκη 1957. 14. Γιά τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη καὶ διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ τμήματος βλ. J. Mateos, *La célébration de la parole dans la liturgie byzantine* [Orientalia Christiana Analecta, 191], Roma 1971, σ. 26-45- Π. Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας*, Ἀθήνα 1982, σ. 35-45. 15. SC 336, 154. 16. Νικολάου Καβάσιλα, *ὁ.π.*, σ. 92. Τὴν ἴδια ἔκφραση χρησιμοποιεῖ καὶ γιὰ τίς μικρὲς συναπτές. Βλ. *ὁ.π.*, σ. 94. «Ὁ διάκονος εἰς εὐχὴν προτρέπεται τοὺς πιστοὺς». 17. Π.Ν. Τρεμπέλας, *Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι...*, σ. 35. 18. Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Μυσταγωγία*, Εἰσαγωγή-Σχόλια Πρωτοπρ. Δ. Στανιλοάε, μτφρ. Ἰγν. Σακαλῆς, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία 1973, σ. 184. 19. Νικολάου Καβάσιλα, *ὁ.π.*, σ. 80. 20. Νικολάου Καβάσιλα, *ὁ.π.* 21. Α. Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, σ. 60-62. Βλ. καὶ Γ.Θ. Βεργωτῆς, «Ἡ μορφωτικὴ διάστασις τῆς θ. Λειτουργίας», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 71 (1988) 1040 ἔξ.

Τὸ μοναστήρι τῶν Ἁγίων Ἀσωμάτων Ταξιαρχῶν,
ξυλογραφία ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Henri Belle, *Voyage en
Grèce* (Παρίσι 1881)

Κυριακή Ζ' Λουκά

«μὴ φοβοῦ· μόνον πίστευε» (Λουκ. 8, 50)

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

Ἡ ἄ ἔλεγε κανείς ὅτι ὁ Κύριος, πέραν τῶν δύο θαυμάτων πού ἐπιτελεῖ στό σημερινό εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα (θεραπεία αἱμορροούσας γυναίκας καί ἀνάσταση τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου), πραγματοποιεῖ καί τρίτο θαῦμα, σέ ψυχολογικό καί πνευματικό ἐπίπεδο, ὅταν στρέφεται στόν τραγικό πατέρα πού πληροφορεῖται τόν θάνατο τῆς κόρης του, καί τόν ἀνυψώνει λέγοντας τόν μὴ φυσικό γιά τά δεδομένα τῆς στιγμῆς λόγο: «μὴ φοβοῦ· μόνον πίστευε καί σωθήσεται ἡ θυγάτηρ σου».

1. «Μὴ φοβοῦ». Ἡ προτροπή τοῦ Κυρίου πράγματι θεωρεῖται παράδοξη καί μὴ φυσική. Διότι τί πιό φυσικό ἕνας πατέρας στό ἄκουσμα τοῦ θανάτου τοῦ παιδιοῦ του νά καταλαμβάνεται ἀπό φόβο πού τόν διαλύει ψυχικά ἀλλά καί σωματικά; Ὁ θάνατος ἔρχεται ἐνώπιος ἐνώπιω του μέσα ἀπό τόν θάνατο τῆς «προέκτασης» τοῦ ἑαυτοῦ του, τοῦ ἴδιου τοῦ παιδιοῦ του. Ὁ Ἰάειρος πρέπει νά βίωσε τήν ἀπόλυτη μοναξιά τοῦ χαμένου καί χωρίς στήριγμα ἀνθρώπου πού πέφτει στό κενό - ἕνα αἶσθημα κόλασης. Διότι τί ἄλλο εἶναι ἡ κόλαση ἀπό τήν αἶσθηση τοῦ ἀπόλυτου κενοῦ καί τῆς ἀπόλυτης μοναξιάς;

2. Ὁ Κύριος ὡς παντογνώστης διεγνώσε ἀμέσως τήν τραγικότητα τοῦ Ἰαείρου. Κι ἦταν ὁ μόνος στόν κόσμο πού μποροῦσε νά γνωρίζει ἐπακριβῶς τό τί σημαίνει φόβος γιά τό πλάσμα Του - τίποτε δέν ὑπάρχει κρυφό ἐνώπιόν Του, ἀκόμη καί ἡ παραμικρότερη σκέψη καί κίνηση τῆς καρδιάς - γιατί εἶναι ὁ μόνος πού γνωρίζει στόν ἀπόλυτο βαθμό τό τί σημαίνει ἁμαρτία καί ἀποτέλεσμα τῆς ἁμαρτίας στόν κόσμο αὐτόν πού ἦλθε ἀκριβῶς νά σώσει. Μπορεῖ νά δημιουργήσε τόν ἄνθρωπο κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσίν Του, νά ζεῖ συνεπῶς μέ ὄλες τίς χάρες τοῦ Οὐρανοῦ χωρίς ἔχνος φόβου νά σκιάζει τήν ὑπαρξή του, ὅμως ἡ ἀκατανόητη ἐπανάσταση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἁμαρτία του, ἐναντίον τοῦ Δημιουργοῦ του, ἔφερε τόν θάνατο, πνευματικό καί σωματικό, μέ ὄλες τίς παραμέτρους του, μέ πιό κύρια καί χαρακτηριστική τήν πλημμυρίδα τοῦ φόβου - ὁ ἄνθρωπος τῆς πτώσεως φοβάται καί τρέμει: τόν Θεό, τόν ἑαυτό του, τόν συνάνθρωπό του, τήν ὑπόλοιπη δημιουργία. «Ἐκουσα τῆς φωνῆς Σου καί ἐφοβήθην», λέει ὁ Ἀδάμ μετά τήν πτώση του. «Στένων καί τρέμων» πορεύεται πιά στή γῆ, σάν τόν Κάιν μετά τόν φόνο τοῦ ἀδελφοῦ του.

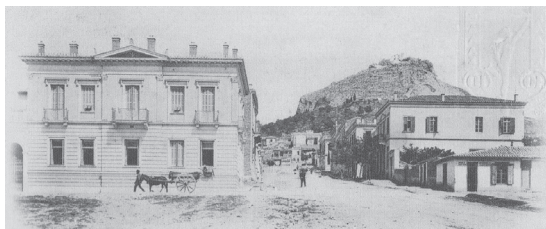
3. Ἀλλά ἂν ὁ Κύριος εἶναι ὁ μόνος πού στό ἔσχατο βάθος διαγιγνώσει τά ἀρνητικά συναισθήματα, εἶναι καί ὁ μόνος πού μπορεῖ νά βοηθήσει οὐσιαστικά καί δραστικά τόν ἄνθρωπο νά τά ὑπερβεῖ· μέ τρόπο ὄχι ἀρνητικό, ἀλλά κατεξοχήν θετικό: προσανατολίζοντάς τον στήν πίστη σ' Αὐτόν· «μόνον πίστευε». Γιά τόν Κύριο, δηλαδή, ἡ ὑπέρβαση τοῦ φόβου πραγματοποιεῖται ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνοίγεται στό πέλαγος τῆς πίστεως, τῆς ἐμπιστοσύνης στό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Πατέρα του. Πού σημαίνει: τήν ὥρα πού ὁ φόβος πάει νά «ρουφήξει» τόν ἀγωνιῶντα ἄνθρωπο στά τάρταρα τοῦ Ἄδη τῆς ψυχῆς του, τό ἀντίδοτο εἶναι νά ἀντιδράσει αὐτός καί νά στραφεῖ μέ νεῦρο ψυχῆς πρός τόν πανταχοῦ παρόντα καί τά πάντα πληροῦντα Χριστό. Γιατί εἶναι Αὐτός πού προνοεῖ γιά τά πάντα -καί γιά τό παραμικρότερο χορτάρι καί πετεινό τοῦ οὐρανοῦ- ἀπειρώς δέ περισσότερο γιά τόν «βασιλέα» ἄνθρωπο.

4. Μία τέτοια στροφή μᾶς ἀνοίγει τά μάτια καί μᾶς κάνει νά βλέπουμε ὅτι πλημμυρίζομαστε διαρκῶς ἀπό τό φῶς, τήν ἀλήθεια, τή ζωή καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ - βλέπουμε στόν ἑαυτό μας, στόν κάθε συνάνθρωπο, σέ ὅλη τή δημιουργία τήν πανάγαθη παρουσία Του! Καί μαζί Του τήν εὐεργετική παρουσία καί στήν ψυχή καί στό σῶμα μας τοῦ φύ-

λακα ἀγγέλου μας. Ποιός λοιπόν μπορεῖ νά βλάψει τόν Χριστιανό; Θηρίο, ἄνθρωπος, διάβολος; «Εἰ ὁ Θεός ὑπέρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;» φωνάζει ὁ ἀπόστολος. Κι ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος ἰσοκρατεῖ: «Μή σέ ταράξει καθόλου ὁ λογισμός τοῦ φόβου... ἀλλά μᾶλλον πίστευε ὅτι ἔχεις φύλακα τόν ἴδιο τόν Θεό πού εἶναι μαζί σου, καί τήν ἀκρίβεια γι' αὐτό ἄς σέ πληροφορήσει ἡ φρόνησή σου, ὅτι σύ μέ ὅλη τή δημιουργία εἶστε δοῦλοι ἐνός καί τοῦ ἰδίου δεσπότη, ὁ Ὅποιος μέ ἕνα μόνο νεῦμα Του κινεῖ καί σαλεύει, καί ἡμερώνει καί οἰκονομεῖ τά πάντα, καί κανεῖς δοῦλος δέν μπορεῖ νά βλάψει κανέναν ἀπό τούς συνδούλους του χωρίς νά τό παραχωρήσει Ἐκεῖνος, πού προνοεῖ καί κυβερνεῖ τά πάντα».

«Μή φοβοῦ· μόνον πίστευε» λέει ὁ Κύριος στόν Ἰάειρο, τό ἴδιο λέει καί σέ κάθε χριστιανό. Καί μαζί μέ τήν πίστη μᾶς καλεῖ καί στήν ταπεινή ἀγάπη - τή μόνη δύναμη πού κρατάει τήν πίστη ζωντανή. Ὅποτε πιστεύω κι ἀγαπῶ σημαίνει δέν φοβᾶμαι, σημειώνει ὁ Εὐαγγελιστής τῆς ἀγάπης: «Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τόν φόβον». Σ' ἕναν κόσμο, ἰδίως τόν σημερινό, ὅπου οἱ προκλήσεις γιά φόβο εἶναι ἄπειρες, ἡ Ἐκκλησία μᾶς προσφέρει τό ἀπόλυτο φάρμακο: τήν παρουσία τοῦ Κυρίου στή ζωή μας.

Συμβολή τῶν ὁδῶν Βασιλίσσης Σοφίας καί Λουκιανοῦ (περ. 1900). Τό 1873 ἡ Μονή Πετράκη παραχώρησε ἔκταση 8.640 τ.μ., πού περικλείεται ἀπό τίς δύο αὐτές ὁδούς καί τίς ὁδούς Πλουτάρχου καί Ὑψηλάντη, γιά τήν ἀνέγερση Πτωχοκομείου.

Ἡ Ἀρτοκλασία καί ἡ κανονική της διάταξη Ἐπαναφορά στήν ἀρχική θέση - Ἐπίμετρο

πρωτ. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη, Ἰ.Μ. Πέτρας καί Χερρονήσου
Ἐμμ. Ἀθ. Λουκάκη, Θεολόγου

5. Ἐπαναφορά στήν ἀρχική θέση

Σύμφωνα μέ τά παραπάνω φρονοῦμε ὅτι εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά ἐπανέλθει καί ἡ ἱεροτελεστία αὐτή στήν ἀρχική κανονική της θέση τοῦ Ἑσπερινοῦ, κατά τή διάταξη τοῦ Μοναστικοῦ Τυπικοῦ, μετά δηλ. τό Θεοτοκίον τῶν Ἀπολυτικών –ἀπαλλαγμένη ἀπό τά πρόσθετα νεωτερικά στοιχεία, τά ὁποῖα καί τήν ἀδικοῦν– ψαλλομένης ἐπακριβῶς καί τῆς Λιτῆς στόν οἰκεῖο της τόπο (ἔστω μέ ὀλιγοτέρα τροπάρια χάριν συντομίας, γιά τίς Ἐνορίες). Ἦδη ἡ εὐχή τῆς εὐλογήσεως περιλαμβάνει καί τούς προσφέροντες τούς ἄρτους καί τόν ἁγιασμό τους (βλ. κατωτέρω). Μέ τήν ὑπάρχουσα δέ δομή (ὅπως εἶναι στό *TME*) ἄς τελεσθεῖ ὡς ἀτομική ἀκολουθία ἀνεξάρτητα ἀπό ἄλλες ἀκολουθίες ἐν τῷ ναῷ ἢ ἐν οἴκῳ, διότι μόνο τότε δικαιολογεῖται. Ἄν μάλιστα κατά τόν μακαριστό Ἰ. Φουντούλη «θεωρηθεῖ ὡς παλαιοτάτη λειτουργική πράξις καί δῆ καί ὑπόλειμμα τῶν ἀγαπῶν τῶν πρώτων χριστιανῶν, διασώσασα πρός τοῖς ἄλλοις καί τό ἀρχαῖον ὄνομα τῆς θείας Εὐχαριστίας («κλάσις τοῦ ἄρτου»), ὡς καί τόν τρόπον κλάσε-

ως καί διανομῆς αὐτῆς»¹, τότε σίγουρα ἀδικεῖται στή σύγχρονη λειτουργική μας εὐσέβεια. Οἱ ἀρχικές παρατηρήσεις τοῦ ἀρχιμ. Δοσιθέου (Ἡγουμένου Τατάρνης) τή δικαιώνουν.

Σέ περίπτωση δέ τῆς κατ' οἰκονομῶν τελέσεως της στό τέλος τοῦ Ὁρθρου, ἢ τῆς θείας Λειτουργίας ἢ ὀρθή πράξις, κατά τόν μακαριστόν καθηγητή, εἶναι νά διαβαστεῖ μόνο ἡ εὐχή τῆς εὐλογήσεως τῶν ἄρτων καί νά γίνει θυμίαση αὐτῶν, μετά τό «Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν». Στή θεία Λειτουργία, μετά τό «Δι' εὐχῶν» ἢ τήν Ὀπισθάμβωνο εὐχή.² Στή δεύτερη περίπτωση μπορεῖ κάλλιστα νά συνδυαστεῖ καί μέ τή λιτάνευση τῆς εἰκόνας τοῦ Ἁγίου ἢ τῆς φερομένης ἑορτῆς περίξ τοῦ ναοῦ καί τή διανομή τοῦ ἀντιδώρου καί τοῦ ἄρτου στόν αὐλεῖο χῶρο.

Ὁ προαναφερθεῖς τυπικολόγος Γ. Ρήγας, παραθέτει τήν τέλεσή της κατά τήν «παλαιάν διατύπωσιν» ὡς ἐξῆς:

6. Διάταξις ἀρτοκλασίας – Ἐπίμετρο

Μετά τό *Nῦν ἀπολύεις* καί τό *Τρισάγιον*, ψάλλονται τά Ἀπολυτικά τῆς ἡμέρας οὕτως:

α) Ἐν Κυριακῇ: Τό ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, Δόξα τό αὐτό, Καί νῦν τό «Θεοτόκε Παρθένε» ἅπαξ. Ἐάν δέ συμπέσει καί Ἅγιος ἐορταζόμενος, ψάλλεται τό ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, Δόξα τοῦ Ἁγίου, Καί νῦν τό «Θεοτόκε Παρθένε». Ἐάν δέ συμπέσει ἐν Κυριακῇ ἀπόδοσις Δεσποτικῆς ἢ Θεομητορικῆς ἐορτῆς, ἢ μεθέορτα, ἢ προεόρτια, ἄνευ ἐορταζομένου Ἁγίου, τό ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, Δόξα τῆς ἐορτῆς, Καί νῦν «Θεοτόκε Παρθένε». Τέλος ἐάν συμπέσει μετά τῆς ἀποδόσεως, ἢ τῶν μεθεόρτων, ἢ προεορτίων καί ἐορταζόμενος Ἅγιος, ψάλλεται τό ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον, τῆς ἐορτῆς, Δόξα τοῦ Ἁγίου, Καί νῦν τό «Θεοτόκε Παρθένε».

β) Ἐκτός Κυριακῆς: Τό Ἀπολυτίκιον τοῦ ἐορταζομένου Ἁγίου, Δόξα τό αὐτό, Καί νῦν «Θεοτόκε Παρθένε». Ἐάν δέ συμπέσωσι καί μεθέορτα, ἢ προεόρτια, ἢ ἀπόδοσις ἐορτῆς, τό Ἀπολυτίκιον τῆς ἐορτῆς, Δόξα τοῦ Ἁγίου, Καί νῦν τό «Θεοτόκε Παρθένε».

γ) Εἰς τὰς Δεσποτικὰς καί Θεομητορικὰς ἐορτάς παραλείπεται τό «Θεοτόκε Παρθένε», καί ψάλλεται μόνον τό Ἀπολυτίκιον τῆς ἐορτῆς ἐκ γ'. Ἐάν δέ Θεομητορικῆ ἐορτῆ συμπέση ἐν Κυριακῇ, ψάλλεται τό Ἀναστάσιμον Ἀπολυτίκιον ἅπαξ, καί τό τῆς ἐορτῆς δίς.

Ψαλλομένων τῶν Ἀπολυτικίων ἐξέρχεται ὁ ἱερεὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ, καί ψαλλομένου τοῦ «Θεοτόκε Παρθένε», ἢ κατὰ τὰς Δεσποτικὰς καί Θεομητορικὰς ἐορτάς τοῦ τρίτου Ἀπολυτικίου τῆς ἐορτῆς, θυμιᾷ σταυροειδῶς τοὺς ἄρτους κατὰ τὴν εἰθισμένην τάξιν. Καί εὐθύς μετά τὴν συμπλήρωσιν τοῦ «Θεοτόκε Παρθένε», ἢ τοῦ τρίτου τῆς ἐορτῆς Ἀπολυτικίου, λαμ-

βάνει ὁ ἱερεὺς ἀνά χεῖρας ἓνα τῶν ἄρτων καί εὐλογεῖ αὐτοὺς λέγων ἐκφώνως τὴν εὐχὴν «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐλογήσας τοὺς πέντε ἄρτους ἐν τῇ ἐρήμῳ...» Ἐάν δέ εἶναι ἀνάγκη νά μνημονεύσῃ καί ὀνόματα τῶν προσενηκάντων τοὺς ἄρτους ἀναφέρει αὐτὰ ἐν τῇ εὐχῇ μετά τὴν φράσιν «καὶ πλήθυνον αὐτὰ ἐν τῷ οἴκῳ τῶν παρασκευασάντων (δεινὸς καὶ δεινὸς), ἐν τῇ πόλει (ἢ τῇ ἀγίᾳ Μονῇ) ταύτῃ καὶ εἰς τὸν κόσμον σου ἅπαντα...». Μετά τὴν εὐχὴν λέγεται χύμα τό *Εἶη τό ὄνομα Κυρίου* τρίς, *Δόξα καί νῦν*, καί ἀναγινώσκειται ὁ Ψαλμὸς *Εὐλογήσω τὸν Κύριον* μέχρι τοῦ «ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν». Ἀκολούθως ψάλλεται ὁ στίχος *Πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπεινάσαν ἅπαξ*³. Ὁ ἱερεὺς μετά τὴν εὐχὴν ἀπέρχεται καί ἴσταται ἔμπροσθεν τῶν ἀγίων θυρῶν βλέπων πρὸς δυσμὰς. Μετά δέ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ *Πλούσιοι ἐπτώχευσαν* λέγει *Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος αὐτοῦ*. Εἶθ' οὕτως ἐάν μὲν γίνεται Ἀγρυπνία, τίθεται ἢ κατάλληλος ἀνάγνωσις, καί μετ' αὐτὴν συνεχίζεται κατὰ τάξιν ὁ Ὅρθρος. Εἰ δέ μὴ εὐθύς ὁ ἱερεὺς ποιεῖ τὴν Ἀπόλυσιν τοῦ Ἐσπερινοῦ λέγων «Δόξα σοι Χριστέ ὁ Θεός, ἢ ἐλπίς ἡμῶν, δόξα σοι. Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν...»⁴

Ἀναφέραμε ὅμως προηγουμένως ὅτι καί ἡ ἴδια ἢ εὐχὴ τῆς εὐλογήσεως τῶν ἄρτων ἔχει δεχθεῖ παρέμβλητα στοιχεῖα. Παραθέτομε ἐδῶ τὴν ἀρχικὴν μορφή της κατὰ τό Ἱεροσολυμιτικὸ Τυπικό: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐλογήσας τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ πεντακισχίλιους χορτάσας. Αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοὺς ἄρτους τούτους, τὸν σίτον, τὸν οἶνον

καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ πλήθυνον αὐτὰ ἐν τῇ ἀγία Μονῇ (Ἐκκλησίᾳ) ταύτῃ, καὶ εἰς τὸν κόσμον σου ἅπαντα. Καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν μεταλαμβάνοντας πιστοὺς ἀγιάσον. Ὅτι σὺ εἶ ὁ εὐλογῶν καὶ ἀγιάζων τὰ σύμπαντα Χριστέ ὁ Θεὸς καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ Πατρὶ...».⁵

Παραβάλλων τὴν ὡς ἄνω εὐχὴ μετὰ τῆ σημερινῆ τῆς διατάξεως στὰ ΙΕΡΑΤΙΚΑ, ὁ ἄρχιμ. Δοσίθεος σχολιάζει: «Πρόσχευ, ὡ

ἱερεῦ, εἰς τὸ ἄπλοῦν τῆς εὐχῆς καὶ μὴ πρόσθετε ἐκ ζήλου τὰ περιττά «ἐν ἐρήμῳ – ἄνδρας – δούλους – τρέφων – πληθύνων – συντηρῶν»».⁶

Με αὐτὲς τίς σκέψεις παραδίδομε τὴν παροῦσα πραγμάτευση τοῦ θέματος περὶ Ἀρτοκλασίας, ὡς ταπεινὴ λειτουργικὴ καὶ θεολογικὴ μελέτη καὶ τοποθέτηση, εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν εὐθύνη ἀρμοδίου διευθετήσεως τοῦ ζητήματος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Ἰωάννης Φουντούλης, «Ἀρτοκλασία», ΘΗΕ, τ. 3, στ. 287. 2. Οἱ διατυπωθεῖσες ἐνταῦθα προτάσεις ἐκφράζουν προσωπικὴ ἄποψη τοῦ συγγραφέως, κατόπιν σχετικῆς ἐπὶ τοῦ θέματος συζητήσεως μετὰ τὸν μακαριστὸν καθηγητὴ Ἰ. Φουντούλη, περὶ τοῦ ἔτους 2005. 3. Κατὰ τὸν ἀρχιμ. Δοσίθεο, «ὁ στίχος οὗτος φάλλεται μόνον εἰς ἦχον βαρύν ἑναρμόνιον. Λέγομεν μόνον, διότι πολλοὶ φάλλουσι τοῦτον εἰς ἦχον πλ. α' καὶ δὴ εἰς ρυθμὸν τρίσημον καὶ ὑποσκάζοντα... Ψάλλεται δὲ ὑπὸ τῶν χορῶν». «Ἵποσημειώσεις...», ΤΟΘΠΗΣ, ὅ.π., σ. 76. Ἐπισημάνθη δική μας. Ἵποσκάζω: χωλαίνω, κουτσαίνω. 4. Βλ. Γ. Ρήγας, «Ἡ θέσις τῆς Ἀρτοκλασίας», Ζητήματα Τυπικοῦ, ὅ.π., σ. 24-25. 5. Ὁ.π., σ. 5. Ἄγ. Συμμεῶν Θεσσαλονίκης, ὅ.π. 6. Ἀρχιμ. Δοσίθεος, «Ἵποσημειώσεις...», ὅ.π., σ. 76.

Πανοραμικὴ ἄποψη τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη (περ. 1865). Στὸ κέντρο διακρίνεται τὸ κτῆριον τῆς σημερινῆς Βουλῆς (Παλαιὰ Ἀνάκτορα) καὶ στὸ βάθος δεξιὰ, πίσω ἀπὸ τὴ Βουλή, ἡ Μονὴ Πετροῦκη

Εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οικονομία (ΙΒ΄) Ὁ ἀφαιρετικός λόγος τῶν Ἱερῶν Κανόνων

Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

«Ὁ θεοφόρος Βασίλειος [...], σιωπῇ τὰ πλείστα παραδραμῶν, καί κατ' ἀμφοτέρα κατασκευάσας ἡμῖν τὸ ὠφέλιμον [...], δι' ὧν [γενικῶν ὀνομάτων] περιεκτικῶς ἡμῖν [ταῦτα] ὑπέδειξεν»

(Κανόνας 54/Πενθέκτης)

Ἐδῶ εἶναι ἀναγκαία καί μία ἀναφορά στή γλῶσσα τῶν ἱερῶν Κανόνων, ἡ ὁποία εἶναι χαρακτηριστικά λακωνική καί ἐμφατικά ἀφαιρετική. Μέσα ἀπό τήν προφανῆ ἀφαίρεσή τους καί τόν λακωνισμό (τοῦ κειμένου τους), ὁ ὁποῖος καθιστᾶ τούς περισσότερους ἀπό αὐτούς πραγματικά δύσληπτους, (οἱ Κανόνες) ἐμφοροῦνται ἀπό μία ἔκδηλη ποιητική ἀφαιρετική-μινιμαλιστική διάθεση, ἡ ὁποία ἐκπηγάξει ἀπό τήν ἐπιθυμία ἐκφρασης σύνολης τῆς θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποία αὐτοί προὔποθέτουν καί πάνω στήν ὁποία οἰκοδομήθηκαν, καθῶς καί τοῦ ἐσχατολογικοῦ-σωτηριολογικοῦ της προσανατολισμοῦ. Ἡ **θεολογία τῶν Ἱερῶν Κανόνων** κείται καί βασίζεται στή θεολογία τῶν Δογματικῶν Ὁρῶν, πού ἐξέδωκαν ταυτόχρονα μέ τούς Ἱεροῦς Κανόνες οἱ Τοπικές καί Οἰκουμενικές Σύνοδοι. Ὑπενθυμίζεται ἐδῶ τό διττό καί σιαμαῖο ἔργο τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων: 1-ἐκδοση Δογματικῶν Ὁρῶν καί 2-Ἱερῶν Κανόνων ταυτόχρονα. (Πβ. π.χ. τόν χαλκηδόνιο ὄρο τοῦ «ἀσυγχύ-

τως καί ἀδιαιρέτως», πού ἀποδίδεται ἐμπειρικά στήν ὑπαρξη καί τήν *κοινωνία προσώπων (ἄνθρωπος)* καί *κοινωνία Ἐκκλησιῶν (Ἐκκλησία)* «ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως». Καί στό ἐνδεικτικό αὐτό παράδειγμα ἐμφαίνεται καί ἡ κανονική συνιστώσα τῆς Θεολογίας). Γι' αὐτό καί ὁ λόγος πού περικλείεται στό κείμενο τῶν ἱερῶν Κανόνων εἶναι λιτός καί λακωνικός, λόγος προτρεπτικός, συμβουλευτικός καί παρωθητικός. Ἡ κανονιστική μορφή, ἡ ὁποία ἐπικράτησε στή συνοδική καί κανονική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, τείνει νά διαφυλάξει τήν ἀναγωγική προοπτική τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Δημιουργό του καί τήν Ἐκκλησία μέ τήν Κεφαλή της. Ἐπιδιώκει νά ἀνακτήσει τήν κοινωνία μαζί Του. Σέ αὐτήν τήν ἀφαιρετική διάθεση ἐντοπίζεται ἡ δυναμική, ἀλλά καί ἡ «ἀδυναμία» τῶν Κανόνων. Δέν παύουν ἀενάως νά ἐνδίδουν (ὄχι τόσο σέ ἐρμηνεῖες) καί σέ ἕναν ἑτεροκεντρισμό, τόν ὁποῖο τίς περισσότερες φορές οἱ νεώτεροι ἐπιβεβαιώνουμε καί μέ τόν ὁποῖο ἐνεργοῦμε, ἀλλά καί

σέ μία ἀποκωδικοποίηση τῆς θεολογίας, στήν ὄντολογία πού ἐμπερικλείουν, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τό περιεχόμενό τους δέν εἶναι νομικό-νομικιστικό ἀλλά θεολογικό, ὡς ὄντολογικό. Γι' αὐτό καί χρειάζεται γνώση τῆς θεολογίας τῶν Δογματικῶν Ὁρῶν τῶν Συνόδων πρῶτα, γιά νά γίνουν κατανοητά τό περιεχόμενο καί ἡ προοπτική τῶν ἱερῶν Κανόνων πέρα ἀπό τήν ἱστορική σάρκα τους, πού προέρχεται ἀπό τήν ἱστορική συνάφεια καί τό κοινωνιολογικό πλαίσιο ἔκδοσής τους. Ἀντίθετα, οἱ πολιτειακοί νόμοι πολύ συχνά ἐπιστρατεύουν τήν ἐρμηνεία, τή συγκριτική ἐρμηνεία, τήν ἐκτεταμένη καί διασταλτική ἐρμηνεία κ.λπ., διότι ὑφίσταται ἐξ ὀρισμοῦ ἀπόκλιση ἀνάμεσα στήν κατάρτιση καί ἐκπόνηση ἑνός νόμου ἀπό τόν (κοινό) νομοθέτη καί τήν ἐφαρμογή τοῦ ἴδιου νόμου ἀπό τά διάφορα ἐκτελεστικά ὄργανα (δικαστές, δικηγόρους, ἀστυνομία κ.λπ.). Αὐτή ἡ ἀπόσταση-ἀπόκλιση ἀποτελεῖ συνέπεια τῆς ἀβεβαιότητας τοῦ (πτωτικοῦ) κτιστοῦ, πού ἐκφέρεται μεταξύ τῶν ἀνθρώπων μέ τήν ὑπαρξη διαφορετικῶν ἀπόψεων, γι' αὐτό καί ἔχει ἀενάως ἀνάγκη ἀπό ἐπαναλαμβανόμενη νομική ἐπικαιροποίηση (aggiornamento) καί νομοθετικό μνηρυσασμό... Ὡστόσο, ἕνα εἶναι τό κορυφαῖο γεγονός, ὅτι οἱ Ἱεροί Κανόνες θεσπίστηκαν κατά τή διάρκεια τῆς Α' χιλιετίας καί παραμένουν σέ ἰσχύ «δικαίου» μέχρι σήμερα, ἐπειδὴ αὐτό παραμένει ἀτόφιο καί συνεχίζει νά ἰσχύει ἀναλλοίωτα, καί νά ἀναπτύσσεται μέσα ἀπό τό πρῖσμα τῆς κανονικῆς οἰκονομίας.

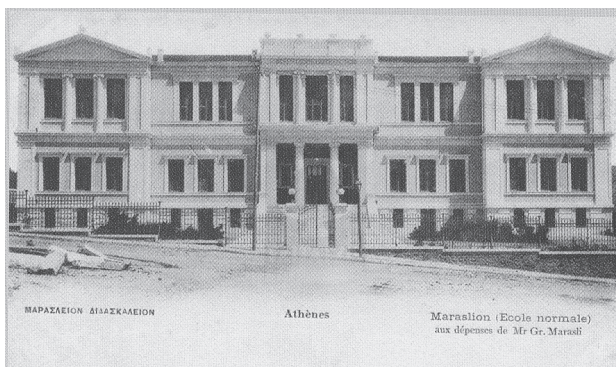
Ἐγκόσμιες καί ἐνδοκτισιακές «παθολογίες» τῶν Ἱερῶν κανόνων

Ἀπό τήν πλευρά τους, οἱ Ἱεροί Κανόνες μελετοῦν μιά διπλή πραγματικότητα, τήν ὁποία οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι ἐξέφρασαν ταυτόχρονα μέ τή δημοσίευση τῶν «Ὁρῶν πίστεως» καί τῶν «Κανόνων ζωῆς» σέ ἕνα ἀδιαίρετο καί ὁμόθυμο σύνολο: πίστη καί ζωή. Αὐτή ἡ διπλή καί σιαμαία πραγματικότητα πού φέρει μέσα της ἰδιώματα καί χαρακτηριστικά ἀκτιστότητας, ἀναφέρεται σέ ἕνα Πρόσωπο, εἶναι τό (ἴδιο) τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὡς ἐκ τούτου, τό ζήτημα δέν εἶναι νά προβεῖ κανεῖς σέ μία καλή ἢ μία καλύτερη ἐρμηνεία τῶν Κανόνων, ἀλλά νά μετάσχει ὄντολογικά σέ αὐτό τό Σῶμα ἢ νά ἀτενίσει διακριτά τό ἐνατενιζόμενο Πρόσωπο. Μέ ἄλλα λόγια, δέν πρόκειται πρωτευόντως γιά ἐρμηνευτικό ἀλλά κυρίως καί πρωτίστως γιά ἐμπειρικό ζήτημα: ἀνάλογα μέ τόν βαθμό μετοχῆς στό κοινό Σῶμα, εἴμαστε σέ θέση νά ἐνατενίσουμε τήν Πραγματικότητα πού ἀντίκρισαν οἱ θεοφόροι Πατέρες, ἐκδίδοντας ταυτόχρονα τούς Ὁρους καί τούς Κανόνες μέσα ἀπό συνοδική διαδικασία. Ὅταν ἡ μετοχή μας εἶναι ἀνεπαρκῆς ἢ ἀτελής, αἰσθανόμαστε τήν ἀνάγκη νά καταφύγουμε στά δεκανίκια τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀπόδοσης (τοῦ νοήματος τοῦ κειμένου τῶν Κανόνων), δηλαδή σέ μία σχολαστικίζουσα λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου, τά ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας συγκαλύπτουν τήν ἐγγενῆ μας ἀδυναμία ἐνατένισης ὄντολογικῶν καταστάσεων. Ἀντίθετα, ὅσοι μετέχουν σέ αὐτήν τήν κοινή ἀποκαλυπτική ἐμπειρία εἶναι σέ θέση νά ἀτενίσουν αὐτήν τήν Πραγματι-

κότητα καί τήν ἐσχατολογική της διάσταση σέ ὅλη της τήν προφάνεια¹. Ἐδῶ, ἡ προφάνεια (ἅπαντες οἱ «νοῦν Χριστοῦ ἔχοντες»²) συνιστᾷ ἔλεγχο καί κριτήριο μετοχῆς καί, κατ' ἐπέκταση, τῆς ὅποιας ἀπαραίτητης ἐρμηνείας. Αὐτό διαφαίνεται καί στό γεγονός ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι στίς Συνόδους καί συνοδικοί Πατέρες ἐμφοροῦνταν αὐγασθέντες ἀπό τό ἕνα καί τό αὐτό Ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως διακηρύττει ἡ Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος (787)³. Ἐπομένως, ἡ κάθε συνοδική διαδικασία γιά ἀνάδυσση κανόνων ἢ γιά ὅποια ἄλλη συνοδική ἐνέργεια καλεῖται νά χαρακτηρίζεται ἀπό «νοῦν Χριστοῦ καί αὐγασμὸ Ἁγίου Πνεύματος». Ὡστόσο, ὅταν ἐμφανίζονται ὄχι ἀπλῶς διαφορές ἢ διαφορετικές προσεγγίσεις τῆς ἴδιας πραγματικότητας, ἀλλά ἀντίθετες ἀπόψεις πού ὑποδηλώνουν μία ἑτερόκλητη ἐκκλησιαστική πρακτική, τότε κυριαρχεῖ ἡ ἐγκεφαλικὴ λογικὴ τῆς νομικιστικῆς ἐρμηνείας καί ἡ ὀριζόντια διάσταση τῆς ἐρμηνευτικῆς, ἢ ὅποια κα-

ταλῆγει στό «θεολογικὸ καί κανονικὸ ἀδιέξοδο» (canonicité impossible) ἐν μέσῳ τῆς ἀειζήτουμένης συνοδικῆς κοινωνίας προσώπων ἢ τοπικῶν καί/ἢ κατὰ τόπους [Ἐθνικῶν ἢ ἄλλων] Ἐκκλησιῶν, καί στήν καταστρατήγηση τῆς ἐν λόγω κοινωνίας. (Μέσα σέ ἕνα τέτοιο πλαίσιο ἑτεροτοπίας ἀναδύθηκε καί ἡ σύγχρονη ἔννοια τῆς «ἐκκλησιαστικῆς διπλωματίας» [sic]). Σέ αὐτὴν τὴν περίπτωσι, ὁ ἑτεροκεντρισμὸς τῶν Κανόνων γίνεται πλέον διολισθαίνουσα καί πάγια κατάστασι (μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ τὸν νομικισμὸ καί τὸν ἐμβληματικὸ μεταπράτη του, τὴ θεσμικὴ ἐγκόσμια ἐσχατολογία), ἡ Ἐκκλησία τότε νομοκαθίσταται, ἀνατρέχοντας σέ κοσμικὲς νομικιστικὲς λύσεις ὁμολογιακῆς προέλευσης (Καταστατικοὶ Χάρτες, συμβολαιογραφικὲς πράξεις, πολιτειακοὶ νόμοι κ.λπ.), οἱ ὁποῖες ὅμως εἶναι ἀσύμβατες καί ἀνακόλουθες μὲ τίς κανονικὲς (μεθοδολογικὲς) προϋποθέσεις καί τὴν ἐσχατολογικὴ τους προοπτικὴ...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Πβ. Ἰάκ. 5, 12· «ἦτω ὑμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὐ οὐ». 2. Α' Κορ. 2, 16. Βλ., ἐπίσης, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, *Γλαφυρὰ εἰς τὴν Γένεσιν*, Βιβλίον Ζ', PG, 69, 384C· «Νοῦν γὰρ ἔχουσι Χριστοῦ τοῦ πάντα εἰδότης, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχουσιν εἰς τὸ διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους». 3. Οἱ Πατέρες «ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος αὐγασθέντες ὥρισαν» (κανόνας 1/Ζ'). Βλ. τὸ συνοδικὸ αὐτὸ γεγονός καί παράθεμα σέ σχέση μὲ τὸ ἀντίστοιχο γεγονός τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς· Πρξ 15, 28: «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν».

Ἡ Μαρᾶσλειος Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία ἀνεγέρθη σέ οἰκὸπεδο πού παραχώρησε ἡ Μονὴ Πετράκη

*"Testet David cum Sibylla"*Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινής Τέχνης

Στό τροπάριο αυτό της παλαιᾶς ταφικῆς λειτουργίας τῆς Ρώμης, τὸ γνωστὸ Requiem, ἐξαίρεται ἡ μαρτυρία τοῦ βασιλέα Δαβίδ καὶ τῆς Σίβυλλας γιὰ τὴν Ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ. Δέν εἶναι τυχαία ἡ συνεκφορά τους: Ὁ ἄναξ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ μάντισσα ἀπὸ τὸ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνα τῆς ἑλληνο-ιταλικῆς Κύμης πού συνδέεται μὲ τὴ βασιλεία τῆς Ρώμης. Αὐτὴ ἔδωσε στὸν Αἰνεῖα τὸν «Χρυσὸ κλῶνο» (Βεργίλιος, Αἰνεῖας, VI, 136-144, συνεπτυγμένη μορφή τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς), γιὰ νὰ περάσει στὸν Ἄδη, ὅπου θὰ ἔβλεπε τὸ μέλλον τῆς γενιᾶς του στὴ μελλοντικὴ αὐτοκρατορικὴ Ρώμη. Δέν ἦταν δυνατόν νὰ χαθεῖ μία μορφή πού ὀργάνωσε τὸν ἀπόλυτο προορισμὸ τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

Ἡ Σίβυλλα ἀποτελεῖ μορφή τῆς πρώτης μάντισσας Γαίας, ἀρχέγονης μορφῆς τῆς γυναικείας πνευματικότητας. Πιστεύεται ὅτι παρέδωσε στὸν βασιλιά Ταρκύνιο κανὸνα Σιβυλλικῶν Χρησμῶν πού φυλασσόταν ἔκτοτε μὲ εἰδικὸ 15μελές ἱερατεῖο στὸν ναὸ τοῦ ἐξουσιαστή θεοῦ Juppiter στὸν Καπιτωλῖνο λόφο τῆς Ρώμης. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Δημοκρατίας (509 π.Χ.) συνδέθηκε μὲ τὴ διακυβέρνησή της.

Οἱ Ρωμαῖοι σὲ ὅλες τὶς δύσκολες πολιτικὲς στιγμὲς συμβουλευόνταν τοὺς Σιβυλλικούς χρησμούς. Μετὰ τὴν καταστροφή τους ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Σύλλα

(83 π.Χ.) δημιουργήθηκε νέα συλλογὴ πού ἔστειλαν τὰ ἑλληνικὰ μαντεῖα, πού κι αὐτὴ ἐν τέλει καταστράφηκε ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Στηλίωνα (405).

Οἱ Σιβυλλικοὶ χρησμοὶ χρησίμευαν ὡς ἐστία ἐπιστροφῆς καὶ ἀναπροσανατολισμοῦ τῆς πολιτικῆς τῆς Ρώμης μὲ βάση τὸ θεῖο θέλημα, ὅπως τὸ ἐρμήνευαν. Ἦταν ὅ,τι τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Χωρὶς Πυθία. Ὁ Σιβυλλισμὸς στηρίζεται σὲ “γραφές”, ἐπομένως εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν ὑπαρξισμὸ. Δέν ἀπαξιώθηκε ἐντελῶς, ὅπως ἄλλα εἶδη ὑποπτης μαντικῆς, ἀφοῦ στὸ πρῶμο Βυζάντιο θεωρήθηκε μέρος τῆς καταγραμμένης ἠθικῆς κληρονομιάς τοῦ Ἀρχαίου Κόσμου. Ἡ σύλληψη τοῦ μέλλοντος, πού ἐθεωρεῖτο ὡς ἓνα μὲ τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν, γινόταν μὲ βάση αἰώνιες ἀξίες, ἀρχέτυπα, καὶ προϋπέθετε ἐμπειρία, ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἴσως γι’ αὐτὸ οἱ σιβυλλικοὶ χρησμοὶ μεταλλάχθηκαν καὶ πέρασαν ὡς χριστιανικὴ ἐκδοχὴ. Διάφορες συλλογὲς σιβυλλικῶν χρησμῶν θεωρήθηκαν ὅτι εὑρίσκαν ἐφαρμογὴ στὸν καινούργιο κόσμος, τὸν ὁποῖο χαρακτήριζε ὁ ἐρχομὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου. Γενικότερα ὅμως στὸ τέλος τῆς Ἀρχαιότητος ἡ μαντικὴ δέν εἶχε ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἀρχουσα τάξη, ὅπως ἡ μαγεία, οἱ θυσίαι καὶ ἡ λατρεία τῶν θεῶν. Συνδεόταν μὲ τὴν ἐξουσία τῆς Ρώμης,

όποτε είχε άλλο κύρος για τή ρωμαϊκή πολιτεία. Ο ίδιος ο Κωνσταντίνος τή θεωρούσε μέρος του προφητικού λόγου, όπως τον εξέφρασε ο θύραθεν χώρος. Η απολλώνια σκέψη που εξέφραζε τή δυναστεία του, ήδη από τον πατέρα του με τον ήλιακό θεό Sol Invictus, τί άλλο μπορεί να εξέφραζε παρά διάθεση για τον υποκειμενικό φωτισμό να συλληφθεί ή ένσυνείδητη ήθικη, βαθύτερο στρώμα της ύπαρξης. Αυτό πίστευαν ότι εκφράζει και ο Σιβυλλισμός μέσα από τον κύκλο του χρόνου. Έδω συναντήθηκε με τήν ιδέα της αιώνιας Ρώμης, τή Renovatio (άνανέωση), που αποτελούσε τή βάση της ανανεωτικής πολιτικής των κυβερνητών της. Αλλαγές δέν γίνονταν άναρχα, αλλά με βάση τή βαθειά συνείδηση της ανθρωπότητας. Αποτελεί τή θρησκευτική πλευρά μιās αντίληψης υπό τον έλεγχο του ρωμαϊκού γραφειοκρατικού συστήματος. Η Ρώμη θεωρούσε ότι είχε αποστολή από τον Θεό να άρχει, ένώνει και ειρηνεύει τήν Οικουμένη.

Η πιό γνωστή βυζαντινή συλλογή είναι ή Προφητεία των Έπτά Σοφών που περιέχεται στον Μαλάλα (6^{ος} αι.) και όμιλει με σιβυλλικούς χρησμούς για τή μετατροπή ενός παγανιστικού ναού σε ναό της Θεοτόκου. Συγκεντρώνονται έπτά Σοφοί διαφόρων εποχών, με πρώτο τον Απόλλωνα ή Απολλώνιο, και προφητεύουν τό ανώτερω συμβάν. Πρότυπο ήταν ή άρχική Σύναξη των Έπτά Σοφών στους Δελφούς (582 π.Χ.), με τήν ίδρυση των Δελφικών Αγώνων και τήν ανανέωση του ιεροῦ που έπηρέασε τον Πλούταρχο στο «Έπτά Σοφών Συμπόσιον».

Στίς «Παραστάσεις» (άρ. 64), οδηγό της Κωνσταντινουπόλεως τον 8^ο αιώνα, έπτά φιλόσοφοι των Άθηνών έρχονται στην Κωνσταντινούπολη στον γάμο Θεοδοσίου Β' και Άθηναΐδας (421) και χρησιμοδοτούν πάνω στην κακή αύρα των Όλυμπίων “στοιχείων”, άγαλμάτων των όλυμπίων θεών, που είχαν μεταφερθεί τότε στην Κωνσταντινούπολη, μεταξύ των οποίων και ο χρυσελεφάντινος Ζεύς της Όλυμπίας. Έδω όμως όμιλει ένας έλληγιστής που βλέπει άρνητικά τήν έπιχειρούμενη μέσω του γάμου Θεοδοσίου Β' και Άθηναΐδας να προσεταιρισθεί ή Νέα Ρώμη τον Έλληνισμό. Τότε ή απολλώνια προφητεία είχε περάσει σε εικονογραφικά προγράμματα: ή Κασταλία των Δελφών συνυπάρχει με τή Χριστιανική πηγή των τεσσάρων ποταμών του Παραδείσου! Τέτοια προγράμματα διατηρούνται τον 6^ο αιώνα [Νέα Θεοδοριάς, Qasr Libya]. Είναι εποχή που έπιχειρείται συμβατική ένωση Έλληνισμού και Χριστιανισμού με σύνδεσμο τή Ρώμη! Αλλά ή ψυχή της Ρώμης ήταν ο απολλώνιος σιβυλλισμός.

Τόν 13^ο αι. ή Προφητεία των Έπτά Σοφών έμφανίζεται στη “Ρίζα Ίεσσαί”. Τώρα είναι δώδεκα φιλόσοφοι, γενάρχες της έλληνικής λογοτεχνίας και φιλοσοφίας. Ανάμεσά τους και ή Σίβυλλα, όπως και ο Πλούταρχος, ο κύριος εκφραστής του Μαντείου των Δελφών.

Ο σιβυλλισμός στήριζε έξαρχής τό πεπρωμένο της Νέας Ρώμης όπως από κάποια εποχή τό στήριξε και ο Δαβιτισμός. Ο αυτοκράτορας ήταν ο νέος Δαβίδ του Νέου Ίσραήλ και τό ένέκρινε ή έλληνική Σίβυλλα...! Ποιητική έμπνευση...

Ὁ Χριστιανισμός στὰ Βρετανικά νησιά VI. Θεόδωρος Ταρσέας, α. πρώιμα χρόνια

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Γιὰ τόν βίο καί τήν δράση τοῦ Ἑλληνο-μοναχοῦ Θεοδώρου ἀπό τήν Ταρσό τῆς Κιλικίας, ὁ ὁποῖος χειροτονήθηκε στήν Ρώμη (668) ἀρχιεπίσκοπος Καντέρμπουρου (Canterbury ἐκ τοῦ Cantuar, ἡ Κανταβρυγίας) τῆς Ἀγγλίας καί ποίμανε τήν ἐπαρχία του μέχρι τῆς ἐκδημίας του (690), οἱ μόνες γνωστές πληροφορίες προέρχονται ἀπό ὅσα ἔχει διασώσει ὁ Βέδας ὁ Αἰδέσιμος στό μνημειῶδες ἔργο του Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἔθνους (*Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*)¹. Ὁ Βέδας ὁ Αἰδέσιμος (Venerabile Baeda ἢ Bede the Venerable, 673-735) θεωρεῖται πατέρας τῆς ἀγγλικῆς ιστοριογραφίας, ἦταν μοναχός στήν μονή τῶν Βενεδικτίνων στό Jarrow, Northumbria. Ἐκτός τῆς Λατινικῆς εἶχε μελετήσει καί τήν Ἑλληνική γλῶσσα². Στόν Βέδα ὀφείλουμε καί ὅσα γνωρίζουμε γιά τήν ζωή καί τήν δραστηριότητα τοῦ Θεοδώρου πρὶν τῆς ἐλεύσεώς του στήν Ἀγγλία· ἀναφέρει ὅτι γεννήθηκε στήν Ταρσό τῆς Κιλικίας, ἀπό τήν ἡλικία τῶν 88 ἐτῶν κατά τό ἔτος ἐκδημίας του 19^η Σεπτεμβρίου 690, συμπεραίνεται ὅτι ἡ γέννησή του συνέβη περί τό 602³. Ἡ ἐπόμενη πληροφορία προέρχεται πάλι ἀπό τόν Βέδα καί ἀναφέρεται στόν μοναχό Θεόδωρο μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἐκλογῆς, κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ μοναχοῦ Ἀν-

δριανοῦ, ἀπό μία μονή τῆς Νεαπόλεως, Ἰταλίας, καί τήν χειροτονία του ὡς ἀρχιεπισκόπου Canterbury, ἀπό τόν πάπα Βιταλιανό (657-672), τήν 26^η Μαρτίου τοῦ 668 καί στήν συνέχεια τήν μετάβασή του στήν Ἀγγλία τό ἐπόμενο ἔτος, περί τήν 27^η Μαΐου⁴.

Ὁ Θεόδωρος ἐποίμανε τήν ἀρχιεπισκοπή του γιά 22 ἔτη, μέχρι τῆς ἐκδημίας του. Τά χρόνια τῆς ποιμαντορίας του θεωροῦνται ἀπό τόν Βέδα ὡς τά εὐτυχέστερα ἀπό τότε πού ἐγκαταστάθηκαν οἱ Ἀγγλο-Σάξονες στό νησί⁵. Ἐπίσης, δέν παραλείπει ὁ Βέδας συνεχῶς νά υπογραμμίζει τήν μεγάλη καί πολύπλευρη μόρφωση τοῦ Θεοδώρου στήν χριστιανική καί τήν θύραθεν παιδεία σέ ἀμφοτέρους τίς γλῶσσες, ἑλληνικά καί λατινικά⁶.

Ἡ γέννηση καί ἡ ἀνατροφή τοῦ Θεοδώρου στήν Ταρσό τῆς Κιλικίας ἀρχές 7^{ου} αἰ., σέ συνδυασμό μέ τόν πλοῦτο τῶν γνώσεων καί τῶν φιλοσοφικῶν καί ἐρμηνευτικῶν ἀρχῶν τίς ὁποῖες ἐφαρμόζει στό ἔργο του δίνουν τήν δυνατότητα νά ὑπονοήσουμε τό εἶδος καί τό επίπεδο τῶν σπουδῶν στήν γενέτειρά του, εἴτε στίς πλησιόχωρες μεγαλοπόλεις τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἡ Ἀντιόχεια καί ἡ Βυρρητός μέ τίς φημισμένες σχολές καί τίς ἔντονες θεολογικές ἀντιπαραθέσεις.

Ἔχει καταδειχθεῖ ὅτι ἡ ἐξηγητική τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸν Θεόδωρο εἶναι ἀμιγῶς ἀντιοχειανή καὶ μάλιστα, ἔντονα ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν μακρά παράδοση τῶν Σύρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς ἐπίσης ἀποδεικνύεται γνώστης καὶ τῆς συριακῆς γλώσσας⁷. Ἄλλη μία ἔνδειξη τῆς μαθητείας τοῦ Θεοδώρου στὴν Ἀντιόχεια εἶναι ἡ εἰσαγωγή πολλῶν Ἀνατολικῶν ἁγίων, οἱ ὁποῖοι τιμοῦνταν ἰδιαιτέρως στὴν Ἀντιόχεια, στὰ πρῶιμα Ἀγγλοσαξονικά λειτουργικά βιβλία, τοῦ ὅπως τοῦ ἁγ. Συμεῶνος τοῦ Στυλίτου, τοῦ μάρτυρος Βαβύλα, τοῦ ἁγ. Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου, τοῦ ἁγ. Μίλου ἀπὸ τὰ Σοῦσα, ἁγ. Ἐφραίμ τοῦ Σύρου. Συνεπῶς, μποροῦμε νὰ εἰκάσουμε, ὅτι ἡ παιδεία τοῦ Θεοδώρου καλλιεργήθηκε, πέρα ἀπὸ τὴν γενέτειρά του Ταρσό, τὸ λιγώτερο στὴν Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἦταν τὸ κέντρο τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν Ἀνατολή καὶ ἀκόμη περισσότερο στὴν Ἔδεσσα τῆς Μεσοποταμίας, τὸ ἄλλο μεγάλο κέντρο τοῦ συριακοῦ Χριστιανισμοῦ⁸. Ἐκτὸς τῶν μεγάλων ἐρμηνευτῶν τῆς Ἀντιοχειανῆς σχολῆς, τὰ ὁποῖα παραθέτει κατ' ὄνομα ἢ νοηματικῶς, φαίνεται ὅτι γνωρίζει ἀπὸ πρῶτο χέρι τὴν Χρονογραφία τοῦ Ἰωάννη Μαλάλα, ἡ ὁποία συντέθηκε στὴν Ἀντιόχεια περὶ τὸ 570. Μὲ βάση τὴν Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα ὁ Θεόδωρος δημιούργησε ἕνα νέο ἔργο, γνωστὸ ὡς *Laterculus Malalianus*, στὸ

ὁποῖο μετάφρασε στὰ λατινικά ἐπιλεκτικὰ τμήματα τῆς Χρονογραφίας καὶ προσέθεσε πολλές ἐπεξηγήσεις κυρίως θεολογικοῦ περιεχομένου, ἔτσι ὥστε ἀπὸ παγκόσμιο Χρονικό νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ Χρονικό τῆς Θείας Οἰκονομίας⁹.

Στὰ τέλη τοῦ 6^{ου}-ἀρχῆς 7^{ου} αἰ. συντέθηκαν στὴν Ἀντιόχεια τὰ μεγάλα ἱστοριογραφικὰ ἔργα τοῦ Εὐαγρίου Σχολαστικοῦ (†594), ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία καὶ τὸ Παγκόσμιο Χρονικό* τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχεῶς, ἀπὸ τὸν Ἀδάμ μέχρι τὸ 610. Ὅλα τὰ παραπάνω καταδεικνύουν τὴν ἔντονη πνευματικὴ δραστηριότητα τῆς πόλεως στὴν ὁποία ἀνδρώθηκε ὁ Θεόδωρος καὶ τίς ἐπιδράσεις πού δέχθηκε¹⁰.

Στὸ *Υπόμνημα στὴν Πεντάτευχο*, ὁ Θεόδωρος ἀναφέρεται στὰ *cucumeres et perons*, τὰ ὁποῖα ἐρμηνεύει ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα, ἀλλὰ τὰ ἀγγούρια λέγονται πεπόνια ὅταν γίνονται μεγαλύτερα: συχνὰ ἕνα πεπόνι μπορεῖ νὰ φθάσει σὲ βάρους μέχρι 30 λίβρες. Στὴν πόλη τῆς Ἔδεσσας τόσο πολὺ ἀναπτύσσονται ὥστε μετὰ δυσκολίας μία καμήλα μπορεῖ νὰ μεταφέρει δύο, προφανῶς εἶχε προσωπικὲς παραστάσεις. Δέν συγγέει τοὺς καρπούς, διότι τὸ ἀγγούρι στὴν ἀρχαιότητα λεγόταν σίκυος: τὸ πεπόνι σίκυος πέπων καὶ τὸ «καρπούζι» σίκυος ὁ ἡμερος, διότι σίκυος ὁ ἄγριος ἦταν ἡ πικραγγουριά καὶ ὅλα ἀνήκουν στὸ γένος *Cucumis*.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. B. Colgrave, R. Mynors (ἐκδ.), *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, Oxford 1969. 2. Βλ. D. Farmer, "Bede", *The Oxford Dictionary of Saints*, Oxford 52004, σ. 45-46. 3. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία*, V. 8. 4. Ὁ.π. 5. Ὁ.π. 6. Ὁ.π., IV. 1. 7. Βλ. Bischoff, Lapidge, *Biblical Commentaries*, σ. 233-240. Brock, "The Syriac background", ὁ.π., σ. 30-53, ἰδ. σ. 48-49. 8. Βλ. Bischoff, Lapidge, *Biblical Commentaries*, σ. 14-27. Γιὰ τὴν Χρονογραφία τοῦ Μαλάλα, βλ. Ἀ. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι*, Α', Ἀθήνα 1997, σ. 538- 558. 9. Βλ. J. Siemens, "A survey of the Christology of Theodore of Tarsus in the Laterculus Malalianus", *Scottish Journal of Theology* 60 (2007) 213-225. 10. Βλ. Καρπόζηλος, ὁ.π., σ. 232 -237, 574-578.

Γιά μιά αντιμετώπιση τής δυσλεξίας

Άρχιμ. Χρυσοστόμου Τροχαλάκη
Θεολόγου - Γενικού Ιατροῦ, Ί.Μ. Λαγκαδά

Ηεωρώντας ὅτι τὰ συστήματα τῶν ἀνθρωπίνων γλωσσῶν συνιστοῦν ἕνα γλωσσικό «σύμπαν», μποροῦμε νά θεωρήσουμε ὅτι ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἀποτελεῖ μέσα σ' αὐτό τό σύμπαν τόν δικόν μας γαλαξία. Ὅπως τό σύμπαν, ἡ γλῶσσα διέπεται ἀπό λογική δομή μέ βάθος ἀνεξερεύνητο καί μεγαλεῖο ἀσύλληπτο. Πολλοί θά ἤθελαν νά δοῦν τή γῆ ἀπό ψηλά, ἀπό ἀεροπλάνο, ἀπό δορυφόρο ἢ ἀπό πύραυλο, ἔξω δηλαδή ἀπό τό πεδίο βαρύτητός της. Αὐτό πού ἔκανε τήν ἑλληνική γλῶσσα συναρπαστική γιά ὅσους τήν ἐδιδάσκοντο ἄλλες ἐποχές, ἦταν ὅτι ἀνοίγε ὀρίζοντες πνευματικούς, δημιουργοῦσε δηλαδή προοπτικές νά δῆς τή ζωή καί τὰ πράγματα τῆς γῆς μέσα ἀπό ἕνα ἄλλο πρῖσμα. Ἀλλά καί τή γλῶσσα καθ' ἑαυτήν μποροῦσε κανεῖς νά τή γνωρίσει ὡς θησαυρό, τοῦ ὁποῦ τήν ἀπόκτηση ποθοῦσε καί χαίροταν αὐτός πού τήν ἐδιδάσκετο.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας συνδυαζόμενη μέ τὰ κείμενα πού ἔχουν γραφῆ πρωτοτύπως σ' αὐτήν καί ἀποτελοῦν τήν πνευματική παρακαταθήκη τῆς ἀνθρωπότητας, προσέφερε αἶσθημα πνευματικῆς πληρότητας. Ὅπως ὅταν τρώει κανεῖς ἕνα φαγητό νόστιμο καί ὑγιεινό, τό χαίρεται καί συγχρόνως παίρνει ἀπό αὐτό δύναμη ζωῆς, τό ἴδιο λειτουργοῦσε καί θά μποροῦσε καί σήμερα νά λειτου-

ργεῖ ἡ διδασκαλία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας γιά ὅσους διδάσκονται μέ τόν κατάλληλο τρόπο. Ἡ ἀπό αἰῶνων τρόπος ὀρθογραφία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, πού τροποποιήθηκε ὕστερα ἀπό χιλιετίες μόλις πρίν ἀπό λίγες δεκαετίες, δέν ἀπέδιδε ἀπλῶς τήν ἱστορική της ταυτότητα, ἀλλά μετέφερε τή σφραγιδα τοῦ μόνου ὀρθοῦ τρόπου ἐγγραφῆς της μέσα στόν ἐγκέφαλο καί ἐπομένως τοῦ μόνου ὀρθοῦ τρόπου διδασκαλίας της. Ἡ λογική της δομή, ἡ συνεκτική της δύναμη, ὁ πλοῦτος τῆς φράσεως, τό ἐτυμολογικό μεγαλεῖο τῶν λέξεων, ὁ θησαυρός τῶν πνευματικῶν νοημάτων πού ἔχουν διατυπωθῆ στή γλῶσσα αὐτή, προσέφερε στόν μαθητή τή δυνατότητα νά ἐνεργοποιήσει μέσω τῆς γλώσσας τήν ἐγκεφαλική λειτουργία ὄχι στό ἐπίπεδο μιᾶς στεῖρας διανοητικῆς ἐργασίας, ἀλλά στό ἐπίπεδο τοῦ ἑναρμόνιου συνδυασμοῦ τοῦ διανοητικοῦ καί τοῦ συναισθηματικοῦ ἐπιπέδου.

Ἡ ἑλληνική γλῶσσα διδάσκει τή νηφάλια κρίση, χάρις στήν ὀρθολογική της δομή, καί παράλληλα προκαλεῖ τήν ἀνάταση τοῦ νοῦ, τόν ἐνθουσιασμό τοῦ πνεύματος. Ὅπως σήμερα γνωρίζουμε, ἡ ἐγκεφαλική γνωστική λειτουργία ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς συναισθηματικῆς συμμετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου σέ ὅσα μαθαίνει. Ὅταν οἱ ἐγκεφαλικές συνδέσεις εἶναι πλουσιώτερες συντελοῦν στήν ἁρμονική

συνεργασία τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων τοῦ λόγου καί τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καί τῆς κατανόησεως, τῆς μαθήσεως καί τῆς ἀφομοιώσεως. Ἐπιπλέον, ὁ τόπος στόν ὁποῖο καταγράφεται μία λέξις, μία φράσις μέσα στόν ἐγκέφαλο ἐπηρεάζει τό ἀποτέλεσμα τῆς διανοητικῆς λειτουργίας στό νά μὴν ὑπάρχουν στή γλωσσική λειτουργία προβλήματα, ὅπως ἡ δυσλεξία. Ἔτσι, ἡ ἐγγραφή τῶν λέξεων τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στό μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἐγκεφάλου ὅπου ἐγγράφονται τά ἀγαπημένα μας βιώματα, ἐξασφαλίζει τίς προϋποθέσεις ὑπερβάσεως τῆς προδιαθέσεως κάποιου νά ἀναπτύξει μία δυσλεκτική διαταραχή. Πρέπει, ἐπομένως, νά ξαναβρῆ ἡ παιδεία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ὁ τρόπος διδασκαλίας τῆς τήν ποιότητα ἐκείνη, πού δημιουργεῖ τήν ἀφορμή γιά μία ἀναπέταση ψυχική καί πνευματική, ὥστε νά φιλοσοφεῖ ἔπειτα κανεῖς γιά τή ζωή, γιά τή γλώσσα καί γιά τή γῆ μέ ἀνάταση ψυχική.

«Δός μοι πᾶ στῶ καί τὰν γὰν κινήσω», ἔλεγε ὁ Ἀρχιμήδης. Ἔλεγε ὅτι, ἂν μποροῦσε νά σταθεῖ κάπου ἔξω ἀπό τή γῆ, κρατώντας ἓνα ὑπερμεγέθη μοχλό μέσα στόν ὁποῖο νά συγκρατεῖται ἡ γῆ, θά μποροῦσε καί νά τή μετακινήσει. Ἡ σκέψη του αὐτή ἔχει ἀξία, διότι ἐνῶ βρίσκεται στόν χῶρο τῆς φαντασίας, ὑποδηλώνει μιᾶ ἀλήθεια: Αὐτός πού θά βγεῖ ἔξω ἀπό τή γῆ σφαῖρα, αὐτός μπορεῖ νά τήν ἐπηρεάσει εὐεργετικά. Αὐτό ἀκριβῶς προτείνουμε ὄχι μόνον γιά τήν ἀποκατάσταση τῶν διαταραγμένων γλωσσικῶν λειτουργιῶν τῶν δυσλεκτικῶν παιδιῶν, ἀλλά καί γιά τή βελτίωση τῆς γλωσσικῆς καί ἐγκεφαλικῆς καί ψυχικῆς λειτουργίας ὄλων ἀνεξαιρέτως ὄσων ὁμιλοῦν τήν ἐλληνική

γλώσσα, ἰδιαίτερα τῶν νέων καί τῶν παιδιῶν καί ὄσων συμμετέχουν στή διαδικασία τῆς μαθήσεως, ἀλλά καί ὄσων ἔχουν πάσης φύσεως ψυχολογικά προβλήματα. Διότι ἡ γλωσσική λειτουργία εἶναι βασικό στοιχεῖο τῆς προσωπικότητας, προσδιοριστικό τῆς ταυτότητας τοῦ ἀνθρώπου. Μιά τέτοιας ποιότητας διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας θά μπορούσε νά βοηθήσει, πρῶτιστα τά παιδιά, νά κινηθοῦν ἔξω ἀπό τή σφαῖρα τῆς βαρύτητος τῆς γῆς, ἀπό τή σφαῖρα τοῦ ἄγχους, τοῦ δικτύου, τῶν κινητῶν, τῶν ἠλεκτρονικῶν παιγνιδιῶν, τοῦ πανικοῦ τῶν ἐξετάσεων. Πῶς; Μέ τό νά πετάξουν πνευματικά στόν γλωσσικό οὐρανό, καί μάλιστα μέ τό νά ἀγναντέψουν τή γῆ καί τήν ἀνθρώπινη ζωή, μέσα ἀπό τή σοφία τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἔξω ἀπό τά πάθη, μέσα στό φῶς τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τῆς ἀγάπης τήν ὁποία ὁ Θεός καλεῖ τούς ἀνθρώπους νά ἀποκτήσουν μεταξύ τους.

Πρὶν ἀπό 30 ἔτη τό πρόβλημα τῆς δυσλεξίας ἦτο ἀντικείμενο διεθνῶν μελετῶν σέ ἀντίθεση μέ τόν ἐλληνικό ἱατρικό χῶρο, στόν ὁποῖο ἦτο ἄγνωστο. Στά ἐγχειρίδια νευρολογίας πού ἐδιδάσκοντο οἱ Ἕλληνες φοιτητές τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τοῦλάχιστον στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ὁ ὅρος *δυσλεξία* ἀναφερόταν ἀποκλειστικά στά προβλήματα ἡλικιωμένων ἀσθενῶν ὡς ἀποτέλεσμα ἐγκεφαλικῶν ἐπεισοδίου τους. Γιά τούς νέους καί τά παιδιά, ἡ δυσλεξία ὡς πρόβλημα γλωσσικῆς λειτουργίας ἦτο ἄγνωστο. Μήπως ἡ παρατήρησις αὐτή πρέπει νά προβληματίσει ὄσους δέν διερωτῶνται γιά τά πραγματικά αἴτια τῆς πλημμυρώδους ἐξαπλώσεως τοῦ προβλήματος τῆς δυσλεξίας στίς ἡμέρες μας;

Ὁ Παῦλος στήν πόλη τῶν Φιλίππων (Πράξ 16,12)

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου
Ἱερ. Προϊσταμένου Ι.Ν. Ἀγ.Παντελεήμονος Ἱλισσοῦ
Ἵποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Οἱ Φίλιπποι¹ (πρώην Κρηνίδες=πηγές), πόλη τῆς Μακεδονίας, κατοικήθηκαν ἀρχικά ἀπό Θάσιους καί μετονομάστηκαν τό 357 π.Χ. ἀπό τόν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππο τόν Β'. Ἀργότερα, τό 167 π.Χ. μετά τήν μάχη τῶν Ρωμαίων μέ τούς Μακεδόνες, ἡ πόλη βρέθηκε ὑπό Ρωμαϊκή κυριαρχία μέ Ρωμαίους κατοίκους καί στρατιῶτες καί ἔγινε «κολωνία» ἀπό τόν Αὔγουστο τό 42 π.Χ.² Τήν πόλη μνημονεύει καί ὁ Στράβων.³

Στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἡ βιβλική ἀφήγγιση μᾶς ἐνημερώνει ὅτι ὁ Παῦλος ἀφήνοντας τήν Νεάπολη κατευθύνθηκε πρὸς τήν πόλη τῶν Φιλίππων, τήν «πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας κολωνία» πόλη (Πράξ. 16,12), γεγονός πού ἀπηχεῖ τή σπουδαιότητά της στήν περιοχή, μαζί μέ τήν πρωτεύουσα Ἀμφίπολη. Ἐκεῖ, παρέμειναν μερικές μέρες καί τήν ἡμέρα «τῶν σαββάτων» μετέβησαν ἔξω ἀπό τήν πόλη, στόν ποταμό, ὅπου συνομιλοῦσαν μέ γυναῖκες (16,13). Στό βιβλικό κείμενο δέν ἀναφέρεται ἡ ὑπαρξη συναγωγῆς στήν πόλη, ἔτσι ὁ Παῦλος μετέβη στό ποτάμι, ὅπου συνήθως συγκεντρώνονταν οἱ Ἰουδαῖοι γιά προσευχή.⁴ Ἀκολούθησε ἡ βάπτισή τῆς Λυδίας⁵, πρώτης χριστιανῆς τῆς ἐκκλησίας τῶν Φιλίππων, ἡ ὁποία ἦταν ἔμπορος πορφυρῶν ὑφασμάτων καί καταγόταν ἀπό τά Θυάτειρα τῆς Μ. Ἀσί-

ας, καί ὄλων τῶν οἰκείων της (16,13-15), ἡ ἀπαλλαγὴ ἑνός μικροῦ κοριτσοῦ ἀπό δαιμόνιο (16,16-18), ὁ προπηλακισμός, ξυλοδαρμός καί ἡ φυλάκιση τοῦ Παύλου καί τοῦ Σίλα (16,19-24)⁶, ὁ σεισμός καί ἡ ἀπελευθέρωσή τους, ἡ βάπτισή τοῦ δεσμοφύλακα καί τῆς οἰκογένειάς του (16, 25-34). Ὁ Παῦλος ἔπειτα διαμαρτύρεται γιά τήν κακομεταχείρισή τους, ἀφοῦ ἦταν Ρωμαῖοι πολῖτες, καί οἱ στρατηγοί (ὁ ὑψηλότερος θεσμός τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχῆς στήν πόλη) φοβούμενοι πῆγαν στήν φυλακή καί τούς παρεκάλεσαν νά φύγουν ἀπό τήν πόλη (16,37-39). Ἔτσι, δημιουργήθηκε στούς Φιλίππους ἡ πρώτη χριστιανική κοινότητα στήν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἀπαρτιζόταν ἀπό τήν Λυδία, τόν (ἀνώνυμο) δεσμοφύλακα καί τίς οἰκογένειές τους. Στήν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολή τοῦ ὁ Παῦλος ἀναφέρει ἄλλες δύο γυναῖκες, τήν Εὐδοκία καί τήν Συντύχη (Φιλ. 4,2), ὅπως ἐπίσης καί δύο ἄντρες, τόν Σύζυγον καί τόν Κλήμεντα (Φιλ. 4,3). Στούς Φιλιππησίους ἀπέστειλε ὁ Παῦλος καί τόν Ἐπαφρόδιτον, «τὸν ἀδελφὸν καί συνεργὸν καί συστρατιώτην» του, ὁ ὁποῖος ἔθεσε τήν ζωὴ του σέ κίνδυνο γιά νά βοηθήσει τόν Παῦλο (Φιλ. 2,25.30 καί 4,18) κατὰ τήν πρώτη φυλάκισή του.

Σχετικά μέ τήν κακομεταχείριση τοῦ Παύλου καί τοῦ Σίλα στήν πόλη τῶν Φι-

λίππων παρατηρούμε ότι όταν τούς όδηγησαν στους στρατηγούς τής πόλης ως ταρραχοποιούς Ἰουδαίους πού καταγγέλουν «έβη ἃ οὐκ ἔξεστιν παραδέχεσθαι οὐδὲ ποιεῖν Ρωμαίοις» (Πράξ. 16,20-21) μέ αποτέλεσμα τόν ξυλοδαρμό καί τήν φυλάκισή τους, ὁ Παῦλος δέν ἐπικαλέστηκε τήν Ρωμαϊκή ὑπηκοότητά τους, ὅπως εἶχε κάνει ἀργότερα στή συνομιλία του μέ τόν χιλιάρχο (Πράξ. 22,22-30).

Ὁ Παῦλος ἐπισκέφθηκε τούς Φιλίππους δεύτερη φορά κατά τήν τρίτη ἀποστολική περιοδεία του περί τό 57 μ.Χ. καί τρίτη φορά όταν ἐπανερχόταν στά Ἱεροσόλυμα (Πράξ. 20,6). Τήν ἐπιστολή του πρὸς Φιλίππησιους συνέγραψε φυλακισμένος στή Ρώμη γιά νά ἐνισχύσει τούς πιστούς της καί νά τούς εὐχαριστήσῃ γιά τήν προσφορά τους. Καμία ἄλλη ἐκκλησία δέν τόν εἶχε βοηθήσει, ὅπως αὐτή τῶν Φιλίππων (Φιλ. 4,15-16). Ἰδιαιτέρας προσοχῆς χρήζει ἡ προτροπή τοῦ Ἀποστόλου στους πιστούς νά «πολιτεύονται» μέ τρόπο ἄξιο τοῦ εὐαγγελίου, νά ζοῦνε ὡς πολῖτες τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ (καί ὄχι ὡς πολῖτες τῆς ἐπίγειας ρωμαϊκῆς βασιλείας) για-

τί «ἡμῶν γάρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλ. 3,20), καί νά συναθλοῦνται ὡς στρατιῶτες τούς Κυρίου (καί ὄχι σάν τίς ρωμαϊκές λεγεῶνες) (Φιλ. 1,27-30).

Οἱ ἀνασκαφές στήν περιοχή τῶν Φιλίππων ξεκίνησαν τό 1914 ἀπό τή Γαλλική Ἀρχαιολογική Σχολή τῆς Ἀθήνας. Μετά τόν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οἱ ἀνασκαφές συνεχίστηκαν ἀπό τήν Ἑλληνική Ἀρχαιολογική Ὑπηρεσία καί τήν Ἀρχαιολογική Ἑταιρεία. Τμήματα τῆς πόλης ὅπως ἦταν στήν ἐποχή τοῦ Παύλου μποροῦν νά φανοῦν ἀκόμη καί σήμερα, εἰδικά στό θέατρο, ἄν καί οἱ Ρωμαῖοι τή διεύρυναν καί τήν προσάρμοσαν στίς δικές τους ἀπαιτήσεις. Τά εὐρήματα ἀπό τίς ἀνασκαφές στεγάζονται στό Μουσεῖο τῶν Φιλίππων. Πολύ κοντά στόν ἀρχαιολογικό χῶρο βρίσκεται σήμερα καί ὁ ὀκταγωνικός Ναός-Βαπτιστήριο τῆς Ἁγίας Λύδιας, ἐνῶ στήν παρακείμενη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ζυγάκτη βρίσκεται ὑπαίθριο βαπτιστήριο, ὅμοιο μέ ἐκεῖνα πού σώζονται στίς παλαιохριστιανικές Βασιλικές τῶν Φιλίππων σέ σχῆμα σταυροῦ, μέσα στά ρέοντα νερά τοῦ ποταμοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Γ. Γούναρης - Ε. Γούναρη, *Φίλιπποι. Ἀρχαιολογικός Οδηγός, Θεσσαλονίκη* 2004. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη - Χ. Μπακιρτζής, *Φίλιπποι*, ἐκδ. Ὑπ. Πολιτισμοῦ 2003. Δ. Λαζαρίδης, *Φίλιπποι - Ρωμαϊκή Ἀποικία, Ἀρχαῖες ἑλληνικές πόλεις*, Ἀθήνα 1973. C. Bakirtzis, "Paul and Philippi: The archaeological evidence", στόν τόμο C. Bakirtzis & H. Koester (eds), *Philippi at the time of Paul and after his death*, Harrisburg, PA: Trinity Press International 1995. L. Bormann, *Philippi: Stadt und Christengemeinde zur Zeit des Paulus*, Leiden: Brill. 1995 (NovTS 78.). P. Collart, *Philippes, ville de Macédoine*, I. Paris: Boccard 1937. Σ. Πελεκανίδης, «Οἱ Φίλιπποι καί τά χριστιανικά μνημεῖα τους», στόν τόμο *Μακεδονία-Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη: Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν* 1980. 2. J.W.Bailey, "Paul's Second Missionary Journey", *The Biblical World* 33/6 (June 1909) 418. 3. Στράβων, *Γεωγραφικά*, Ζ, 41-43. 4. Οἱ Ἰουδαῖοι συνήθιζαν νά συγκεντρῶνται στους ποταμούς καί τίς θάλασσες, ὅπου προσευχόντουσαν καί ἔριχναν συμβολικά τίς ἁμαρτίες τους στά τρεχούμενα νερά. Γιά τόν προφ. Ἱερεμία ὁ Θεός εἶναι «πηγή ὕδατος ζωῆς» (2,13). Βλ. καί *Μιχ.* 7,19 «αὐτὸς ἐπιστρέφει καί οἰκτειρήσει ἡμᾶς, καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν καί ἀπορροφήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, πάσας τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν» καί Ἰωσήπου, *Ἰουδαϊκή Ἀρχαιολογία* 14, 258. «τούς βουλομένους ἀνδρας τε καί γυναῖκας τά τε σάββατα ἄγειν καί τὰ ἱερά συντελεῖν κατά τούς Ἰουδαίων νόμους καί τὰς προσευχὰς ποιεῖσθαι πρὸς τῇ θαλάττῃ κατά τὸ πάτριον ἔθος». 5. Σχετικά μέ τήν Ἁγ. Λυδία, βλ. Ἰ. Καραβιδόπουλος, «Ἡ Ἁγία Λυδία ἢ Φιλίππησία καί ἡ θέση τῆς γυναίκας στό Χριστιανισμό», εἰσήγηση στήν ἡμερίδα τῆς Μητροπόλεως Φιλίππων 20/5/2010. 6. Βλ. καί *Α' Θεσσ.* 2,2.

Πίνακας ΟΥΙJA Μία μορφή Πνευματισμοῦ καί Μαντείας

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Στίς νεότερες ἀποκρυφιστικές πρακτικές, πού συνδυάζουν τόν Πνευματισμό καί τή Μαντεία, ἀναμφιβόλως πρέπει νά ἐντάξει κάποιος καί τούς λεγόμενους πίνακες ΟΥΙJA¹. Ἡ ὀνομασία τους εἶναι σύνθετη ἀπό δύο ξένες λέξεις, τή γαλλική λέξη Ουι=ναί καί τή γερμανική Ja=ναί ἀντιστοίχως.

Ἡ ἱστορική ἀφετηρία τοῦ πίνακα Ουιja ἀρχίζει στά τέλη τοῦ 19^{ου} αἰώνα στίς Η.Π.Α καθώς πρωτοεμφανίζεται σάν παιχνίδι· μ' αὐτή τή μορφή συνέχισε νά πωλεῖται κατά τή διάρκεια τοῦ 20^{ου} αἰώνα. Πολύ γρήγορα χρησιμοποιήθηκε στίς πνευματιστικές τεχνικές ὡς μέσο ἐπίκλησης πνευμάτων, ἐνῶ ταυτοχρόνως θεωρήθηκε καί ὡς ἕνας νέος τρόπος μαντικής γιά τήν πρόγνωση γεγονότων τοῦ μέλλοντος.

Ἦδη ἀπό τήν τελευταία δεκαετία τοῦ 19^{ου} αἰώνα ὁ William Fuld τό προώθησε, μέσω τῆς ἐμπορικῆς ἐταιρείας του, πού ἴδρυσε στη Βαλτιμόρη, ὡς ἐμπορικό προϊόν με τήν ὀνομασία «Ουιja. Ὁ μυστηριώδης χρησμός». Ἡ ἔξαρση τοῦ Πνευματισμοῦ μετά τόν Α' Παγκόσμιον πόλεμον καί ἡ ἀναζωπύρωση τῶν ἀποκρυφιστικῶν φαινομένων καί πρακτικῶν τή δεκαετία 1960 καί ἐξῆς, στό πλαίσιο τοῦ ἀντιχριστιανικοῦ φαινομένου τῆς

«Νέας Ἐποχῆς», ὑπῆρξαν δύο περίοδοι-σταθμοί πού ὀδήγησαν στήν περαιτέρω διάδοση τῶν πινάκων Ουιja μέ τή μορφή συνήθως τοῦ παιχνιδιοῦ.

Τί εἶναι καί πῶς χρησιμοποιεῖται ὁ ἐν λόγω πίνακας; Θά ἀρκεστοῦμε νά δώσουμε μόνο κάποιες ἀναγκαῖες πληροφορίες, γιά νά γίνει κατανοητός ὁ τρόπος λειτουργίας του καί πῶς χρησιμοποιεῖται στίς ἀποκρυφιστικές πρακτικές. Μοναδικός σκοπός μας εἶναι ἀποκλειστικά ἡ ἐνημέρωση τῶν ποιμένων καί ἡ προφύλαξη τῶν χριστιανῶν ἀπό ἔργα καί πρακτικές ἀσυμβίβαστες μέ τήν ὀρθόδοξη πίστη καί τό ἐκκλησιαστικό ἦθος (πρβλ. Ἐφεσ. 6, 12).

Πρόκειται, συνήθως, γιά πίνακα 60 ἑκατοστῶν μήκους, 45 ἑκατοστῶν πλάτους καί 60 χιλιοστῶν πάχους. Στήν ἐπιφάνειά του ἔχει τά γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου σέ δύο τόξα, τό ἕνα κάτω ἀπό τό ἄλλο. Κάτω ἀπό τά τόξα σέ εὐθεῖα γραμμῆ ὑπάρχουν οἱ ἀριθμοί 0-9 καί μέ κατεύθυνση ἀπό ἀριστερά πρὸς τά δεξιά.

Κάτω ἀπό τούς ἀριθμούς εἶναι γραμμένη ἡ λέξη «ἀντίο», στήν πάνω δεξιά γωνία ἡ λέξη «ὄχι» καί στήν πάνω ἀριστερή ἡ λέξη «ναί». Ὑπάρχει καί ἕνας δείκτης σε σχῆμα καρδιάς. Αὐτός ὁ δείκτης εἶναι πού κινεῖται μόνος του (;) ἀπό

γράμμα σέ γράμμα, σχηματίζει λέξεις, ἀριθμούς καί φράσεις ὡς «ἀπαντήσεις» σέ ἐρωτήματα, πού ὑποβάλλουν οἱ παῖκτες, ἀφοῦ προηγουμένως βάλουν ἀπαλά τά χέρια τους πάνω στόν δείκτη καί κάνουν ἐρωτήσεις.

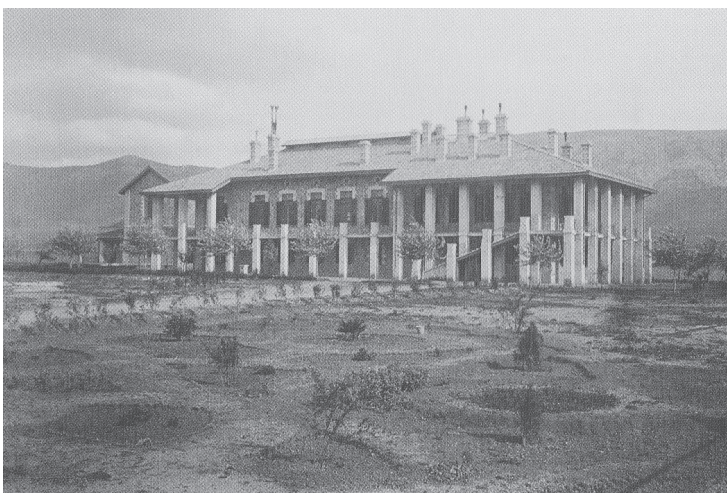
Σήμερα σέ πλῆθος διαδικτυακῶν τόπων ἀποκρυφιστικοῦ καί νεοεποχίτικου περιεχομένου οἱ πίνακες Ouija περιγράφονται ὡς μέσο, ὡς τρόπος, ἐπικοινωνίας μέ πνεύματα, μέ νεκρούς, ἀλλά καί ὡς μέσο γνωριμίας μέ τόν Ἑσωτερισμό. Διαφημίζονται μάλιστα ὡς ἐντυπωσιακός τρόπος πρόγνωσης τοῦ μέλλοντος, πού συνδυάζει τήν εὐχαρίστηση ἑνός παιχιδιοῦ. Παραλλήλως, καταχωροῦνται μαρτυρίες ἀνθρώπων πού ἤ ἀρχική, ἀπό περιέργεια, ἐνασχόλησή τους μέ τούς ἐν λόγω πίνακες ἔγινε ἀφορμή

γιά μεγαλύτερη ἐμπλοκή τους σέ ἀποκρυφιστικούς χώρους.

Θά ὀλοκληρώσουμε τή μικρή αὐτή ἀναφορά μας μέ μία χρήσιμη ὑπενθύμιση τῆς Ἁγίας Γραφῆς σχετικά μέ τίς διάφορες ἀποκρυφιστικές πρακτικές. Ὅλα αὐτά «ἔστιν γάρ βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦτα» (Δευτ. 18, 12). Καί στόν ἰσχυρισμό αὐτῶν πού χρησιμοποιοῦν τούς πίνακες γιά τά «ἐντυπωσιακά» ἀποτελέσματα πού προκύπτουν, ὡς ἀπάντηση, ἰσχύει στό ἀκέραιο ἤ θέση ἑνός σοφοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέα καί δόκιμου ἐρμηνευτῆ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, πού μέ παραπλήσια ἀφορμή τονίζει ὅτι: «Διδασκόμεθα δὲ μὴ προσέχειν σημεῖοις, ὅτ' ἂν ὁ ταῦτα δρῶν ἐναντία τῇ εὐσεβείᾳ διδάσκει» (PG 80, 420C).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. N. Drury, *The Dictionary of the Esoteric*, 2002, σ. 242. J.M. Greer, *Enzyklopädie der Geheimlehren*, 2005, σ. 534. S. Hunt, *Ouija: The Most Dangerous Games*, 1985.

Τό Νοσοκομεῖο Παίδων, ὅπως ἦταν τό 1915. Χτίστηκε σέ οἰκοπεδική ἔκταση, πού παραχώρησε ἡ Μονή Πετράκη

Ἀποστολικοί κανόνες (κθ)

Παναγιώτη Μπούμη
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Ε.Κ.Π.Α.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΠΔ' (84ος)

Κείμενο: Εἴ τις ὑβρίσοι (ἄλλη γραφή: ὑβρίζει) βασιλέα, ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τιννύτω. Καί εἰ μὲν κληρικὸς καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφορίζεσθω.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος ὑβρίσει βασιλιά ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιο, νά τιμωρεῖται (ἄς ἐξοφλεῖ τιμωρία). Καί ἂν μὲν εἶναι κληρικὸς, νά καθαιρεῖται, ἂν πάλι εἶναι λαϊκός, νά ἀφορίζεται.

Ἀγιογραφικά χωρία: Ἐξόδ. 22,27, Πράξ. 23,5. Πρβλ. καί Α' Πέτρ. 2, 17, Α' Τιμ. 2,2.

Σχόλια:

Ἐνῶ στοὺς νε'-νς' κανόνες γίνεται λόγος μόνο γιὰ ἐπιτίμια (καθαίρεση -ἀφορισμός), ἴσως γιατί πρόκειται περὶ ἐνδοεκκλησιαστικοῦ μεταξὺ κληρικῶν παραπτώματος, ἀντιθέτως ἐδῶ πού ἀναφέρεται ὁ κανόνας σέ πολιτικούς ἄρχοντες κάνει λόγο (καί) γιὰ τιμωρία. Λέει συγκεκριμένως «τιμωρίαν τιννύτω», τ.ἔ. ἄς (νά) ἐκτί(ν)ει τιμωρία, νά ὑπόκειται σέ τιμωρία, ἢ ἄς ἐξοφλεῖ τιμωρία.

Ἴσως μιλάει γενικότερα, ἀναφερόμενος καί στήν ιδιότητα τῶν κληρικῶν ὡς μελῶν τοῦ κράτους, γι' αὐτό καί ἀρχίζει τόν κανόνα μέ τὸ γενικό «εἴ τις» καί δέν

λέει ἐξ ἀρχῆς γιὰ κληρικό, ὅπως στοὺς κανόνες νε'-νς'.

Ἴσως ἐδῶ ὑπολανθάνει καί ἡ παραχώρηση ἄδειας ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας νά τιμωρεῖται ὁ ὑβριστὴς κοσμικῶν ἀρχόντων ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἢ ἀκόμη καί ἡ προσφυγή στήν κοσμική ἐξουσία, ὅταν πρόκειται γιὰ θέματα δημοσίας τάξεως.

Ἴσως ὅμως, ἀντιστρόφως, ἐδῶ ὁ ἀφορισμός-καθαίρεση χαρακτηρίζεται καί τιμωρία, γιὰ νά ικανοποιεῖται καί ὁ πολιτικός ἄρχοντας καί τὸ δημόσιο περὶ δικαίου αἴσθημα, ὅπως καί σήμερα πού θέλουν πολλοὶ τὰ ἐπιτίμια νά χαρακτηρίζονται ποινές-κυρώσεις, καί ἔτσι νά μὴν ἀπαιτεῖ ὁ κοσμικὸς ἄρχοντας τὴν τιμωρία τους καί ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἀλλά «νά καταπαύῃ τὴν ὀργὴν του» (πρβλ. Πηδάλιον, σ. 110, ὑποσ.). Ἔτσι ὁ κληρικὸς δέν περιέρχεται στήν ποινική δικαιοδοσία τῆς Πολιτείας, οὔτε ἀθετεῖται ἡ ἀρχὴ «οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό».

Ἴσως ἐδῶ ὑπολανθάνει ἡ βάση-ἀπαρχὴ τῆς ἀλληλοπεριχώρησης τῶν δύο δικαιοταξιῶν, πολιτειακῆς καί ἐκκλησιαστικῆς, ἢ ὅποια ἐπικράτησε σέ μεγάλο ποσοστὸ μεταγενέστερα στὸ Βυζάντιο καί ἐξῆς.

Ἐγραφα ἴσως ἐδῶ πολλὰ γιὰ νά πειστώ καί νά πείσω καί γιατί ἴσως δέν θά μπορεῖ κανεὶς νά βρεῖ σχετικὰ σχόλια ἄλλοῦ πουθενά.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΠΕ΄ (85ος)

Κείμενο: Ἔστω ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς, καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσματα καὶ ἅγια, τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης, Μωϋσέως πέντε· Γένεσις· Ἔξοδος· Λευϊτικόν· Ἀριθμοί· Δευτερονόμιον· Ἰησοῦ Ναυῆ ἕν· Κριτῶν ἕν· Ρουθ ἕν· Βασιλειῶν τέσσαρα· Παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν δύο· Ἔσδρα δύο· Ἐσθῆρ ἕν· Μακκαβαίων τρία· Ἰώβ ἕν· Ψαλτήριον ἕν· Σολομώντος τρία· Παροιμιαί· Ἐκκλησιαστής καὶ ἄσμα ἁσμάτων· Προφητῶν δώδεκα· ἕν Ἡσαΐου· ἕν Ἰερεμίου· ἕν Ἰεζεκιήλ· Δανιήλ ἕν· ἔξωθεν δὲ ὑμῖν προσιστορείσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους, τὴν Σοφίαν τοῦ πολυμαθοῦς Σειράχ· Ἡμέτερα δὲ τοῦτέστι τῆς Καινῆς Διαθήκης, Εὐαγγέλια τέσσαρα, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου· Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες· Πέτρου ἐπιστολαὶ δύο· Ἰωάννου ἐπιστολαὶ τρεῖς· Ἰακώβου μία· Ἰούδα μία· Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο· Καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὁκτῶ βιβλίοις προσπεφωνημένοι, (ἅς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά) καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν Ἀποστόλων.

Μετάφραση: Ἄς εἶναι σέ σᾶς ὅλους, κληρικούς καὶ λαϊκούς, βιβλία σεβάσματα καὶ ἅγια, ἀπὸ τῆ μὲν Παλαιᾶ Διαθήκης, Μωυσέως πέντε: Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον· Ἰησοῦ Ναυῆ ἕνα· Κριτῶν ἕνα· Ρουθ ἕνα· Βασιλειῶν τέσσαρα· Παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν δύο· Ἔσδρα δύο· Ἐσθῆρ ἕνα· Μακκαβαίων τρία· Ἰώβ ἕνα· Ψαλτήριον ἕνα· Σολομώντος τρία: Παροιμιαί, Ἐκκλησιαστής καὶ ἄσμα ἁσμάτων

Προφητῶν (μικρῶν) δώδεκα· ἕνα Ἡσαΐου· ἕνα Ἰερεμίου· ἕνα Ἰεζεκιήλ· Δανιήλ ἕνα· Ἐκτός αὐτῶν σέ σᾶς ἅς προστίθεται γιὰ τὴν ἱστορία νά μαθαίνουν οἱ νέοι σας τὴ Σοφία τοῦ πολυμαθοῦς Σειράχ. Δικά μας, δηλαδή τῆς Καινῆς Διαθήκης, Εὐαγγέλια τέσσαρα, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ καὶ Ἰωάννου· Παύλου ἐπιστολές δεκατέσσαρες· Πέτρου ἐπιστολές δύο· Ἰωάννου ἐπιστολές τρεῖς· Ἰακώβου μία· Ἰούδα μία· Κλήμεντος ἐπιστολές δύο· καὶ οἱ διαταγές σέ σᾶς τοὺς ἐπισκόπους διὰ μέσου ἐμοῦ τοῦ Κλήμεντος σέ ὁκτῶ βιβλία καταγεγραμμένες (τίς ὁποῖες δὲν πρέπει νά δημοσιεύουμε σέ ὅλους ἕνεκα τῶν μυστικῶν πού ἐμπεριέχονται σ' αὐτές) καὶ οἱ δικές μας Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικὸς ὁ ξ', τῆς ΣΤ' ὁ β', τῆς Λαοδικείας οἱ νθ' καὶ ξ', τῆς Καρθαγένης οἱ κδ'/λβ' καὶ μς'/νδ', τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἡ λθ' ἑορταστικὴ ἐπιστολή, τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου ἀπὸ τὰ ἔπη του, Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου.

Σχόλιο:

Ὁ προκείμενος πε' ἀποστολικὸς κανόνας εἶναι ἕνας ἀνοιχτός κανόνας κατάλογος τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τ. ἔ. ἀφήνει περιθώριο νά προσθέσουμε ἢ νά ἀφαιρέσουμε βιβλία στὸν κανόνα, τῶν θεόπνευστων ἢ θείων βιβλίων, τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Προκειμένου νά καταρτίσουμε τὸν ὀριστικὸ κανόνα, πρέπει νά λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ νά τὸν συνδυάσουμε καὶ μέ τοὺς παράλληλους κανόνες πού ἀναφέρουμε πιό πάνω. Περισσότερα μπορεῖ νά ἀνεύρει ὁ ἐνδιαφερόμενος στὴ μελέτη μας *Οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς*, Ἀθῆναι 1991.

Κυριάκος Χαραλαμπίδης

Μάριου-Κυπαρίσση Μώρου
Υποφ. Δρος Νεοελληνικής Φιλολογίας Α.Π.Θ.

«καί τά μαλλιά τοῦ χάιδευε βουβά θρηνώντας»

Η παιδική ηλικία τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεσε ἕνα θέμα πού κέντρισε τή σκέψη πολλῶν ἀνθρώπων ἀνά τούς αἰῶνες, μιά καί στά Εὐαγγέλια ἐλάχιστα εἶναι πού μαθαίνουμε γιά τή ζωή τοῦ Χριστοῦ ὡς παιδιοῦ. Ἀπό τίς σκηές πού ἔχουμε ἀπό τό βρέφος Ἰησοῦς, περνᾶμε στόν δωδεκαετή Χριστό στόν ναό καί μετά στόν Ἰησοῦ τῶν τριάντα ἐτῶν πού ἐκκινεῖ γιά τόν Γολγοθά. Ἀπό τά Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια, καί πιό συγκεκριμένα ἐκεῖνα τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Ἰησοῦ [βλ. Καραβιδόπουλος, 1999, σσ. 43-117] μέχρι τό 2017, ὅπου θά σταθοῦμε ἐμεῖς, δέν ἦταν λίγες οἱ προσπάθειες πού ἡ δημιουργική φαντασία κατέβαλε, ἄλλοτε μέ προσωπεῖο κι ἄλλοτε ὄχι, γιά νά ρίξει φῶς στά χρόνια αὐτά, γιά τά ὁποῖα οἱ εὐαγγελιστές δέν μᾶς λένε τίποτα. Ὁ στίχος στόν ὁποῖο θά σταθοῦμε προέρχεται ἀπό τό ποίημα «Δέν ἤξερε πῶς εἶναι καί Θεός», τῆς συλλογῆς *Ἡλίου καί Σελήνης ἄλως*, γραμμένη ἀπό τόν Κυριάκο Χαραλαμπίδη (γέν. 1940), καί ἔχει ὡς ἐξῆς: «καί τά μαλλιά τοῦ χάιδευε βουβά θρηνώντας».

Τό ποίημα μᾶς μεταφέρει στή στιγμή ἀκριβῶς πού ὁ μικρός Ἰησοῦς διαισθάνεται τή δύναμη τῆς κλήσης του. Ὁ ἐπτάχρονος Ἰησοῦς παίζει, φτιάχνοντας πουλιὰ στήν ἄμμο (βλ. καί πάλι τά Ἀπόκρυφα

Εὐαγγέλια) καί ἐκεῖ ἀκριβῶς ἀντιλαμβάνεται πῶς θά ἀκολουθήσουν μεγάλα γεγονότα, τρομάζει καί καταφεύγει, μέ ἕνα σαντάλι (κι ἐδῶ κυριαρχοῦν εἰκόνες τῶν Ἀπόκρυφων, ἀλλά καί διακειμενική ἀναγωγή στόν μυθικό Ἰάσονα), στή μητρική ἀγκαλιά. «Γοργά στή μάνα του μ' ἕνα σαντάλι / καί τή ρωτᾶ μὴν ἤξερε, μὴν κάτι ξέρει. // Ἐκεῖνη βέβαια ἤξερε, μά τ' ἀποκρύβει / καί τά μαλλιά τοῦ χάιδευε βουβά θρηνώντας». «[H] ζωή τῆς Παρθένου Μαρίας», γράφει ὁ V. K. McCarty, «περικλείει ὅλη τή ζωή τοῦ Ἰησοῦ καί ἐκτείνεται ἀκόμα καί μετά τόν θάνατό Του στόν Σταυρό». Ἡ Θεοτόκος, δηλαδή, ἡ ὁποία, ἄς μὴν τό ξεχνᾶμε, στούς πρώτους δύο αἰῶνες μετά Χριστόν, βρέθηκε κάποτε στό περιθώριο καί γι' αὐτό τόν λόγο δέχτηκε πολλά στηρίγματα ἀπό τούς Πατέρες, ἀλλά καί ἀπό τούς συγγραφεῖς τῶν Ἀπόκρυφων, γίνεται ὄχι μόνον «χώρα τοῦ ἀχωρήτου», ἀλλά βαδίζει πλάι στόν Ἰησοῦ, μετέχοντας σέ ὅλες τίς στιγμές τῆς ἐπίγειας ζωῆς Του, ἀλλά ἐξακολουθεῖ νά παίζει σημαντικό ρόλο καί στή ζωή τῆς ἀρχέγονης Ἐκκλησίας.

Εἶναι ἡ ἀλήθεια πῶς ἂν φτιάχναμε ἕναν χάρτη μέ τήν παρουσία βιβλικῶν προσώπων στή νεοελληνική ποίηση, τήν ὁποία καί μελετᾶμε στά μικρά αὐτά

κείμενα, θά διαπιστώναμε τήν πρωτοκαθεδρία τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία τίς περισσότερες φορές ἐμφανίζεται ὡς ἀρχετυπική Μητέρα. Αὐτό τό ποίημα, ὅμως, τοῦ Χαραλαμπίδη διαφέρει ἀπό τά περισσότερα ποιήματα γιά τήν Παναγία, καθώς μέσα στούς στίχους του ὑπάρχει πυκνωμένη ὁλόκληρη ἡ Μαριολογία. Στά Εὐαγγέλια, εἶναι ἀλήθεια, λίγα εἶναι αὐτά πού ὁ ἀναγνώστης διαβάζει γιά τή Μαρία καί κάποτε τοῦ προκαλεῖται ἔκπληξη ἀπό τήν ἔλλειψη πληροφοριῶν γιά ἓνα τόσο σημαντικό πρόσωπο στήν Ἱστορία τῆς Σωτηρίας· οἱ αἰῶνες πού ἀκολούθησαν δέν στάθηκαν, εὐτυχῶς, τό ἴδιο φειδωλοί μέ τή Θεοτόκο. Ἡ Μαριολογία ἤδη ἀπό τούς πρώτους μεταχριστιανικούς αἰῶνες γνώρισε μεγάλη ἀνάπτυξη, μέ κορυφαία της στιγμή τόν Μεσαίωνα, κατά τόν ὁποῖο κυρίως Ρωμαιοκαθολικοί θεολόγοι ἀσχολήθηκαν μέ τό πρόσωπό της. Ἄς πιάσουμε ξανά τόν μίτο τοῦ ποιήματος.

Στό Λκ 2:35, ὁ Συμεών ἐκφέρει τά ἐξῆς λόγια πρὸς τή Θεοτόκο: «καί σοῦ δὲ αὐτῆς τήν ψυχήν διελεύσεται ρομφαία, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολ-

λῶν καρδιῶν διαλογισμοί». Ἄν ἀντιπαράβάλουμε τόν προφητικό αὐτόν λόγο τοῦ Συμεῶνος μέ τόν στίχο τοῦ Χαραλαμπίδη, θά ἐντοπίσουμε πολλές συστοιχίες. Ἡ Μαρία γνωρίζει ἐξαρχῆς τόν ρόλο πού θά κληθεῖ νά διαδραματίσει ὁ Ἰησοῦς καί στέκεται στό πλευρό του καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας δράσης του. Τόν συνοδεύει, μάλιστα, μέχρι τόν Σταυρό καί θεᾶται τόν γιό της νά πεθαίνει. Αὐτή, ὅμως, ἡ γνώση τῶν γεγονότων πού θά συνέβαιναν στό μέλλον ἦταν κτῆμα της πολύ καιρό, ἤδη ἀπό τή Γέννηση τοῦ Ἰησοῦ, ἤδη ἀπό τόν Εὐαγγελισμό. Ἡ Μαρία, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται σέ ἀρκετά ποιήματα τοῦ Χαραλαμπίδη, θέμα πού ἀποτελεῖ ἐν προόδῳ ἐργασία μας, ὡς μητέρα, σέ μία ἐξόχως λυρική στιγμή, χαϊδεύει τόν ἐπτάχρονο γιό της, γνωρίζοντας πῶς ἡ θωπεία αὐτή εἶναι ταυτόχρονα καί νεκρικός χαιρετισμός. Κι, ὅμως, ἐκείνη ἀκριβῶς τή στιγμή διατρανώνεται ἡ Μητέρα: ὁ θρῆνος εἶναι βουβός καί τό χέρι τῆς σπεύδει νά διασκεδάσει τήν εἰκόνα τοῦ θανάτου, ἡ ὁποία, μακριά ἀπό τήν Ἱστορία τῆς Σωτηρίας, γίνεται μία εἰκόνα τρόμου γιά κάθε μητέρα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Ἡλίου καί Σελήνης Ἄλως*, Ἀθήνα: Ἴκαρος 2017. Ἰωάννης Δ. Καραβιδόπουλος, *Ἀπόκρυφα χριστιανικά κείμενα. Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια*, τ. Α', Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1999. Jaroslav Pelikan, *Mary Through the Centuries. Her Place in the History of Culture. Mother of God*, Yale: Yale University Press 1998.

Ἡ Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, πού κτίστηκε σέ οἰκόπεδο τό ὁποῖο προσέφερε ἡ Μονή Πετράκη, ὅπως ἦταν τό 1926

**Γ.Π. Πατρῶνος, *Ἡ ἐσχατολογία τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα. Σύντομη ἱστορική ἐπι-
σκόπησις*, Ἀθήνα: Ρ/Σ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 2020, 262σελ.**

Το τελευταῖο βιβλίον τοῦ Γ.Π. Πατρῶνου ἔρχεται νά ἐπιστεγάσει τή μακροχρόνια ἐνασχόληση τοῦ συγγραφέα μέ τό πάντα ἐπίκαιρο θέμα τῆς ἐσχατολογίας. Ὁ πρῶτος καρπός τῶν μελετῶν του ἦταν ἡ διδακτορική του διατριβή (*Ἱστορία καί Ἐσχατολογία*, 1975, β' ἔκδ. βελτιωμένη; ἔκδ. Δόμος 2002). Στό προκείμενον ἔργο του συνοφίζει τίς θεωρητικές προσεγγίσεις Δυτικῶν θεολόγων τοῦ 20^{οῦ} αἰ., παρουσιάζοντας τίς ἐρμηνεῖες τους κυρίως γιά τόν χρονικό προσδιορισμό τῶν ἐσχάτων, γιά τόν χρόνο δηλαδή φανέρωσης καί πραγμάτωσης τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ θέματος γίνεται σέ ἑπτά κεφάλαια. Στό πρῶτον συνοφίζεται ἡ θεολογική ἔρευνα πρό τοῦ 20^{οῦ} αἰ. Στα ἐπόμενα περιγράφονται καί συζητοῦνται οἱ ἐσχατολογικές ἐρμηνεῖες τοῦ Σβάρτσερ (κεφ. 2), τῶν Ἀγγλοσαξόνων θεολόγων (κεφ. 3), τοῦ Dodd (κεφ. 4), οἱ προσπάθειες σύνθεσης παρόντος καί μέλλοντος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ (κεφ. 5), καί οἱ θεωρίες τῶν Bultmann (κεφ. 6) καί Moltmann (κεφ. 7). Ἀκολουθοῦν τά «Ἐπιλεγόμενα», ὅπου ἀναπτύσσεται ἡ συμβολή τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας, καί δύο Παραρτήματα, ὅπου ἀναδημοσιεύονται παλαιότερα μελετήματα τοῦ συγγραφέα, στά ὁποῖα ἀναπτύσσεται ἡ πρότασή του περί «Λειτουργικῆς Ἐσχατολογίας». Ἡ πλούσια βιβλιογραφία διευκολύνει τόν ἀναγνώστη πού θα ἐπιθυμοῦσε νά διερευνήσει περαιτέρω τά περί ἐσχάτων καί ἐσχατολογίας. Τό βιβλίον προλογίζει ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἱερώνυμος καί ὁ κ. Ἀλέξανδρος Κατσιάρας, διευθυντής τοῦ Ρ/Σ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πού πραγματοποίησε καί τήν ἔκδοσή του.

**Ἀθανάσιος Β. Γλάρου, *Hymnale Ambrosianum. Τό δομικόν ὑπόβαθρον ἑνὸς παλαιο-
χριστιανικοῦ ὕμνολογικοῦ προτύπου*, Ἀθήνα: Gutenberg 2020, 365σελ.**

Τό ὕμνολογικόν ἔργο τοῦ Ἀμβροσίου Μεδιολάνων εἶναι πολύ λιγότερον γνωστό ἀπό τίς θεολογικές του πραγματείες (*Περί Ἁγίου Πνεύματος, Περί Πίστεως, Περί τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου κ.ἄ.*) καί τά ἐρμηνευτικά του στήν Ἁγία Γραφή (στούς *Ψαλμούς*, στό *Κατά Λουκᾶν κ.ἄ.*). Ἀποτελεῖται ἀπό 21 ὕμνους, γραμμένους στά λατινικά, στούς ὁποίους συμπυκνώνονται ποιητικά τά θεολογικά δόγματα ἀλλά καί οἱ πατρικές πρός τοὺς πιστοὺς διδασκαλίαι. Οἱ ὕμνοι, πού ἐξεδόθησαν γιά πρώτη φορά τό 1690, συγκέντρωσαν τό ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἀσχολήθηκαν πρῶτιστα μέ ἐκδοτικά προβλήματα καί μέ τό ζήτημα τοῦ περιεχομένου τους. Τό πρόσφατον πόνημα τοῦ Ἀθ. Β. Γλάρου καλύπτει λοιπόν δύο βιβλιογραφικά

κενά: τό πρώτο, πού ἀφορᾷ τή διεθνή ἀμβροσιανή ἔρευνα, εἶναι ἡ μελέτη τῶν ὕμνων ὡς πρὸς τό δομικό τους ὑπόβαθρο καί ἡ ἀνάδειξή τους, ἐν τέλει, σέ δομικό πρότυπο τῆς λειτουργικῆς ἀγωγῆς τοῦ 4^{ου} αἰ.· τό δεύτερο, πού ἀφορᾷ καί τά καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἡ μετάφραση τῶν ὕμνων γιά πρώτη φορά στήν ἐλληνική γλώσσα. Το βιβλίό ἀποτελεῖται ἀπό τήν Εἰσαγωγή, ὅπου παρουσιάζονται τά εἰδικότερα θέματα περί τοῦ ἀμβροσιανοῦ ὕμνολογίου (ἐκδόσεις, σύνοψη τῶν πορισμάτων τῆς ἔρευνας, κ.ἄ.) καί τρία κεφάλαια, στά ὁποῖα ὁ συγγραφέας ἐντάσσει τόν ἐπίσκοπο Μεδιολάνων καί τό ποικίλο ἔργο του στίς ἱστορικές συνθήκες τοῦ 4^{ου} αἰ. (κεφ. Α'), μελετᾷ τή δογματική διάσταση τῶν ὕμνων (κεφ. Β') καί διερευνᾷ τά μελοποιητικά καί ποιητικά πρότυπα τοῦ Ἀμβροσίου (κεφ. Γ'). Ἀκολουθεῖ ἡ ἔκδοση τοῦ κειμένου τῶν ὕμνων καί ἡ μετάφρασή τους. Ὅπως σημειώνεται στήν εἰσαγωγή, ἐπελέγη ἡ κατά γράμμα (καί ὄχι ἡ ποιητική) μετάφραση, ὥστε νά ἀποδοθεῖ πλήρως τό περιεχόμενο καί τά νοήματα τῶν ὕμνων. Θά πρέπει, ὅμως, νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ μετάφραση ὄχι μόνο δέν εἶναι πεζολογική, ἀλλά ἐκφέρεται σέ ἐλευθερωμένο (κατά κανόνα ἀνομοιοκατάληκτο) στίχο μέ ἀναγνωρίσιμα ρυθμικά μοτίβα, πού δέν παραβιάπτουν τήν ποιητική διάσταση τῶν κειμένων. Ἐν κατακλείδι, μέσα ἀπό τήν ἐμβριθεῖ μελέτη τοῦ Ἀθ. Γλάρου ἀναδεικνύεται μία ἀκόμη ιδιότητα τοῦ Ἀμβροσίου Μεδιολάνων - τό ποιητικό καί μελωδικό του τάλαντο καί ἡ θεωρητική καί θεολογική του ἐνασχόληση μέ τήν ἀσματική αἰσθητική.

Βιβλία πού λάβαμε – Νέες κυκλοφορίες

Μητρ. Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ Δανιήλ, *Οἰκουμενικές Σύνοδοι*, (Σειρά: «Ἐνοριακές Πανηγύρεις», ἀρ. 9), Καισαριανή: Ἱ.Μ. Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ 2019

Ἀρχιμ. Κωνσταντῖνος Γ. Χαραλαμπόπουλος, *Ἀποστολικαί Ἐκχύσεις. Α' (Περίοδος Πεντηκοσταρίου)*, Κηφισιά 2020

Ἀρχιμ. Κωνσταντῖνος Γ. Χαραλαμπόπουλος, *Ἀποστολικαί Ἐκχύσεις. Β' (Κυριακαί τοῦ Ματθαίου)*, Κηφισιά 2020

Ἀρχιμ. Ἀστέριος Σ. Χατζηνικολάου, *Πορεία προς τή Βηθλεέμ με τους ποιμένες καί τους μάγους*, Ἀθήνα: «Ὁ Σωτήρ» 2019

π. Ηλίας Γ. Διακουμάκος, *Πώς νά αντιμετωπίζουμε τίς προκλήσεις καί ἐνοχλήσεις τῶν Μαρτύρων του Ιεχωβά*, Αἴγινα: Ἱ.Ν. Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου 2020

Περί μηναίων αποδοχών

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Έπιτρ. Ί.Μ. Ζιχνών και Νευροκοπίου
Άντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Στό σημερινό τεύχος θά δημοσιεύσουμε ένδεικτικά τίς μηνιαίες Μισθολογικές απολαβές Κληρικών τής ΠΕ Μισθολογικής Κατηγορίας και μ' αὐτήν τήν παρουσίαση ολοκληρώνουμε ἔστω και ένδεικτικά τίς μηνιαίες Μισθολογικές απολαβές κληρικῶν ὄλων τῶν Μισθολογικῶν Κατηγοριῶν, ὅπως αὐτές καθορίζονται και ισχύουν μέ τά σημερινά δεδομένα και τίς ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις.

Κληρικός, λοιπόν, ἀνήκων στήν ΠΕ Μισθολογική Κατηγορία άνευ Μεταπτυχιακοῦ και Διδακτορικοῦ διπλώματος ἔχων τριάκοντα ἔτη Ἐφημεριακῆς Διακονίας λαμβάνει ὡς μηνιαίες Μισθολογικές απολαβές τά ἑξῆς: Ἐάν ὑπηρετεῖ στίς λεγομένες παραμεθόριες ἤ προβληματικές περιοχές λαμβάνει μηνιαίο ἐπίδομα 100,00 €. Οἱ ὑπόλοιπες ἀκαθάριστες μηνιαίες ἀποδοχές καθορίζονται ἀκολούθως: Βασικός Μισθός 1.918, Οἰκογενειακή Παροχή ἀναλόγως τόν ἀριθμό τῶν

τέκνων, ὅπως αὐτή παρουσιάστηκε στά προηγούμενα τεύχη τοῦ Ἐφημερίου. Μέ ἓνα ἀνήλικό τέκνο παροχή 50,00 € προσωπική διαφορά 26,00. ΕΦΚΑ Ὑγειονομικό 94,09, ΕΦΚΑ Ἐπικουρικό 62,34, ΕΦΚΑ Κλάδος Κύριας 255,67.

Σύνολο ἀκαθαρίστων συμπεριλαμβανομένου ἑνός τέκνου και προβληματικῆς περιοχῆς: 2.506,10 €. Κρατήσεις: ΕΦΚΑ Ὑγειονομική Περίθαλψη: 52,73, ΕΦΚΑ Πρόνοια ΕΤΕΑΕΠ (Παλαιοί ἀσφαλισμένοι): 76,72, ΕΦΚΑ Ἐπικουρική Ἀσφάλιση: 62,34, ΕΦΚΑ Κλάδος Κύριας Σύνταξης: 127,93, Ἀποστολική Διακονία Περιοδικό Ἐκκλησία: 10,34, Εἰσφορά Ἀλληλεγγύης 2%: 41,38, ΤΠΔΥ-ΤΠΟΕΚΕ Εἰδική εἰσφορά 1%: 20,94, Εἰδική Εἰσφορά Ἀλληλεγγύης: 16,67 Φ.Μ.Υ.: 221,26, ΕΦΚΑ Ὑγειονομικό: 94,09, ΕΦΚΑ Ἐπικουρικό: 62,34 και ΕΦΚΑ Κλάδος Κύριας: 255,67. Σύνολο Κρατήσεων: 1.042,91 €. Καθαρό πληρωτέο: 1.463,19 €.

Ἡ Σχολή Χωροφυλακῆς στοῦ Γουδῆ τό 1915. Τό 1884 ἡ Μονή Πετράκη εἶχε προσφέρει ἔκταση 60.000 τ.μ. γιά τήν ἀνάγευση Ἱερατικῆς Σχολῆς, ἀλλά τήν κατέλαβε τό κράτος και τή χρησιμοποίησε γιά τή Σχολή Χωροφυλακῆς

Προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων με μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αιλιανού.

Οι έκπομπές του Ραδιοφωνικού Σταθμού

της Έκκλησίας της Ελλάδος 89,5

αναμεταδίδονται από τους κατά τόπους σταθμούς

των Ίερών Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203